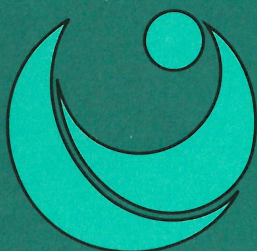

oppdragsmelding

Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet

Odd Gåsdal

NINA

NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING

Revidert utgave av NINA Oppdragsmelding 170: "Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet"

Denne reviderte versjonen av oppdragsmeldingen sendes til alle mottakerne av den første utgaven og erstatter denne.

Etter nærmere gransking av datamaterialet som var brukt i den første utgaven av meldingen fant jeg at det var gjort en programmeringsfeil som førte til at en del av deltakelsen i friluftsliv ikke ble registrert. Denne feilen forplantet seg gjennom hele meldingene, og selv om de fleste konklusjonene som ble trukket i den forrige utgaven fortsatt står ved lag, har det vært nødvendig å foreta en justering av storparten av tallmaterialet, og å presentere det hele i en ny utgave. Feilen gjaldt beregningen av deltakelse i friluftsliv sammen med andre voksne, og førte ikke minst til at opplysningene i den første utgaven om ensliges friluftsliv ble gale. **Den første utgaven bør derfor erstattes med denne.**

Arbeidet med en ny utgave ga imidlertid også en anledning til å presentere noen flere og mer detaljerte opplysninger enn i den første utgaven og til å foreta noen mindre justeringer av framgangsmåten for en del av beregningene. Blant annet har det vært mulig å foreta visse sammenligninger av opplysningene fra Tidsnyttingsundersøkelsen i 1990/91 med opplysningene i Tidsnyttingsundersøkelsen som ble gjort ti år tidligere. Dessuten har jeg sett noe mer detaljert på folks bruk av sykkel eller beina på reiser til og fra andre aktiviteter enn friluftsliv. Jeg håper de nye opplysningene kan bidra til å oppveie eventuelle ulemper brukerne av rapporten måtte ha hatt på grunn av feilene i den første utgaven.

Odd Gåsdal

Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet

Odd Gåsdal

Gåsdal, O. 1993
Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet
Revidert utgave
NINA Oppdragsmelding 170:1-77.

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0296-4

Klassifisering av publikasjonen
Norsk: Friluftsliv
Engelsk: Outdoor recreation

Copyright (C) NINA
Norsk institutt for naturforskning
Meldingen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:
Bjørn Kaltenborn
NINA, Lillehammer

Opplag 100

Kontaktadresse
Norsk institutt for naturforskning
Tungasletta 2
7005 Trondheim
Tlf. 07 58 05 00

Referat

Gåsdal, O. 1992. Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet. - NINA oppdragsmelding 170:1-72.

Tidsnyttingsdata brukes til å undersøke nordmenns deltakelse i friluftsliv og andre fysiske aktiviteter i fritiden. Variasjonene i hvor store andeler som deltar i de ulike aktivitetsformene over døgnet, uken og året kartlegges, og det registreres hvor mye av aktivitetene som ble utøvd innenfor og utenfor nærmiljøet. Vi registrerer også hva slags områder og anlegg i nærområdet som ble brukt til fysiske aktiviteter, og i en viss utstrekning registrerer vi dessuten hvilke transportmåter folk brukte fram til friluftsområdene. I tillegg beregner vi andelen av befolkningen som deltok i friluftsliv alene, sammen med barn fra egen husholdning, og sammen med andre.

Rapporten tar også for seg faktorer som kan påvirke sannsynligheten for deltakelse i friluftsliv og fysisk aktivitet generelt, og sannsynligheten for å velge spesielle deltakelsesformer, som å delta i friluftsliv med direkte utgangspunkt i hjemmet eller nærmiljøet. Disse faktorene inbefatter avstanden til naturområder der en kan gå på tur, bostedstørrelsen, og sammensetningen av husholdet, så vel som personlige sosioøkonomiske og demografiske karakteristika. En del av disse faktorene viser seg å være korrelert med sannsynligheten for deltakelse på interessante måter. Analysen bekrefter blant annet at samlet deltakelse i friluftsliv er negativt korrelert med avstand fra hjemmet til nærmeste naturområde.

Abstract

Gåsdal, O. 1992. Use of time for outdoor recreation within and outside the local environment. - NINA oppdragsmelding 170:1-72.

Time budget data are used for studying participation in various outdoor leisure activities among Norwegian citizens. The variation in participation rates over the day, the week, and the year is mapped, and the extent to which the activities were performed inside or outside the local environments or residential areas is registered. We also register what kind of areas and facilities the participants used when participating in outdoor recreation activities locally; and, to some extent, we also register which travel modes they used when commuting to recreational areas. In addition we compute the proportion of citizens who participated in outdoor recreation alone, in company with children from their own household, and in company with others.

The report also deals with factors that may affect the probabilities of participation in outdoor recreation or physical activities in general, and the probability of choosing particular participation modes, such as choosing to walk or bike to the recreational area from home or from other sites in the local residential area. These factors comprise the proximity of local recreational areas, town size, and household composition, as well as personal socio-economic and demographic characteristics. Several of these factors are found to be associated with participation probabilities in interesting ways. Among other things the analysis confirms that total participation in outdoor recreation is negatively correlated with distance from home to the nearest nature area.

Forord

Dette er den andre utgaven av rapporten. Etter nærmere granskning av datamaterialet som var brukt i den første utgaven fant jeg at det hadde skjedd en programmeringsfeil som førte til at en del av deltakelsen i friluftsliv ikke ble registrert. Denne feilen forplantet seg gjennom hele rapporten, og selv om de fleste konklusjonene som ble trukket i den forrige utgaven fortsatt står ved lag, har det vært nødvendig å foreta en justering av storparten av tallmaterialet, og å presentere det i en ny utgave. Feilen gjaldt beregningen av deltakelse i friluftsliv sammen med andre voksne, og førte ikke minst til at opplysningene i den første utgaven om ensliges friluftsliv ble gale. Den første utgaven bør derfor erstattes med denne.

Arbeidet med en ny utgave ga imidlertid også en anledning til å presentere noen flere og mer detaljerte opplysninger enn i den første utgaven og til å foreta noen mindre justeringer av framgangsmåten for en del av beregningene. Blant annet har det vært mulig å foreta visse sammenligninger av opplysningene fra Tidsnyttingsundersøkelsen i 1990/91 med opplysningene i Tidsnyttingsundersøkelsen som ble gjort ti år tidligere.

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning med "..formål å klarlegge nordmenns bruk av bolignære friluftslivs- og rekreasjonsområder og hvilke avstands- og tilpasningskrav ulike befolkningsgrupper har." I tråd med forutsetningene for oppdraget er undersøkelsen hovedsakelig basert på data fra Tidsnyttingsundersøkelsen 1990-91. Innsamling og tilrettelegging ble opprinnelig utført av Statistisk sentralbyrå (SSB).

Det er også benyttet data fra undersøkelsen 'Idrett, fritid og levekår', samt fra SSBs

Tidsnyttingsundersøkelse 1980/81 og SSBs Ferieundersøkelse i 1986. Innsamling og tilrettelegging av den førstnevnte undersøkelsen ble opprinnelig utført i 1987 av FAFO.

Data fra Tidsnyttingsundersøkelsene og undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" er stilt til disposisjon for oss i anonymisert form gjennom Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Data fra Ferieundersøkelsen 1986 er stilt til disposisjon for oss i anonymisert form av SSB. Hverken SSB, FAFO eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller tolkningene som er gjort av dem i denne rapporten.

Jo Kleiven og Bjørn Kaltenborn ga nyttige kommentarer til førsteutkastet. De har ikke noe ansvar for feilene som ble gjort.

Trondheim, mars 1993

Odd Gåsdal

Innhold

Referat	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	6
2 Om data og metode	7
2.1 Data	7
2.2 Metode	8
3 Bruk av friluftslivsbegrepet	10
4 Deltakelsen i friluftsliv og andre uteaktiviteter	14
4.1 Hvor mange deltar i friluftsliv?	14
4.2 Deltakerandeler over døgnet	17
4.3 Friluftsliv i nærområdene	25
4.4 Bruk av tid på friluftsliv og andre uteaktiviteter	28
5 Ulikheter i friluftslivet	34
5.1 Tilbudssiden - effekten av bosted og avstand til friluftsområdene	34
5.2 Barnefamilier og friluftsliv for voksne og barn	42
5.3 Friluftsliv blant samboende, og enslige	44
5.4 Friluftsliv og personlige ressurser	45
5.5 Kjønn, alder og friluftsliv	49
5.6 Reiser, ferier og årstiders betydning for friluftslivet	52
5.7 Oppsummering av resultater	54
5.7.1 Om analysemåten og tolkningen av tabellene	54
5.7.2 Resultater av multivariat analyse	56
6 Konklusjoner	66
6.1 Viktige karakteristika ved friluftslivet	66
6.2 Tiltak for friluftsliv i nærmiljø	68
7 Sammendrag	70
8 Litteratur	72
Tabellvedlegg	75

1 Innledning

Myndighetene har som mål å stimulere til friluftsliv blant alle befolkningsgrupper. Det er også et mål å gjøre naturområdene lett tilgjengelige for bruk året rundt nær folks bosteder, slik at bruken kan skje uten store omkostninger eller praktiske problemer for den enkelte, og uten unødig forbruk av ressurser for samfunnet. Særlig i visse bystrøk er tilgangen til nærtliggende natur og grøntarealer dårlig. Myndighetene synes å mene at dette kan ha negativ effekt på byfolks deltakelse i friluftsliv, og ikke minst for deltakelsen blant kvinnene, de eldre, samt barna og de unge (St. meld. nr. 40 1986-87).

I hvilken grad er det faktisk slik at mangel på bolignære muligheter til friluftsliv reduserer samlet deltakelse i friluftsliv eller fysisk aktivitet generelt, og i hvilken grad deltar byfolk, eldre, barnefamilier og kvinner mindre enn andre? Finnes det noen som deltar mindre enn disse gruppene, og hvilke karakteristika har i så fall disse?

I rapporten tar vi opp disse spørsmålene, og prøver dessuten å vise omfanget av friluftslivet og hvem folk er sammen med når de driver friluftsliv, samt hvor mye av aktivitetene som faktisk foregår nær bostedene. Vi ser spesielt på deltakelsesmønstret til folk som bor i forskjellige typer hushold, og i hvilken grad barna også deltar i friluftslivsaktivitetene dersom det er barn i husholdet. Vi prøver også å trekke enkelte konklusjoner om hva variasjonene i deltakelsen kan skyldes, og om lett tilgang til bolignære friluftsområder faktisk påvirker folks aktivitetsnivå. Dessuten sammenligner vi deltakelsen i de mer utpregede friluftslivsaktivitetene med andre beslektede aktivitetsformer som jogging og trening samt spaserturer.

Framstillingen er delt i to hoveddeler. Først gir vi en oversikt over hvor mye og hvordan nordmenn gjennomsnittlig deltar i friluftsliv. Deretter diskuterer vi hva som kan skape ulikheter i deltakelsen og prøver å teste disse ideene ved hjelp statistiske analyseteknikker.

Aller først er det imidlertid nødvendig å gi en nærmere presentasjon av datamaterialet vi bruker, og å si hvordan vi har gått fram for å skille friluftsliv fra de andre aktivitetene som er registrert i dette materialet.

2 Om data og metode

2.1 Data

Dataene som benyttes er opprinnelig samlet inn for andre hovedformål enn å granske friluftslivet. Likevel kan de kaste lys over spørsmålene som er nevnt ovenfor.

Dataene er i hovedsak hentet fra Tidsnytingsundersøkelsen 1990/91, men vi har også brukt data fra Tidsnytingsundersøkelsen 1980/81. Innsamling og tilrettelegging av begge disse datasettene ble opprinnelig utført av Statistisk sentralbyrå (SSB). Det er også benyttet data fra undersøkelsen 'Idrett, fritid og levekår'. Innsamling og tilrettelegging av disse ble opprinnelig utført i 1987 av FAFO. Data fra alle tre undersøkelser er stilt til disposisjon i anonymisert form gjennom Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). I tillegg har vi også i én av analysene benyttet data fra SSBs Ferieundersøkelse 1986. Disse dataene er stilt til disposisjon for oss i anonymisert form av SSB. Hverken SSB, FAFO eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkningene som er gjort av dem i denne rapporten.

I alt 3.318 personer fra hele landet deltok i Tidsnytingsundersøkelsen i 1990/91, mens 3.300 deltok i undersøkelsen i 1980/81. Et par hundre av deltakerne i 1990/91 har ikke gitt fullstendige opplysninger og er derfor ikke benyttet i analysene. Utvalget av personer ble forsøkt gjort slik at det kunne regnes som noenlunde representativt for landets befolkning i aldersklassene fra 16 til 79 år. Utvalgsprosedyren er nærmere beskrevet i SSB (1992) og SSB (1983). Hver deltaker ble bedt om å fylle ut dagbøker i to påfølgende dager. Disse dagene var ikke de samme for alle deltakerne, men spredd jevnt over et helt år fra henholdsvis 1. februar 1990 til 30. januar 1991, og fra 1. oktober 1980 til 30. september 1981. På grunn av større frafall av

deltakere enn ellers i året, er juli/august litt underrepresentert i begge undersøkelsene. Dessuten var frafallet noe større blant de eldre enn blant andre.

I dagbøkene førte deltakerne opp viktigste gjøremål for hvert kvartersintervall mellom kl. 6.00 og 24.00, og for hvert halvtimesintervall om natten. Aktivitetene er senere aggregert til et begrenset antall aktivitetstyper av SSB. Blant disse typene kan noen klart regnes som friluftaktiviteter, mens andre ligger i grenselandet mellom friluftsliv og annet.

Dessuten ble det også notert hvorvidt en var hjemme, i nærmiljøet, på arbeid, på hytta, under reise med motorkjøretøy, under reise til fots eller på annet ikke-motorisert vis, eller andre steder. Og det ble notert om en var alene, eller om en var sammen med bestemte husholdsmedlemmer, andre slektninger, arbeidskolleger, venner eller andre.

I tillegg ble deltakerne intervjuet både før og etter dagbokutfyllingen. Noen deltakere ble bare intervjuet, og fylte ikke ut dagbøker. Antallet som både fylte ut dagboken fullstendig og ble intervjuet, var 3.097 i 1990/91 undersøkelsen. Dokumentasjon av undersøkelsene, samt tabelloversikt over resultatene finnes i SSB (1983) og SSB (1992). SSB har dessuten publisert en del analyser av resultatene fra undersøkelsene. En sammenlignende undersøkelse av resultatene fra begge undersøkelsene finnes i Haraldsen & Kitterød (1992).

FAFOs undersøkelse "Idrett, fritid og levekår" var en vanlig intervjuundersøkelse som ble utført av opinionmålingsforetaket Scan-Fact blant et landsdekkende, presumptivt representativt utvalg på 2.406 personer i aldersklassene 16 til 69 år. Spørreskjemaet som ble benyttet er gjengitt i Danielsen (1989). Enkelte resultater fra undersøkelsen er presentert i Danielsen,

Dølvik og Hernes (1988), Danielsen (1989), Dølvik (1990), og Dølvik & Ugland (1989). Undersøkelsen omfatter blant annet spørsmål om hvor mange ganger en hadde deltatt i ulike friluftaktiviteter og andre aktiviteter de siste 12 månedene. Det er først og fremst disse opplysningene vi har benyttet ved analysen denne undersøkelsen.

Ferieundersøkelsen 1986 er også en vanlig intervjuundersøkelse som ble utført av SSB blant et tilnærmet representativt utvalg av landets befolkning. 2.894 personer i aldersklassene fra 16 til 79 år deltok. Undersøkelsen dokumenteres i SSB (1988). Også denne undersøkelsen omfatter opplysninger om hvor ofte en har deltatt i ulike friluftaktiviteter de siste 12 månedene.

Dagboksdataene fra Tidsnyttingsundersøkelsen dekker to dager av deltakernes liv, mens intervjuundersøkelsene forsøker å dekke et helt år. Dette betyr rimeligvis at dagboksdataene blir mer nøyaktige enn intervjudataene, men også at det vil være en langt lavere andel av dagboksførerne enn av intervjuobjektene som rapporterer å ha deltatt i de ulike friluftaktivitetene. Dette betyr i sin tur at det ikke er hensiktsmessig å notere like detaljerte opplysninger om hvilke typer av friluftaktiviteter folk var med på i Tidsnyttingsundersøkelsen som i intervjuundersøkelsene. Tidsnyttingsdataene har altså mer korrekte registreringer enn intervjudataene, men også en mindre detaljert inndeling av aktivitetene, og likevel en lavere gjennomsnittlig andel registrerte deltakere i hver aktivitet.

2.2 Metode

På grunn av dette har vi benyttet ulike metoder for å analysere aktivitetsmønstrene i tidsnyttingsdataene og dataene fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår".

Tidsnyttingsdataene har vi analysert ved å slå sammen en del aktivitetstyper som vi har kalt friluftslivsaktiviteter. Deretter har vi vist hvor mange som til sammen deltar i disse i forhold til andre aktiviteter, og hvor mye tid de bruker på aktivitetene i løpet av undersøkelsesperioden etc.

I tillegg har vi forsøkt å finne ut om bestemte forhold hadde noen effekt på sannsynligheten for deltakelse i friluftsliv eller andre aktiviteter. Dette er gjort på to måter. Vi har på den ene siden laget en del bivariate krysstabeller som viser hvorvidt andelen som deltar i aktivitetene er lik eller forskjellig blant personer med ulike personlige karakteristika, bosteder eller familietyper etc., og om den varierer med ukedag eller tid på året. Slike tabeller kan gi et enkelt og anskuelig bilde av interessante sammenhenger i data. Derfor er en del av dem gjengitt i rapporten. Sammenhengene vi ser i slike bivariate tabeller kan imidlertid av og til lede oss på villspor og få oss til å tolke det vi ser på gale måter. La oss ta et hypotetisk eksempel. Dersom det observeres en tendens til at lavt utdannelsesnivå opptrer sammen med lavt deltakelsesnivå, så vil en kanskje tro at det er det lave utdannelsesnivået som har ført til lav deltakelse. Men i virkeligheten skyldes den observerte sammenhengen kanskje at det er høy alder som fører til lav deltakelse, samtidig som folk med høy alder i gjennomsnitt har lavere utdanning enn de yngre, siden mulighetene for utdanning var lavere tidligere enn den har vært i de senere årene. For å sjekke om det er dette som ligger bak, må en kontrollere for variabelen alder når en studerer sammenhengen mellom utdanning og deltakelse.

I tillegg til å studere bivariate krysstabeller har vi derfor også foretatt en del multivariate analyser der vi for eksempel kontrollerer for alder når vi studerer sammenhengen mellom forskjellige slags sosio-demografiske variable etc. og deltakelse i

friluftsliv eller andre aktiviteter. Disse analysene er gjort ved hjelp av logistisk regresjon. De generelle trekkene ved metoden beskrives blant annet av Hosmer & Lemeshow (1989), mens rasjonalet for å bruke den ved analyser av valg mellom to alternativer blant annet er behandlet av Judge & al. (1982).

Når vi ikke har opplysninger om mer enn to dagers aktivitetsfordeling kan vi ikke vente å forklare særlig mye av de observerte variasjonene i folks valg mellom friluftsliv og andre aktiviteter. Det vil i stor grad være mer eller mindre tilfeldig om folk velger å legge friluftaktivitetene sine akkurat på undersøkelsesdagene eller om de i stedet velger andre dager for disse aktivitetene. Likevel synes analyseforskene våre å fange opp noe av den variasjonen i deltakelsen som er systematisk knyttet til folks sosiodemografiske karakteristika etc.

I denne rapporten har vi lagt størst vekt på å presentere analyser av de relativt ferske dataene fra Tidsnyttingsundersøkelsen. Data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" er anvendt for å utfylle eller kontrastere analysene av tidsnyttingsdataene. De er først og fremst brukt ved analysen av hvilke forhold som påvirker deltakelsesnivået i de ulike aktivitetstypene. Vi har imidlertid ikke prøvd å imitere analysene av tidsnyttingsdataene. I stedet har vi forsøkt å utnytte idrettsdataenes relative fortrinn, og dermed gitt analysene en noe annerledes vri. Siden datasettet inneholder mer detaljerte opplysninger enn tidsnyttingsdataene om aktivitetstypene folk har deltatt i, og siden det også er registrert hvor mange ganger de har deltatt over et helt år, er det mulig å finne forenklete uttrykk for aktivitetsmønstrene ved hjelp av faktoranalyse.

Dersom vi antar at det ligger en del mer generelle interesser eller tilbøyeligheter bak

folks deltakelse i de mange enkeltaktivitetene, vil det være interessant å finne ut hvilke enkeltaktiviteter som eventuelt svarer til hver av de generelle interessene eller tilbøyelighetene. Det er dette vi tror at faktoranalysen kan hjelpe oss med. Ut fra informasjon om hvor mye de observerte aktivitetsformene samvarierer med hverandre, konstruerer denne analysemetoden et mindre sett med hypotetiske variable - såkalte felles faktorer. Det er vanlig å anta at disse faktorene representerer de generelle bakenforliggende interessene etc. som får folk til å delta i bestemte sett av enkeltaktiviteter. Derfor antar en gjerne også at enkeltaktiviteter som samvarierer sterkt med én og samme faktor ligner hverandre, eller er uttrykk for en eller annen felles interesse. Dersom to aktiviteter er sterkt korrelert med to forskjellige faktorer kan de dermed betraktes som ulike, og plasseres i ulike grupper. Det er ikke gitt at de forskjellige faktorene som framkommer i analysene virkelig representerer bakenforliggende variable, men en antar gjerne at det er stor sjanse for at de gjør dette dersom faktormønsteret er meningsfullt. Resultatene av en faktoranalyse er imidlertid alltid åpne for ulike tolkninger, og det kan selvsagt også herske ulike oppfatninger om hvilke faktormønstre som er meningsfulle.

Nedenfor har vi brukt faktoranalyse på dataene fra "Idrett, fritid og levekår"-undersøkelsen for å se hvordan aktivitetene som er registrert der grupperer seg i forhold til hverandre. Vi har blant annet vært interessert i å se om de aktivitetene vi gjerne betrakter som de mest typiske friluftslivaktivitetene grupperer seg sammen med hverandre, eller om det danner seg andre lett tolkbare mønstre.

Deretter har vi beregnet faktorscorer. Disse faktorscorene er mål på aktivitetsnivået innenfor hver av de aktivitetsgruppene som representeres av en felles faktor. Tallverdien på de enkelte faktorscorene har imidler-

tid ingen intuitiv mening i seg selv, og derfor har det heller ingen hensikt å framstille dem i tabellform. I stedet har vi bare brukt dem som input i vanlige lineære regresjonsanalyser for å undersøke hvordan nivået på deltakelsen i de ulike aktivitetsgruppene samvarierer med de samme sosiodemografiske variablene etc. som vi har brukt i analysen av tidsnyttingsdataene.

3 Bruk av friluftslivsbegrepet

Friluftsliv er ikke en klart avgrenset aktivitet som sjakkspill eller bilkjøring. Dessuten er friluftsliv i norsk sammenheng et sterkt verdiladet ord, og det kan lett oppstå diskusjon om bestemte aktiviteter virkelig fortjener betegnelsen friluftsliv eller ikke.

Mange har ment at de aktivitetene som omfattes av begrepet friluftsliv, ikke bare skiller seg ut ved "ytre" kjennetegn, men også ved spesielle holdninger samt opplevels- og innlevelsestilstander hos deltakerne. Dette har en forsøkt å favne i den offisielle norske administrative definisjonen: "Opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse" (St.meld. nr. 40: 1986-87). Men selv dette ambisiøse definisjonsforsøket formidler neppe hele den særskilt dype meningen enkelte har ment å se i friluftsliv som et spesielt norsk kulturelt fenomen, som ikke må forveksles med liknende fenomener i andre land. Jf. for eksempel Nedrelid (1992).

Slike dypere meninger fanger heller ikke vi opp i vår bruk av friluftslivsbegrepet. Sant å si har vi vært nødt til å bruke en enda enklere definisjon enn den som ble sitert ovenfor. Vi har tatt til takke med SSBs avgrensning av aktivitetstyper, og gjør for eksempel ingen forsøk på å finne ut hvor mange av deltakerne i "bading og soling" som gjorde det "med sikte på miljøforandring og naturopplevelse" og hvor mange som i virkeligheten bare fulgte resten av familien på tur, drev anatomiske studier, prøvde å skifte hudfarge, eller jobbet med å komme i form igjen etter festen kvelden i forveien. Handlingenes egentlige beveggrunner, opplevelsene, og sammenhengene som de inngår i, har vi ikke hatt noen muligheter til å undersøke. I stedet har vi ganske enkelt valgt å se "bading og soling" som først og fremst en form for friluftsliv sammen med følgende andre aktivitetstyper

som SSB også opererer med: "Skiturer", "fotturer i skog og mark", "båtturer" og "fisketurer". Dessuten har vi med tilgang til grunnlagsdata også kunnet ta med jaktturene selv om SSB har plassert disse i gruppene "egenproduksjon av matvarer" (1980/81, og "andre turer" (1990/91).

"Sykkelturer" har vi valgt å holde utenfor klassen av friluftslivsaktiviteter siden vi tror at de ofte foregår utenfor det vi vanligvis kaller naturomgivelser. I stedet har vi plassert dem sammen med aktivitetsgruppen "konkurransedrett og trening" som blant annet omfatter jogging. Dette er imidlertid diskutabelt siden vi ikke vet noe sikkert om hvor stor del av syklingen som er trening, eller som ikke foregår i naturomgivelser med sikte på naturopplevelse. Bortsett fra jaktturene har vi sett bort fra SSBs gruppe "andre turer". I følge SSB består den hovedsakelig av bilturer etc., og er derfor neppe kvalifisert til å bli innlemmet en bloc blant friluftslivs- eller mosjonsaktivitetene.

Selv om det åpenbart finnes mange grensetilfeller, og selv om aktiviteten trolig ofte også har mye annet felles med mange "fotturer i skog og mark", foregår trolig de fleste "spaserturer" utenfor de mest naturpregede omgivelsene. I stedet for å plassere spaserturene sammen med de andre friluftslivsaktivitetene har derfor vi plassert dem sammen med aktiviteten "luft hund", som kanskje ikke alltid er en frivillig oppgave, men som ellers har mange felles trekk med spaserturer. Så kan en i det minste sammenligne spaserturer og lufting av hund med andre friluftslivsaktiviteter og se om de fordeler seg annerledes enn disse.

Den valgte framgangsmåten er et forsøk på å legge seg omtrent så nær vanlig oppfatning av hva friluftsliv er som SSBs tidsnyttingsdata tillater. Foran har vi imidlertid antydning at det generelle begrepet friluftsliv ikke favner en homogen og klart avgrenset

aktivitetsform. Faktoranalyser av ulike surveydata, blant annet data fra FAFOs undersøkelse 'Idrett, fritid og levekår' og fra SSBs Ferieundersøkelse 1986, synes å bekrefte dette. Analysene gir ikke eksakt de samme resultatene for begge disse datasettene. Dette skyldes delvis at inndelingen av friluftslivsaktivitetene og andre beslektede aktiviteter var ulik i de to surveyene. Likevel viser utfallet av analysene klare fellestrekk. I begge datasett er det en tendens til at uteaktiviteter som ofte eller alltid har et betydelig element av mosjon eller trening i seg, klynger seg sammen og korrelerer sterkest med én og samme faktor. Dette tyder på at det finnes en slags generell evne eller motivasjon til å mosjonere som får de samme menneskene til å delta i flere ulike mosjonsaktiviteter både i og utenfor naturomgivelser. Dette gjelder aktiviteter som jogging, terrengløp, trening og konkurranser generelt, og delvis også skigåing, sykling og bading.

Utendørs bading kan godt gi både mosjon og naturopplevelse, men er, for eksempel sammen med solbading, delvis også en kombinasjon av ren avslapping og sosial omgang på linje med shoppingturer og restaurantbesøk. (Jf. faktoranalyser av ferieaktiviteter i Kleiven 1992.)

Også skigåing er en mangeartet aktivitet som både kan skje i raskt tempo for mosjonens del, og i mer avslappede former med større vekt på naturopplevelse. Den siste formen for skigåing har sterkt slektskap med fotturer av forskjellige slag. I Ferieundersøkelsen, der en skiller mellom ulike former for skiturer, ser en da også at korte skiturer som ofte skjer til avveksling fra joggeturer etter arbeidstid, har en klar tendens til å gruppere seg sammen med trimaktivitetene, mens de andre skiturene grupperer seg sammen med ulike former for rolige fotturer. Ved faktoranalyse av data fra en befolkningsundersøkelse i Lillehammer grupperte imidlertid også

lengre skiturer seg sammen med jogging og andre trimaktiviteter (jf. Gåsdal (1992). Kleiven (1992) fant dessuten ved faktoranalyse av en landsdekkende telefon-survey utført for NINA i 1989 at skiturene grupperte seg noe tettere sammen med fjellturene til fots enn med trimaktiviteter og andre turaktiviteter. Her hadde en imidlertid ikke skilt mellom korte og lange skiturer.

Dessuten er heller ikke fotturer noen helt homogen aktivitetsgruppe. Ved analysen av undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår", grupperte fotturer i fjellet seg sammen med jakt, mens andre turer i naturen grupperte seg sammen med spaserturer. Analysen av Lillehammerdataene viser forøvrig at også turer i skog og mark kombineres med jakt (og ferskvannsfiske). Grunnen til denne koblingen av jakt, fiske og fotturer kan ganske enkelt være at jakt- og fisketurene samtidig også er fotturer, men det er heller ikke usannsynlig at mange jegere og fiskere går på fottur uten gevær eller fiskestang fordi at naturopplevelsen på slike turer ligner den de har når de jakter eller fisker. Derfor er det mulig at vi, ihvertfall for noen menneskers vedkommende, har med et kontinuum av naturorienterte aktiviteter å gjøre, der spaserturene befinner seg på den mest "urbane" enden, der ulike former for turer i skog mark og fjell befinner seg i midten, og der jakt og fiske ligger på den andre enden som de mest "villmarksliv"-aktive aktivitetene. Dette er imidlertid ikke noe glatt og entydig kontinuum. Når jakt og fiske har en viss tendens til å skille seg fra andre turaktiviteter i faktoranalysene, kan det blant annet skyldes at mange sterkt naturinteresserte turgåere er motstandere av jakt og har liten interesse for fiske.

Jo Kleivens analyse av NINA-undersøkelsen fra 1989 tyder forøvrig på at faktorløsningene gir et noe klarere skille mellom de ulike aktivitetsformene når en bruker mer detaljerte opplysninger som input til analy-

sen. Her ser en f.eks. at fiske etter laks og sjøørret i ferskvann og annet ferskvannsfiske korrelerer sterkt med en felles faktor sammen med båtturer i ferskvann, mens storviltjakt og småviltjakt korrelerer høyest med en annen faktor. Samtidig legger en imidlertid også merke til at småviltjakt er korrelert med ferskvannsfiskefaktoren (jf. Kleiven 1992).

Av faktoranalysene går det også klart fram at fiske ikke er noen homogen aktivitet. Fiske i saltvann og fiske i ferskvann drives i påfallende stor grad av forskjellige personer. Noe av grunnen er nok at folk bor i ulik avstand fra kysten, men dette geografiske forholdet forklarer neppe hele forskjellen. Det er grunn til å spørre om folk opplever ferskvannsfiske og saltvannsfiske som aktiviteter med ulike formål og ulikt opplevelsesinnhold. Av de to undersøkelsene vi tar for oss her er det bare Ferieundersøkelsen som skiller mellom ferskvann- og saltvannsfiske, og her ser vi at ferskvannsfiske grupperer seg sammen med jakt, mens saltvannsfiske grupperer seg sammen med båtturer. Det siste skyldes blant annet at dette fisket ofte skjer fra båt, og fordi at de som driver det enten gjør det som en bigeskjeft som følger med båtlivet, eller fordi at båten de har skaffet seg med tanke på fisket også kan brukes til annet enn fisketurer. "Idrett, fritid og levekår"-undersøkelsen skiller ikke mellom ulike former for fiske, og resultatet blir at fiske generelt grupperer seg sammen med båtturer i faktoranalysen. Når vi gjentar analysen uten å inkludere båtturer viser det seg imidlertid at fiske grupperer seg sammen med jakt og fjellturen. Vi tolker dette slik at det er saltvannsfiskernes atferdsmønster som kommer klarest til uttrykk i den første analysen, og ferskvannsfiskernes atferd som kommer klarest til uttrykk i den andre. Forskjellen mellom ferskvannsfiske og saltvannsfiske bekreftes forøvrig også av Kleivens analyse (Kleiven 1992) og av faktoranalysene vi har gjort på data fra

Lillehammer og Rana (Gåsdaal 1992). Det at vi finner mønsteret igjen både i kystkommunen Rana og i innlandskommunen Lillehammer styrker troen på at skillet mellom de to formene for fiske ikke bare skyldes at aktivitetene kan være lokalisert på ulike steder, men også at de oppleves som ulike.

Resultatene av de to faktoranalysene er vist i tabell 2 og tabell 4 i tabellvedlegget. Det er benyttet en metode som tillater at de felles faktorene er korrelert med hverandre. Hvis det da oppstår korrelasjoner kan dette være tegn på slektskap mellom faktorene. I dette tilfellet ser en av tabell 3 og 5 i tabellvedlegget at noen av faktorene ble sterkt korrelerte. En ser f.eks. at deltakelse i mosjonsaktiviteter og deltakelse i turaktiviteter, (henholdsvis faktor 1 og faktor 3 i tabell 2, og faktor 1 og faktor 2 i tabell 4), er høyt korrelert i begge undersøkelser. Dette indikerer at disse aktivitetene tenderer til å gli over i hverandre uten dermed å være helt like aktivitetsformer. En ser imidlertid også at faktoren for båtturer og saltvannsfiske knapt er korrelert i det hele tatt med noen av de andre faktorene i analysen av Ferieundersøkelsen. Det kan altså synes som om saltvannsfiske og båtturer er en ganske spesiell form for friluftsliv i forhold til de andre formene.

Resultatene av disse faktoranalysene tyder på at friluftsliv hverken er en én enkelt homogen aktivitetstype eller et sett av helt klart avgrensede aktivitetsformer. Det synes altså å ligge i sakens egen natur, eller i folks egne oppfatninger av den, at friluftsliv er en løst sammensatt affære som ikke så lett lar seg atskille fra hverken mosjonsaktiviteter eller enkle spaserturer i nabolaget. Samtidig er det også rimelig å la definisjonen av friluftsliv omfatte spesielle interesser som saltvannsfiske og båtliv.

Det synes altså relativt vanskelig å betrakte friluftslivet som en klart avgrensbar og

homogen aktivitetstype. Dette er en av grunnene til at definisjonsproblemet dukker opp gang på gang når vi undersøker og diskuterer emnet. Selv har vi valgt å bevare en åpen og fleksibel holdning til bruken av begrepet. Dersom det gis en snever betydning, vil det likevel straks bli behov for andre begreper med videre betydning, for eksempel "utendørs rekreasjon" eller "fritidsbruk av natur". Disse begrepene kan kanskje virke mer nøytrale enn friluftsliv i første omgang, men vil etterhvert sikkert vise seg å bli like vanskelige å hanske med som "friluftsliv". Derfor holder vi, i hvert fall her, heller fast ved det tradisjonelle begrepet.

I denne undersøkelsen er utvalget av friluftaktiviteter foretatt på nokså pragmatisk vis. Siden i hvert fall bading gjerne foregår i naturomgivelser og på steder som forvaltes av de samme myndighetene som tar seg av friluftslivet, har vi for eksempel innlemmet bading og soling blant friluftaktivitetene. Dette til tross for at såvel faktoranalyser som andre grunner gir argumenter for å plassere denne aktiviteten i andre båser. Samtidig gir vi imidlertid også oversikt over andre aktiviteter som vi i første omgang har valgt å ikke kalle friluftsliv. Dette gjelder særlig spaserturer og mosjonsaktiviteter. Vi tror at disse bør vurderes i nøye sammenheng med friluftslivet og tas hensyn til i friluftslivspolitikken, og at en kanskje også bør vurdere om en kan være tjent med å betrakte store deler av dem som friluftslivsaktiviteter på linje med annet friluftsliv.

4 Deltakelsen i friluftsliv og andre uteaktiviteter

4.1 Hvor mange deltar i friluftsliv?

De fleste undersøkelsene av deltakerandelen i befolkningen gir opplysninger om hvor stor andel av de spurte som selv sier at de har deltatt det siste året. Slike opplysninger finner en blant annet i Kleiven (1992), Danielsen, Dølvik og Hernes (1988), Herigstad & Faye (1984) og SSB (1975).

Ofte gir disse undersøkelsene også opplysninger om hvor mange ganger de enkelte sier å ha deltatt i løpet av året (SSB 1975, Herigstad & Faye 1964). Ut fra slike opplysninger kan en anslå hvor mange dager gjennomsnittspersonen deltar i løpet av året (jf. Herigstad & Faye 1984).

Fra dagboksdataene i Tidsnyttingsundersøkelsene får vi opplysninger om hvor stor andel av de spurte som gjennomsnittlig deltok i løpet av de to dagene undersøkelsen varte, eller i løpet av hver enkelt av de to dagene. Også dette kan en bruke som grunnlag for estimater av antall dager gjennomsnittspersonen deltok i løpet av året. For Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 er dette gjort av Herigstad & Faye (1984). Her skal vi først og fremst presentere slike estimater basert på Tidsnyttingsundersøkelsen 1990-91, men de vil ikke være direkte sammenlignbare med Herigstad og Fayes resultater siden vi har hatt muligheter til å gruppere friluftslivsaktivitetene på en annen måte enn det som ble gjort i deres rapport. I motsetning til dem skiller vi mellom friluftsliv og mosjonsaktiviteter inkludert sykling.

Først gir vi en grov oversikt over hvor stor andel av utvalget som deltok i de enkelte registrerte aktivitetene pr. dag. Deretter ser vi på friluftslivsaktivitetene under ett og viser hvor stor andel som deltok i og uten-

for nærmiljøet, og hvorvidt de var alene eller sammen med barn eller andre voksne. Endelig gir vi også estimater av hvor mange ganger gjennomsnittspersonen deltok i løpet av undersøkelsesåret.

Tallene i tabell 1 er avrundet. Når det står at 0 prosent av kvinnene deltok i fiskeing betyr det at det var under 1 prosent som deltok. Det betyr ikke at ingen deltok. I tabellen har vi tatt med de aktivitetene vi i fortsettelsen vil regne som friluftslivsaktiviteter. Disse er plassert øverst i tabellen fra skitur og ned til fisketur. Lenger nede i tabellen har vi tatt med en del aktiviteter som kan ha et visst slektskap med friluftslivsaktivitetene. Vi har dessuten også inkludert aktiviteten "andre turer", som blant annet omfatter jakt, men som i følge SSB hovedsakelig består av bilturer. Med unntak for jakten er denne ikke tatt med i analysene som følger senere. Det er imidlertid interessant å observere kjønnsforskjellene i denne relativt store restgruppen av turaktiviteter. Omlag dobbelt så mange menn som kvinner deltok.

I tabell 2 viser vi andelen som deltok i friluftsliv i løpet av begge de to dagene undersøkelsen i 1990/91 varte. Friluftslivsaktivitetene omfatter her alle de fem øverste aktivitetene i tabell 1. Vi skiller dessuten mellom friluftsliv i nærmiljø og friluftsliv utenfor nærmiljøet. Summen av deltakere i og utenfor nærmiljø er noe høyere enn summen av deltakere i friluftsliv sett under ett. Dette skyldes at noen av deltakerne har drevet friluftsliv både i og utenfor nærmiljøet i løpet av de to undersøkelsesdagene.

Hva som skal regnes som nærmiljø har blitt avgjort av SSB og deltakerne i undersøkelsen. I SSB (1992) heter det: "Med nærmiljø menes det området utenfor intervjupersonens bolig eller tomt, men stort sett innen gangavstand fra boligen. Folks egen oppfatning av hva som er nærmiljø

Tabell 1 Avrundet prosentandel som deltok i forskjellige aktiviteter i løpet av en gjennomsnittsdag i 1990/91, etter kjønn

	Kvinner	Menn	Alle
Skiturer	1	1	1
Fotturer i skog og mark	2	2	2
Bading og soling	5	3	4
Båtturer	0	1	1
Fisketurer	0	2	1
Jogging, trening og konkurranseidrett	6	10	8
Spaserturer	13	13	13
Sykkelturer	1	1	1
Andre turer	3	6	4
Stell av hage og tomt	15	12	13

Kilde: SSB (1992)

ble lagt til grunn, men vi antydte at nærmiljøet vanligvis begrenses til et område som ikke overstiger 500 m til 2 km fra boligen." I tillegg har vi inkludert aktiviteter som eventuelt kan ha foregått i egen bolig eller på egen tomt, for eksempel soling og trening.

Tabell 2 viser også hvor mange som minst én gang drev friluftsliv alene, og hvor mange som minst én gang drev friluftsliv i selskap med andre. Blant de siste har vi

både sett på hvor mange som minst én gang deltok i friluftsliv sammen med andre uten at noen av disse var fra eget hushold, hvor mange som deltok sammen med andre husholdsmedlemmer uten at egne barn, stebarn og barnebarn under 15 år fra egen husstand var tilstede, og de som minst én gang var sammen med egne barn, stebarn eller barnebarn fra egen husstand.

Dessuten viser tabell 2 hvor mange som deltok i andre aktiviteter. For eksempel

Tabell 2 Andel som i løpet av de to undersøkelsesdagene i 1990/91 deltok i friluftsliv og andre aktiviteter til sammen, i og utenfor nærmiljø (N=3.097)

	Andel som har deltatt i nærmiljøet	Andel som har delt. utenfor nærmiljøet	Andel som har deltatt i alt
Friluftsliv alene	1,2	3,6	4,6
Friluftsliv m. egne barn under 15 år	0,4	2,3	2,7
Friluftsliv m. andre fra husstanden enn egne barn < 15	0,9	4,4	5,0
Friluftsliv m. bare personer utenfor husstanden	0,8	3,9	4,4
Friluftsliv i alt	3,0	11,5	13,6
Jogging, sykling, trening og konkurr.	9,0	6,5	14,2
Spaserturer og lufting av hunder	23,3	8,7	29,7
Friluftsliv, mosjon og spasertur i alt	31,9	23,4	47,5
Annen gange og sykling etc. (arbeidsreiser ol.)	30,5	21,1	43,4
Stell av hage og tomt			22,3

lufting av hunder og spaserturer. Vær oppmerksom på at lufting av hunder ikke er inkludert blant spaserturene i tabell 1. Dette skyldes at SSB ikke har med egne oppgaver over denne aktiviteten i publikasjonen tallene i tabell 1 er hentet fra.

Av tabell 2 ser vi som ventet at friluftsliv i langt større grad enn de andre aktivite-

ne drives utenfor nærmiljøet. Når det gjelder hagearbeidet antar vi at det meste av dette foregår på tomten rundt egen bolig, og skiller derfor ikke mellom hagearbeid i og utenfor nærmiljøet.

Vi ser også at en betydelig majoritet av de som deltar i friluftsliv er sammen med andre dersom aktiviteten skjer utenfor

nærmiljøet. Friluftsliv i nærmiljøet er derimot ikke fullt så samværsorientert. Dette kan blant annet tyde på at folk ofte foretrekker å markere det spesielle ved felles friluftaktiviteter ved å legge dem utenfor nærmiljøet. Dette gjelder også turer sammen med barn. Aktiviteter en setter i gang på egen hånd vil trolig lettere bli lagt til nærmiljøet for lettvinde skyld.

Folk er altså ofte sammen med andre når de deltar i friluftsliv. Disse andre er i stor grad andre husstandsmedlemmer, og da trolig særlig ektefeller. Upubliserte resultater fra en survey vi selv foretok i Trondheim i 1991 bekrefter at det vanligste er å ha selskap av familiemedlemmer når en er på tur i marka. Vel 50 prosent sa at de vanligvis var sammen med familie. Aasetre (1991) fant også at over femti prosent vanligvis var sammen med familiemedlemmer på tur da han i 1989 gjorde en brukerundersøkelse i Skien Østmark. Som en ser er det imidlertid også ganske vanlig å være sammen med andre, som vanligvis vil være noen få venner.

Siden bare et mindretall av befolkningen har barn, stebarn eller barnebarn under 15 år i husholdningen, ser vi at det er vanligere å ha selskap av andre voksne enn av barn på turen. Vi har riktignok ikke oppgave som viser hvor mange som hadde andres barn eller egne barn som bodde utenfor husholdet med seg på turen, men vi regner ikke med at dette var noen stor andel av den totale mengden av friluftsliv-deltakere.

Videre ser vi at selv om undersøkelsen bare varte i to døgn for hver person, så har en god del av dem deltatt i friluftsliv i løpet av perioden. Andelen som har deltatt i de andre aktivitetene som er representert i tabellen er likevel klart større.

Dessuten ser vi at en ikke ubetydelig andel har deltatt i mer enn én aktivitet. Slår vi sammen andelene som har deltatt i friluftsliv,

jogging, sykling, trening, konkurranser og spaserturer samt lufting av hunder gir dette 57,5 prosent deltakerandel. Andelen som har deltatt i minst én av disse aktivitetene er imidlertid som en ser bare 47,5 prosent. Det betyr at 10 prosent har deltatt i mer enn en av aktivitetene.

Vi ser også at noen både har vært alene og deltatt sammen med andre i friluftaktiviteter. Dette betyr ikke at alle disse har vært på flere turer. Noen vil delvis ha vært alene og delvis sammen med andre i løpet av én og samme tur.

Noen få har dessuten drevet friluftsliv både innenfor og utenfor nærmiljøet på samme tur. På den andre siden var det også en del som gjennomførte flere turer pr. dag. Dette er det imidlertid ikke lett å gi eksakte statistikker over siden dataene vi sitter med gjør det vanskelig å skille klart mellom hva som er én tur med andre aktiviteter innlagt underveis, og hva som er to forskjellige turer.

Vi har også beregnet andelene som deltok i hver aktivitet i løpet av ett undersøkelsesdøgn. Det er ikke urimelig å betrakte disse andelene som estimer av sannsynligheten for at gjennomsnittsnordmannen skulle delta i disse aktivitetene i løpet av et gjennomsnittsdøgn det året undersøkelsen varte. Ved å multiplisere andelen som deltar på ett undersøkelsesdøgn med antallet dager i undersøkelsesåret, får vi derfor punktestimater for antall dager folk gjennomsnittlig deltok i de ulike aktivitetene i løpet av dette året. Estimaten er vist i tabell 3.

4.2 Deltakerandeler over døgnet

Vi får et mer detaljert, og kanskje også mer informativt inntrykk av deltakelsen i friluftslivet når vi ser hvordan den fordeler seg over døgnet og ukedagene. I figur 1 viser vi deltakerandelene over døgnet på en

Tabell 3 Estimert antall dager gjennomsnittsnordmannen deltok i friluftsliv og andre uteaktiviteter i og utenfor nærmiljøet i løpet av undersøkelsesåret 1990-91.

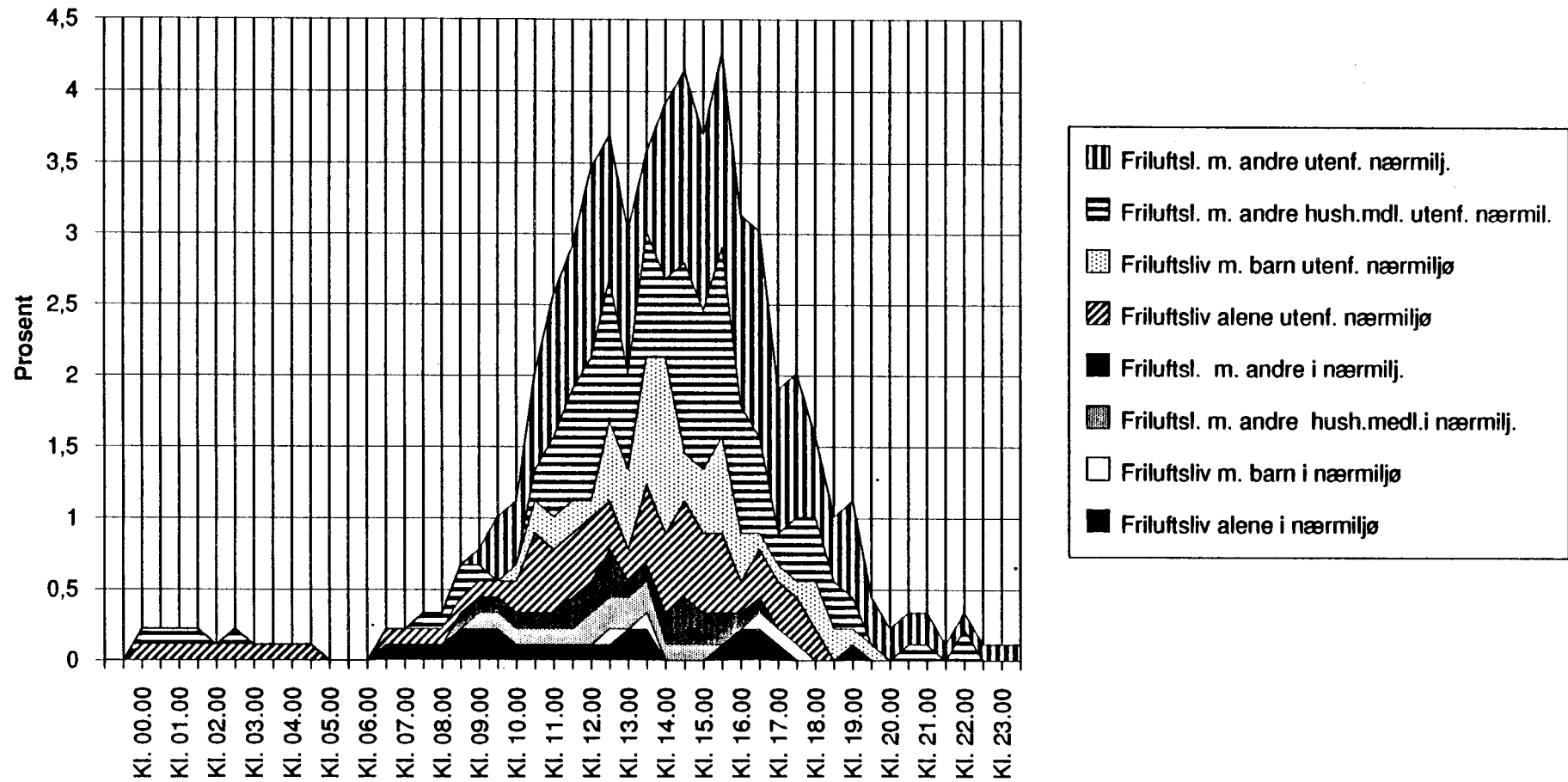
	Antall dager i nærmiljøet	Antall dager utenfor nærmiljøet	Antall dager i alt
Friluftsliv alene	2,5	7,3	9,5
Friluftsliv m. egne barn under 15 år	0,7	4,7	5,5
Friluftsliv m. andre fra husstranden enn barn under 15 år	1,5	9,5	10,6
Friluftsliv m. bare personer utenfor egen husstand	1,4	8,4	9,5
Friluftsliv i alt	6,2	25,1	29,9
Jogging, sykling, trening og konkurr.	20,4	13,5	31,7
Spaserturer og lufting av hunder	55,5	17,5	70,1
Friluftsliv, mosjon og spasertur i alt	77,7	51,8	119,0
Sykling, gange etc. på arbeidsreiser ol.	77,0	51,5	112,4
Stell av hage og tomt			48,9

gjennomsnittlig søndag fordelt på hvem folk var sammen med og hvor aktivitetene fant sted, mens figur 2 gir en tilsvarende oversikt for lørdager, og figur 3 det samme for gjennomsnittet av øvrige hverdager. I figurene 4, 5 og 6 har vi i tillegg til deltakerandelen i friluftsliv i og utenfor nærmiljøet også vist andelen som deltar i henholdsvis jogging, sykkeltureturer og mosjon samt annen gange og sykling i og utenfor

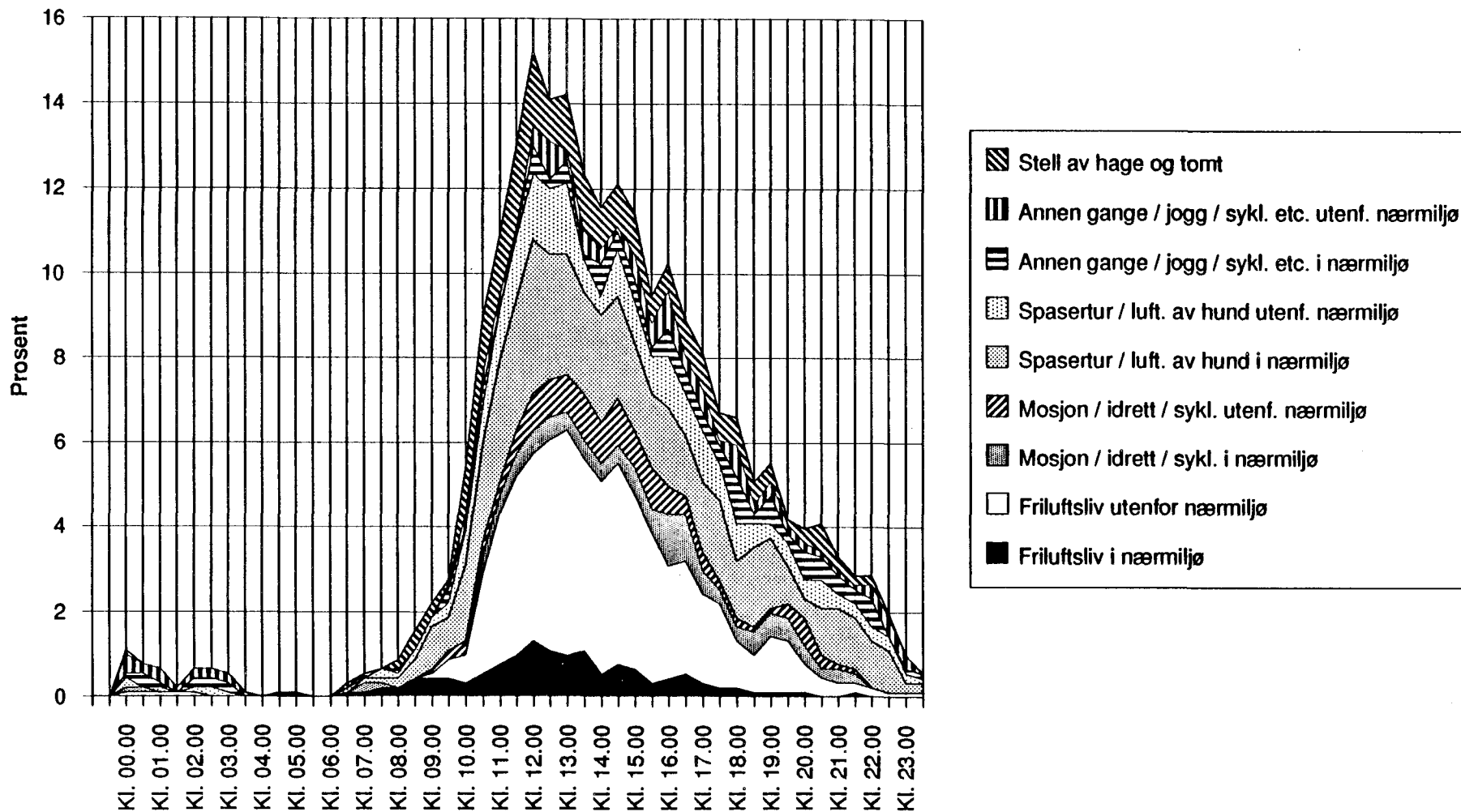
nærmiljøet. Lignende diagrammer er også brukt av Kleiven, Holmengen og Jacobsen (1991) og Haraldsen & Kitterød (1992).

Figurene viser at friluftaktivitetene toppe seg midt på dagen og avtar ganske tidlig utover ettermiddagen. Det gjelder særlig de friluftaktivitetene som utøves utenfor nærmiljøet, men også de som drives i nærmiljøet. Dessuten gjelder det særlig i hel

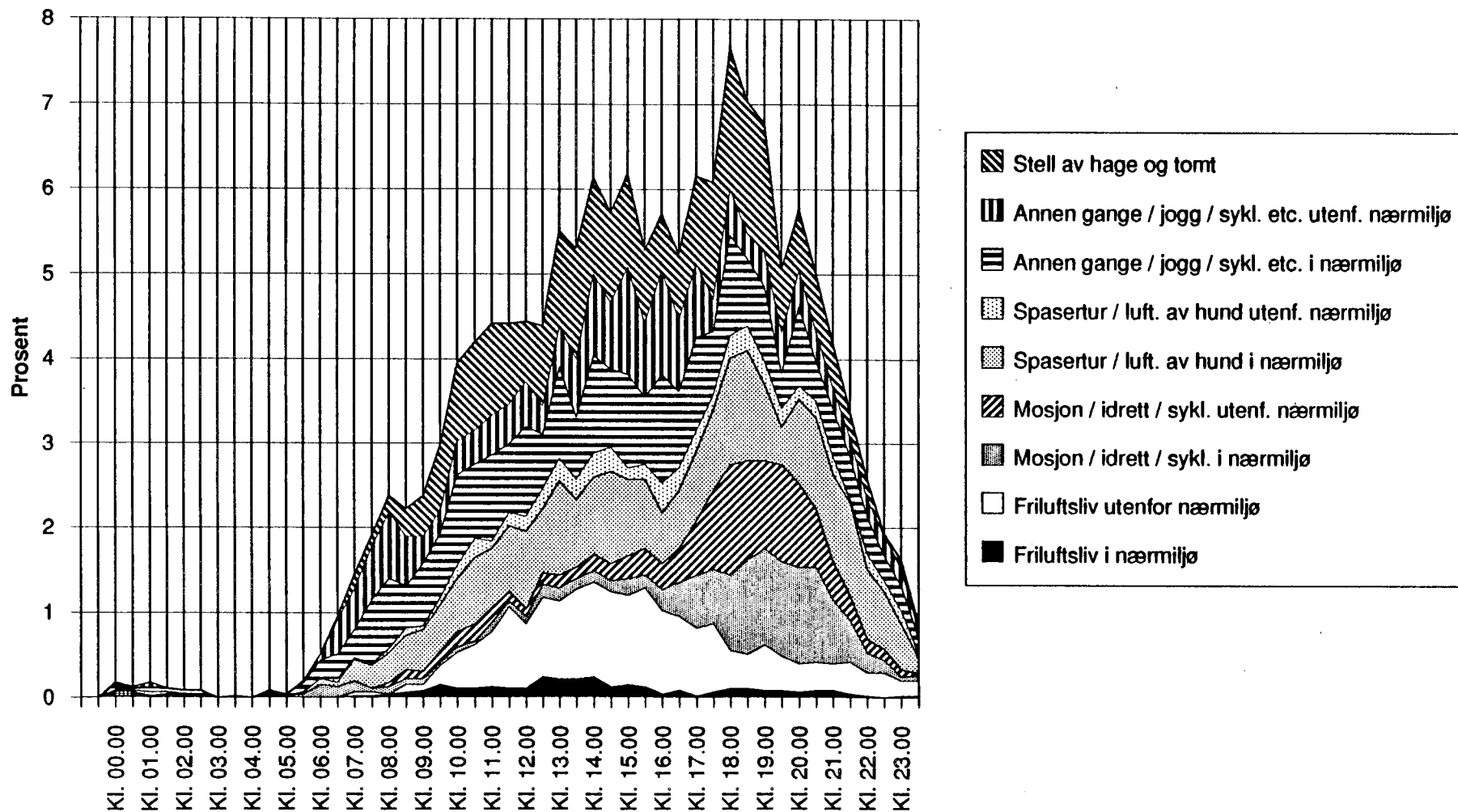
Figur 2 Andel som deltok i friluftsliv over døgnet på lørdager etter hvem de var sammen med

Figur 4 Andel som deltok i forskjellige uteaktiviteter over døgnet på søndager etter type aktivitet

**Figur 6 Andel som deltok i forskjellige uteaktiviteter over døgnet på hverdager
ellet type aktivitet**

gene, men også på hverdager. Dette mønsteret er altså spesielt tydelig på de dagene og i de områdene det er mest friluftaktivitet, for deltakerandelen er som en ser svært mye høyere utenfor nærmiljøet og i helgene enn i nærmiljøet og på hverdage. Særlig er det stor aktivitet utenfor nærmiljøet på søndagene, men også på lørdagene er aktivitetsnivået høyt. Grunnen er sannsynligvis at de fleste legger stor vekt på lys- og temperaturforholdene samt på å komme ut av hverdagsmiljøet, når de skal drive friluftsliv, og derfor først og fremst utøver aktiviteten i helgene når de selv og turkameratene har fri fra arbeid. På disse dagene har de dessuten tid til å reise ut av hverdagsmiljøet til naturområder de er spesielt interessert i å besøke.

Figur 6 viser dessuten at i motsetning til friluftsliv er mosjonsaktivitetene midt i uken konsentrert på ettermiddagen og kvelden. Disse aktivitetene er dessuten mer likt fordelt på nærmiljøet og steder utenfor nærmiljøet enn friluftslivsaktivitetene. Etter kl. 20.30 er likevel nærmiljøet den dominerende arenaen. Slik bekreftes det visuelle inntrykket av jogging og mosjon som noe folk driver med på ettermiddager og kvelder langs stier og veier nær boligområdene.

Blant aktivitetene er spaserturene jevnest spredd over dagen. Det er høy deltakerandel både midt på dagen og langt utover kvelden bortsett fra et markert fall under Dagsrevyen. Dette betyr kanskje at spaserturer både kan fungere som et alternativ til annet friluftsliv midt på dagen og som erstatning for annet friluftsliv på kveldstid. I så fall har det trolig sammenheng med at spaserturer rundt boligområdene ikke stiller like strenge krav til lysforhold som fotturer i skogen, men det skyldes nok også at det er lettere å få tid til kortere spaserturer enn til lengre fotturer i marka etter arbeidstid. I enkelte tilfeller er det kanskje ikke stort mer enn lengden som skaper forskjellen på fotturer og spaserturer. En gjennomsnittlig

spasertur tar som vi skal se kortere tid enn en friluftslivsaktivitet.

For øvrig ser vi at når folk har fri fra arbeid, som i helgene, så driver de også det meste av de andre uteaktivitetene sine midt på dagen. I helgene foregår dessuten en større del av spaserturene utenfor nærmiljøet enn ellers. Dette kan blant annet ha sammenheng med at flere overnatter utenfor hjemmet i helgene enn på hverdager.

I figur 1, 2 og 3 ser vi mer detaljert på fordelingen av friluftaktivitetene over døgnet. Det som særlig kommer fram her er at deltakerne har relativt mer selskap av andre i helgene enn ellers, og at dette spesielt gjelder på søndagene. Dette gjelder særlig selskap av andre enn egne barn.

Dette kan tolkes som enda en bekreftelse på at friluftsliv er en samværsorientert aktivitet, og at muligheten for samvær stimulerer til deltakelse. Når deltakelsen i friluftsliv er høy i helgene, skyldes det sannsynligvis ikke bare at den enkelte deltakeren har fri fra jobben, men også at andre voksne, som i resten av uken er opptatt med sitt, har anledning til å være med.

4.3 Friluftsliv i nærområdene

Foran har vi satt skille mellom friluftsliv i og utenfor nærmiljø, men det kan kanskje innvendes at SSBs definisjon av nærmiljøet er litt for snever. (Jf. SSBs definisjon av nærmiljø som er gjengitt i avsnitt 4.1.)

I Stortingsmelding nr. 40 fra 1986-87 om friluftsliv snakker en i stedet om "nærområde, som blir brukte ein avgrensa del av dagen". Med dette mener en områder som for eksempel kan brukes til friluftsliv etter arbeidstid på hverdager. Med bil kan en rekke ganske langt av gårde på få minutter uansett om en har tenkt å være borte hele dagen eller ikke. Derfor kan nærområder i

denne betydningen ligge lenger unna enn 2 kilometer fra boligen. Legger en vekt på at områdene skal kunne nyttes etter arbeidstid uten bruk av motortransport snevres radiusen for nærområdene derimot kraftig inn. For eksempel regner Ringard & Sjøstad (1985) "...områdene innenfor rimelig gang- og sykkelavstand fra bostedet som nære".

For enkelte kan nok likevel rimelig gang- eller sykkelavstand til friluftsområdene være i overkant av 2 km. Dette gjelder for eksempel folk som er vant med å sykle. Ringard & Sjøstad differensierer derfor mellom ulike grupper og situasjoner: "Små barn og eldre utøver stort sett sin nærfriluftaktivitet innenfor en radius fra 50-400 m fra hjemmet, mens ungdom og voksne sine nærfriluftsområder kan ligge opp til 1,5 - 2,0 km fra bostedet." Så føyer de til at beboere i eldre og sentrale deler av tettstedene gjerne har lengre avstand til nærfriluftsområdene enn andre, og velger derfor å skille mellom tettstedsnære og bolignære friluftsområder. Disse områdene avgrenses slik: "Med tettstedsnære områder for friluftsliv mener vi naturområder i en 1,5 til 2,0 km bred sone omkring tettstedene." "Med bolignære friluftsområder mener vi alle allment tilgjengelige arealer for friluftsliv innafor tettstedsonen."

Etter disse definisjonene kan SSBs nærmiljøområder tenkes å være mindre enn Ringard og Sjøstads tettstedsnære områder, og noen ganger større enn de bolignære områdene deres. Men SSBs avgrensning er likevel slett ikke så forskjellig at den blir uinteressant i forhold til den generelle diskusjonen av friluftsliv i nærområdene.

Hvis en skal legge vekt på muligheten for ikke-motorisert atkomst til områdene blir SSBs avgrensning likevel for snever. Derfor har vi i tillegg til å bruke denne avgrensningen også prøvd å undersøke hvordan deltakerne i tidsnyttingsundersøkelsen faktisk kom seg ut i de områdene der de

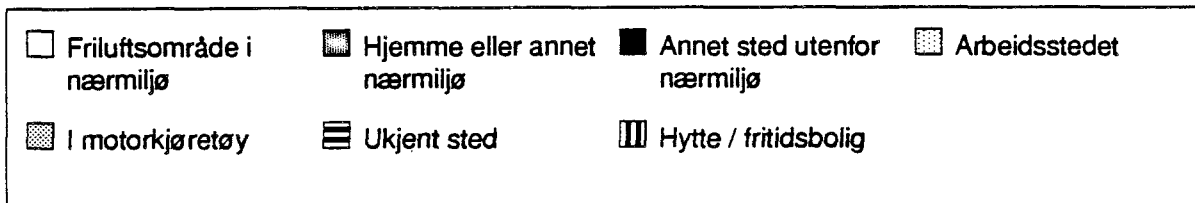
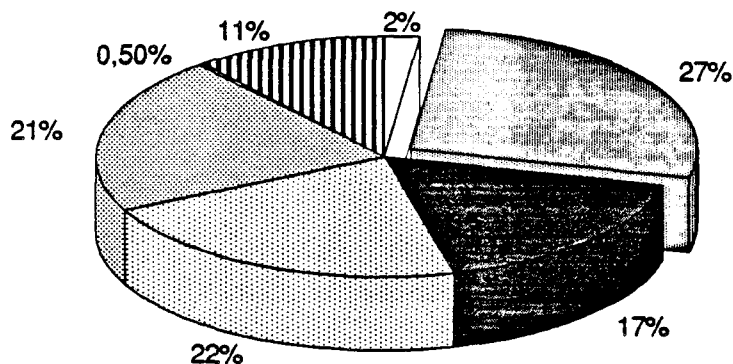
drev friluftsliv. Dette har vi gjort ved å se på hvor de har oppgitt at de befant seg i kvartersintervallet før friluftaktiviteten tok til. Vi skiller mellom følgende oppholdssteder: Hjemme eller i nærmiljøet, på arbeid, på hytta/fritidsboligen, i motorkjøretøy, gående/syklende, og andre steder utenfor nærmiljøet. Dette gir oss ikke nøyaktige opplysninger om for eksempel hvor mange som har kjørt til friluftsområdet med bil, men det viser i hvert fall hvor mange som befant seg hjemme eller i nærmiljøet i løpet av kvarteret før friluftslivet tok til, og som derfor ikke kan ha tatt lange bilturer. Undersøkelsen tyder på at det drives en god del mer friluftsliv med direkte utgangspunkt i nærmiljøet enn det som drives innenfor de snevre nærmiljøgrensene.

I figur 7 viser vi i omtrentlige prosenttall hvor folk som drev friluftsliv utenfor nærmiljøet i 1990/91 befant seg mesteparten av de siste femten minuttene før de startet friluftaktiviteten sin. En ser at rundt 30 prosent av de som drev friluftsliv utenfor nærmiljøet var hjemme eller i nærmiljøet like før aktiviteten tok til. Dette kan bety at aksjonsradiusen til en god del av de som deltar i friluftsliv er stor nok til at de klarer seg uten motortransport selv om friluftsområdet de bruker ligger utenfor det SSB har kalt nærmiljøet.

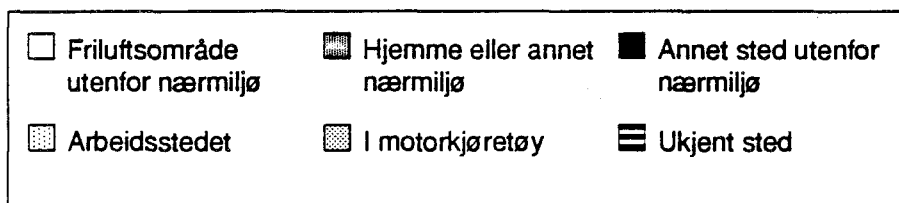
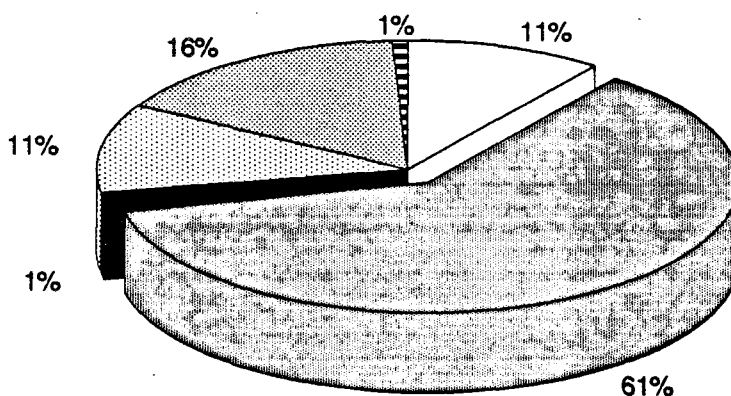
På den andre siden kan det virke som om en ikke ubetydelig andel bruker bil til friluftsområder innenfor nærområdet også. Figur 8 viser at andelen som befant seg i et motorkjøretøy like før de drev friluftaktiviteter i nærmiljøet, lå på drøye to tredjedeler av den tilsvarende andelen blant de som drev friluftaktiviteter utenfor nærmiljøet. Vi vet imidlertid ikke hvor stor del av disse kjøreturene som for eksempel var reiser tilbake til hjemmet før en satte bilen fra seg der og dro rett ut i naturen.

Ellers merker en seg at vel 20 prosent av de som drev friluftsliv utenfor nærområdet,

Figur 7 Andel av gangene deltakerne i tidsnyttingsundersøkelsen 1990/91 deltok i friluftsliv utenfor nærmiljøet etter hvor de i hovedsak befant seg de siste femtene minuttene før friluftaktiviteten ble påbegynt

Figur 8 Andel av gangene deltakerne i tidsnyttingsundersøkelsen 1990/91 drev friluftsliv i nærmiljøet etter hvor de hovedsakelig befant seg de siste femtene minuttene før friluftaktiviteten ble påbegynt

og at vel 10 prosent av de som drev friluftsliv i nærområdet, gjorde dette like etter at de hadde vært på arbeidsstedet. Derfor er ikke bare atkomsten til friluftsområdene fra hjemmet, men også atkomsten fra arbeidsstedene interessant når en skal legge til rette for friluftsliv. Faktisk kan det synes som større del av friluftslivet foregår med utgangspunkt i arbeidsplassene enn med utgangspunkt i hytter og fritidshus.

Tidsnyttingsundersøkelsen gir ikke bare opplysninger om hvor mange som drev friluftsliv og andre uteaktiviteter i nærmiljøet i 1990/91, men også om hvilken type anlegg eller område de benyttet. I undersøkelsens avslutningsintervjuer ble det spurt om dette for såvel den første som den andre undersøkelsesdagen. Dermed kunne en få registrert opp til ett besøk pr. område- eller anleggstype pr. dag.

Resultatene er vist i figur 9. Her skiller vi igjen mellom tre aktivitetstyper: Friluftsliv, mosjonsaktiviteter (jogging, sykling, trening og konkurranse), og spaserturer inkludert lufting av hunder.

Når vi ikke finner opplysninger om alle registreringene våre skyldes det bl.a. at de også omfatter aktiviteter som ble utført på folks egen tomt, i boligen, og i andre innendørslokaler enn idrettsanlegg (gjelder mosjonsaktiviteter), mens opplysningene om område- eller anleggstype bare gjelder utendørs aktiviteter i nærmiljøet utenfor egen tomt samt bruk av innendørs idrettsanlegg. Blant de aktivitetene vi her har regnet som friluftsliv kan i hvert fall solbading foregå i egen hage.

Av figuren ser en at tilrettelagte naturområder brukes i betydelig grad til alle de tre aktivitetstypene. Andelen som bruker dem er over dobbelt så stor blant de som har fått aktiviteten sin karakterisert som friluftsliv, som blant de andre. Likevel er den samlede bruken mye større blant de andre,

siden det er langt flere som driver med mosjon og spaserturer i nærmiljøet enn som driver med det vi her kaller friluftsliv.

Resultatet styrker blant annet mistanken om at det som plasseres under rubrikken "spaserturer" i statistikkene ofte ligner fotturer til forveksling, selv om de er kortere og i større grad tilbakelegges på gater og veier enn "fotturene" i marka.

For øvrig ser vi at en svært stor del av de som har tatt spaserturer har gjort dette utenfor tilrettelagte områder, og at det samme gjelder nær 40 prosent, om ikke mer, av de som har drevet friluftsliv.

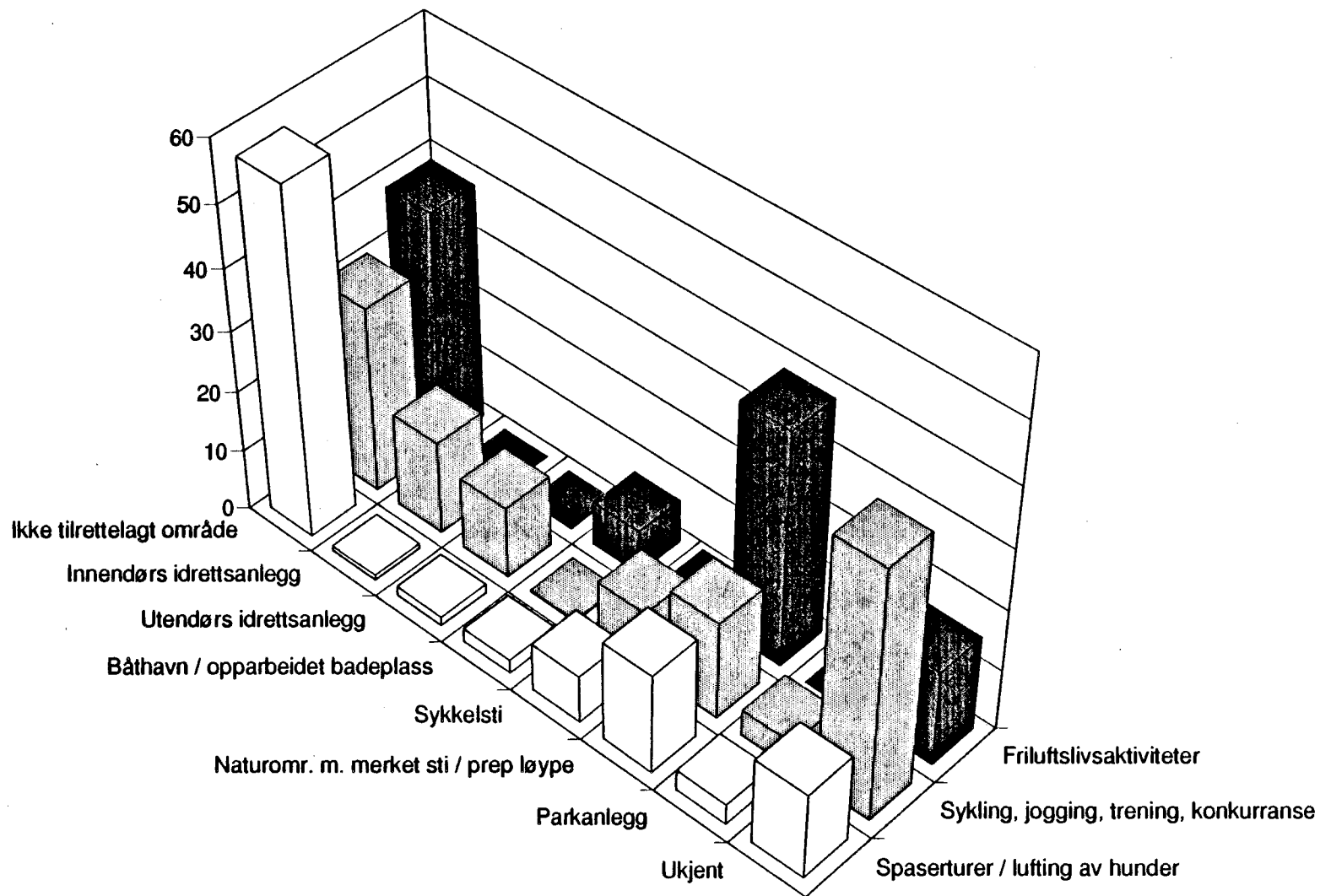
Resultatene tyder også på at parkanlegg brukes lite til uteaktiviteter i nærområdene. Dette kan skyldes at tilbudet av parkmessig opparbeidede anlegg er dårlig og lite i Norge, men en av grunnene kan også være at en del parkanlegg er så anonyme at de som bruker dem ikke opplever å være i en park, noe Grahn (1991) av og til observerte i sine parkstudier i Sverige.

En ser også at det var få som brukte områder med preparerte skiløyper og sykkelstier. Dette til tross for at tilbudet av slike anlegg trolig er langt bedre enn tilbudet av parker. Av FAFOs idrettsundersøkelse går det fram at vel 70 prosent hadde skiløype, vel 60 prosent lysløype, og ca. 60 prosent sykkelsti innen 3 kilometer fra hjemmet. Den lave bruken av slike anlegg i nærmiljøet skyldes derfor trolig generelt lav deltakelse i ski- og sykkelturneringer. Som vi så i tabell 1 var det relativt få som oppga å ha drevet med disse aktivitetene overhodet.

4.4 Bruk av tid på friluftsliv og andre uteaktiviteter

Et hovedformål med tidsnyttingsundersøkelsen er selvsagt å finne ut hvor mye tid

Figur 9 Omtrentlig andel av undersøkelsesdagene der de som deltok i ulike uteaktiviteter i nærmiljøet brukte ulike slags anlegg og områder etter aktivitetstype

Tabell 4 Tid brukt på friluftsliv og andre uteaktiviteter pr. dag i og utenfor nærmiljø i 1990/91. Gjennomsnitt pr. person for de som selv var med på de ulike aktivitetene, og for alle deltakere i undersøkelsen

	Timer og minutter i nærmiljøet pr. aktiv deltaker	Minutter i nærmiljøet pr. gjennomsnittsperson	Timer og minutter utenfor nærmiljøet pr. aktiv deltaker	Minutter utenfor nærmiljøet pr. gjennomsnittsperson
Friluftsliv alene	1.24	0,5	1.28	1,8
Friluftsliv med barn under 15	1.29	0,2	1.53	1,4
Friluftsliv med andre husstandsm.	1.47	0,5	1.45	2,7
Friluftsl. m. pers. utenf. husholdet	1,35	0,4	2,08	2,9
Mosjon (sykling og løping etc.)	1.04	3,6	1.40	3,6
Spaserturer og lufting av hunder	1.00	9,1	0.59	2,8
Andre reiser til fots og m. sykkel	0,23	7,2	0,34	4,8
	Timer og minutter pr. aktiv deltaker	Minutter pr. gjennomsnittsperson		
Stell av tomt og hage	0,59	7,9		

folk bruker på ulike gjøremål. I tabell 4 har vi sammenfattet noen sentrale opplysninger om hvordan dette lå an i 1990/91, mens figurene 10 til 14 viser hvordan samlet deltakelse i de ulike aktivitetene utviklet seg fra 1980/81 til 1990/91 i hele befolkningen og i ulike aldersgrupper.

Vi får bekreftet at spaserturene i gjennomsnitt er kortere enn friluftslivsaktivitetene,

men med en times varighet i gjennomsnitt pr. dag for de som deltar, representerer heller ikke spaserturene noen ubetydelig aktivitetsform, og for befolkningen under ett brukes det nesten like mye tid pr. dag til spaserturer som til friluftsliv og mosjon til sammen. (Henholdsvis 12 og 14,3 minutter.) Dessuten ser vi som ventet at annen umotorisert transport, som for eksempel arbeidsreiser og innkjøpsreiser til

fots og med sykkel, samt hagearbeid, også er betydelige uteaktiviteter med henholdsvis 12 og 7,8 minutter pr. dag.

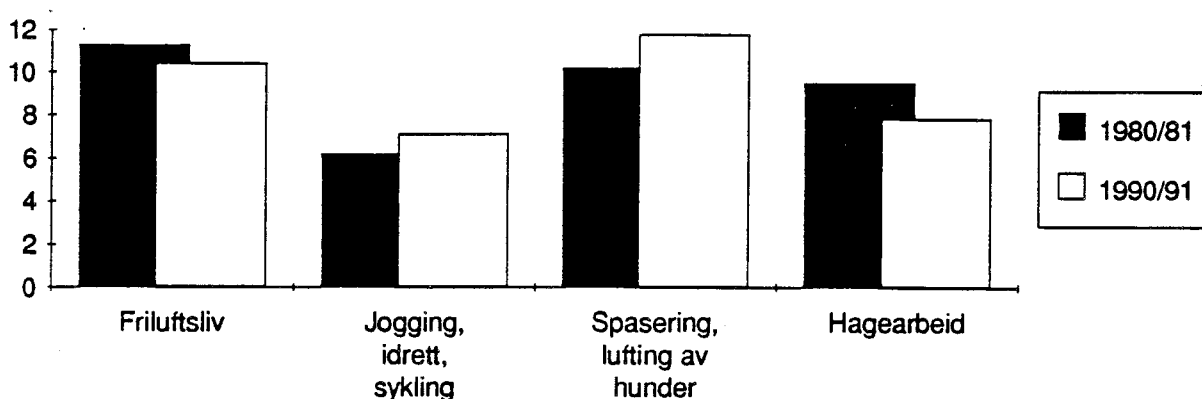
Et annet interessant trekk er at de som driver friluftslivsaktiviteter i nærmiljøet bruker nesten like lang tid på dette pr. dag som de som driver friluftsliv utenfor nærmiljøet. Unntaket er de som driver friluftslivet sammen med folk utenfor eget hushold. Disse bruker mest tid pr. tur av alle, og dette skyldes at de bruker særlig lang tid på turer utenfor nærmiljøet. For øvrig synes altså ikke turene i nærmiljøet å være så mye kortere enn andre turer som en kanskje kunne ha ventet hvis folk først og fremst velger å drive friluftsliv i nærmiljøet på grunn av mangel på tid til turer utenfor nærmiljøet.

Figur 10 viser at det har vært liten endring i den samlede bruken av tid på friluftsliv mellom 1980/81 og 1990/91. Vi aner en liten reduksjon i tidsbruken, men den er ikke statistisk signifikant og kan like gjerne skyldes ulik beregningsmåte som faktisk forskjell i de to undersøkelsesutvalgene.

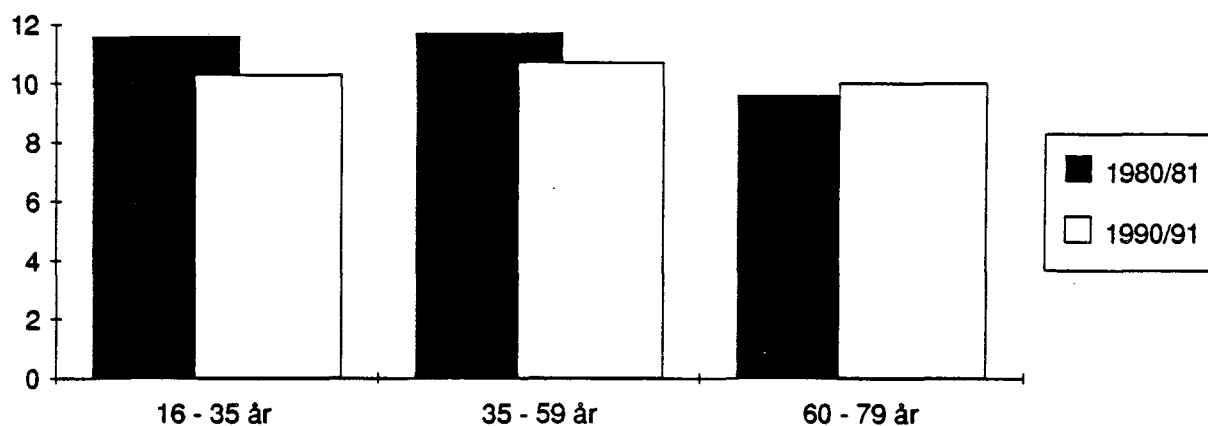
Endringene synes å ha vært litt større når det gjelder de andre aktivitetene. Særlig servi klare tegn til større deltakelse i spaserter og lufting av hunder. Mer detaljert undersøkelse av data viser at denne økningen ikke gjaldt spaserter generelt. Det som synes å ha skjedd er at folk bruker mer tid enn før på lufting av hunder. Figur 13 viser at økningen skjedde i aldersgruppene over 35 år og særlig blant folk over 60 år.

Til gjengjeld syntes folk i 1990/91 å bruke mindre tid på hagearbeid enn ti år tidligere. Figur 14 viser at dette særlig gjaldt i de yngre årsklassene. Når vi så legger til at de eldre i hvert fall ikke viser svakere utvikling enn de andre aldersgruppene med hensyn til hverken friluftsliv eller mosjon, må konklusjonen bli at den eldste årsklassen har økt deltakelsen sin i uteaktiviteter på fritiden i forhold til de yngre årsklassene. Mens de mellom 60 og 79 til sammen brukte mer tid til slike aktiviteter i 1990/91 enn i 1980/81, synes de mellom 16 og 35 å ha redusert deltakelsen sin litt.

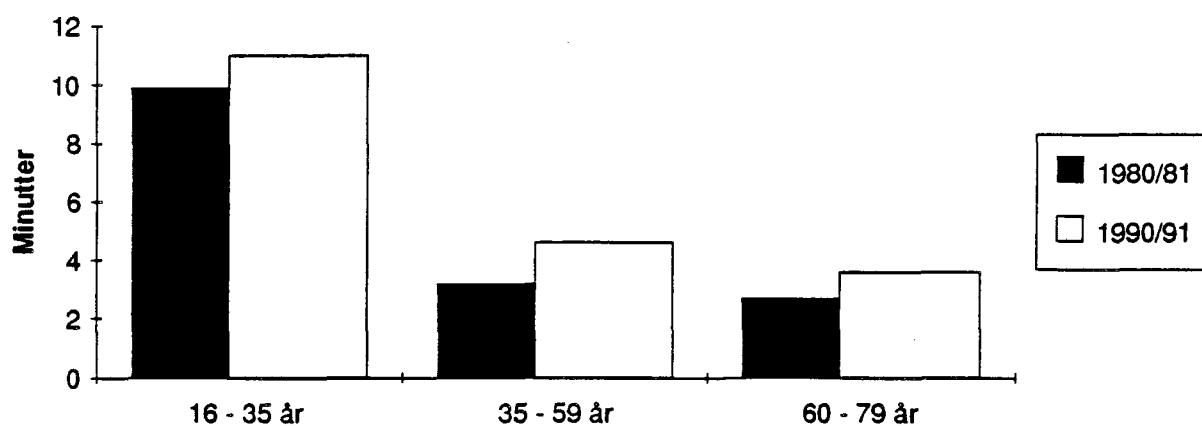
Figur 10 Antall minutter gjennomsnittsdeltakerne i tidsnyttingsundersøkelsene i hhv. 1980/81 og 1990/91 brukte på ulike uteaktiviteter pr. dag

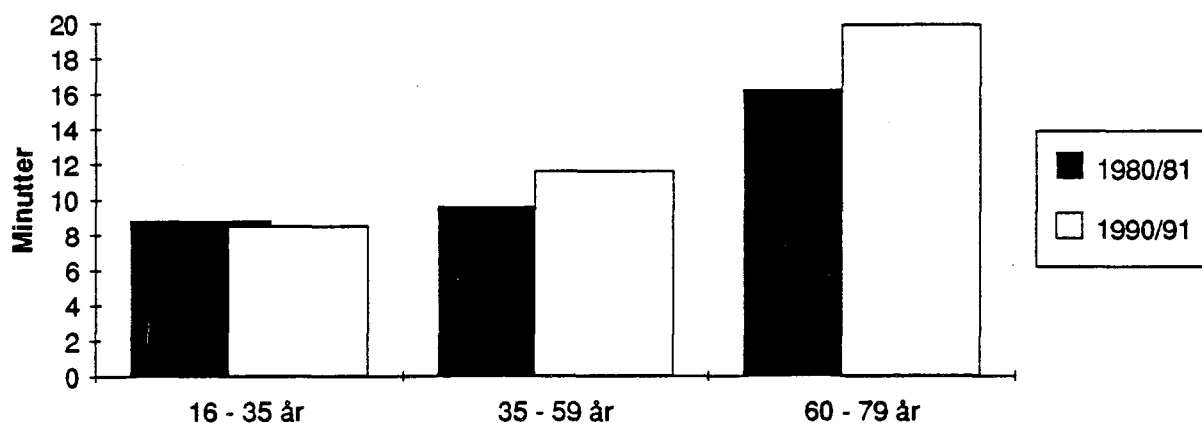
Figur 11 Antall minutter ulike aldersgrupper brukte på friluftsliv pr. dag i følge tidsnyttingsundersøkelsene i henholdsvis 1980/81 og 1990/91

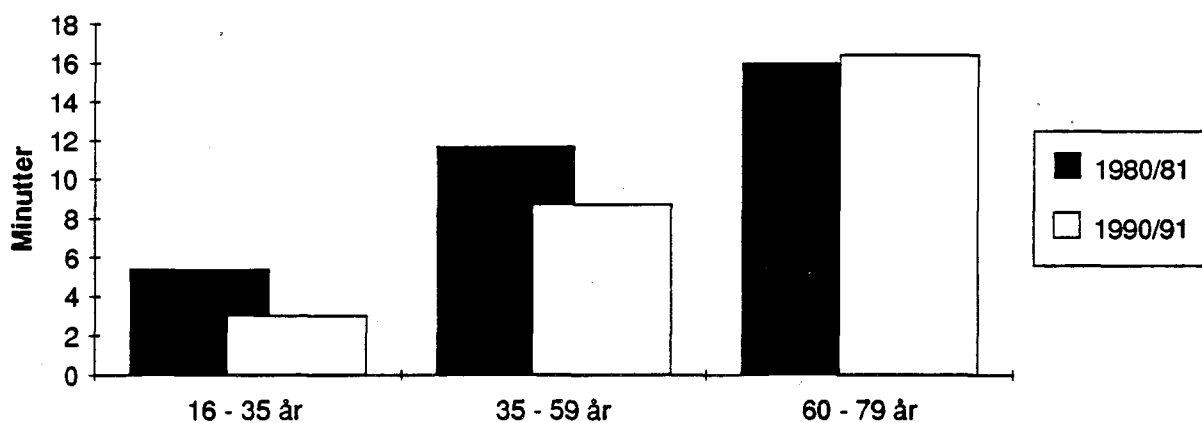
Figur 12 Antall minutter ulike aldersgrupper i gjennomsnitt brukte på jogging mosjon, idrett og sykling pr. dag i følge tidsnyttingsundersøkelsene i henholdsvis 1980/81 og 1990/91

Figur 13 Antall minutter ulike aldersgrupper i gjennomsnitt brukte på spaserter og lufting av hunder pr. dag i følge tidsnyttingsundersøkelsene i 1980/81 og 1990/91

Figur 14 Antall minutter ulike aldersgrupper i gjennomsnitt brukte på arbeid i hage og på tomt pr. dag i følge tidsnyttingsundersøkelsene i henholdsvis 1980/81 og 1990/91

5 Ulikheter i friluftslivet - Hvem deltar og hvordan?

Helt allment kan vi si at folk deltar ulikt mye i friluftsliv fordi at de står overfor ulike tilbud, eller fordi at etterspørselen deres etter friluftaktiviteter er ulik, eller fordi at begge deler er ulike på samme tid.

Myndighetenes oppgave er først og fremst å sørge for et godt tilpasset tilbud, selv om de også prøver å gripe inn på etterspørselsiden ved hjelp av kampanjer for friluftslivet etc. Et godt tilpasset tilbud betyr blant annet et tilbud som er tilpasset etterspørselen. Derfor trengs det kunnskap om samspillet mellom tilbud og etterspørsel. Det vil si kunnskap om hvordan variasjoner i tilbudet virker på deltakelsen i friluftsliv blant folk med ulike etterspørselsmønstre.

I avsnitt 5.1 nedenfor, undersøker vi effekten av tilbudet på gjennomsnittsnordmannens deltakelse i friluftsliv. Denne analysen av tilbudets effekter forutsetter at det ikke er noen klar systematisk forskjell på hvilket tilbud folk med ulikt etterspørselsmønster står overfor. Dette er ikke nødvendigvis riktig. I de neste avsnittene, der vi undersøker effekten av forskjellige forhold som vi antar påvirker folks etterspørsel, refererer vi også i noen tilfeller resultatet av forsøk på å undersøke samspillet mellom tilbud og etterspørsel. Det vil si at vi prøver å finne ut om effekten av variasjoner i tilbudet er lik eller ulik i grupper som kan tenkes å ha ulikt etterspørselsmønster.

Som en vil se har vi imidlertid knapt kunnet påvise noen klare tegn til samspill av dette slaget. Det betyr ikke at det ikke forekommer slikt samspill, men det kan for eksempel skyldes at effektene er for små til at vi klarer å påvise dem med det begrensede datamaterialet som har stått til disposisjon.

5.1 Tilbudssiden - effekten av bosted og avstand til friluftsområdene

Det er rimelig å tro at endringer i tilbudet kan påvirke deltakelsen i friluftslivet. Tilbudet har minst fire aspekter: Kvalitet, mengde, variasjon, og friluftsområdenes avstand fra brukerne.

Av disse er det bare avstand og delvis variasjon vi har mål på i de dataene som brukes her. Vi har noen, om ikke helt sikre eller fyllestgjørende, mål på avstand til friluftsområder og anlegg. Deltakerne i undersøkelsene ble spurt om avstanden fra egen bolig til nærmeste brukbare fottur-område, løype eller fiskeplass etc. Disse opplysningene gir også et visst inntrykk av variasjonen i tilbudet i og med at det er spurt om avstand til ulike typer av friluftsområder.

Bortsett fra dette har vi ingen direkte målinger av tilbudet. Derimot har vi opplysninger om innbyggertallet på stedet der deltakerne i undersøkelsen bodde, og dette er en interessant opplysning dersom mulighetene for friluftsliv varierer med bostedsstørrelse. Myndighetene synes i hvert fall å mene at folk i gjennomsnitt har dårligere muligheter i byer og tettsteder enn ellers siden de prioriterer tiltak for tettstedsnært friluftsliv.

Nå kan eventuelle dårligere muligheter i byer og tettsteder i stor grad skyldes at avstanden til naturområdene gjennomsnittlig er større her enn i spredtbygde strøk. Tabellene 5 og 6 tyder på at avstandene til ulike slags friluftattraksjoner virkelig blir større jo tettere eller større bosettingen er. Men dersom ulik avstand til nærmeste naturområde eller tursti etc. var den eneste tilbudsforskjellen mellom bosettinger av ulik størrelse, ville bostedsstørrelse være nokså uinteressant som indikator for tilbudet. Da ville vi heller bruke de direkte målingene vi har av disse avstandene.

Tabell 5 Prosentandel med mindre enn en halv kilometer avstand fra hjemmet til henholdsvis naturområder hvor en kan gå turer til fots og turstier ut i marka, etter bostedstype

	Prosent i bostedstypen med 0 - 0,4 km. avstand til fottur/naturområde	Prosent i bostedstypen med 0 - 0,4 km. avstand til tursti ut i marka	Prosentueringsbasis for fotturområde øverst og for tursti ut i marka nederst
By over 50.000, sentrum	38,4	28,3	482 470
By over 50.000, ytre strøk	52,8	44,1	301 297
By 10.000 - 50.000, sentrum	41,8	37,2	349 344
By 10.000 - 50.000, ytre strøk	54,6	45,6	315 307
By 3.000 - 10.000	53,1	35,7	495 470
Tettsted u. 3.000, under 2 mil fra by	59,6	52,3	203 199
Tettsted u. 3.000 over 2 mil fra by	63,1	51,6	225 213
Spredt bebyggelse under 2 mil fra by	83,6	66,5	402 376
Spredt bebyggelse over 2 mil fra by	86,5	58,3	453 393
Alle bosettingstyper	59,4	21,2	3225 3069

Det kan imidlertid også tenkes at tilbudsforskjellene mellom byer og spredtbygde strøk gjelder mer enn avstand til nærmeste naturområde etc., og at disse andre forskjellene fører til en annen friluftaktivitet i de store enn i de mindre bosettinger selv når en kontrollerer for avstand til nærmeste område. Det kan for eksempel godt tenkes at de nærmeste naturområdene rundt byene også gir lavere kvalitet på naturopplevelse-

ne enn naturområdene i mer spredtbygde strøk. Noen vil blant annet synes at arealene blir for små i forhold til brukertallet.

På den andre siden må en også regne med at mange foretrekker det tettere tilbudet av tilrettelagte friluftsfasiliteter, det vil si turveier og serveringssteder etc., som finnes rundt byene. Vi ser blant annet at folk gjerne holder seg på turveiene, og ved

Tabell 6 Prosentandel med mindre enn en halv kilometer avstand fra hjemmet til henholdsvis naturområde hvor en kan gå på skiturer og fiskeplasser, etter bostedstype

	Prosent i bostedstypen med 0 - 0,4 km. avstand til skiterreng	Prosent i bostedstypen med 0 - 0,4 km. avstand til fiskeplasser	Prosentueringsbasis for skiterreng øverst og for fiskeplasser nederst
By over 50.000, sentrum	25,4	9,7	477 414
By over 50.000, ytre strøk	37,7	11,7	297 274
By 10.000 - 50.000, sentrum	33,1	10,5	347 324
By 10.000 - 50.000, ytre strøk	46,3	12,9	313 287
By 3.000 - 10.000	44,8	16,4	493 476
Tettsted u. 3.000, under 2 mil fra by	57,1	21,8	203 193
Tettsted u. 3.000 over 2 mil fra by	54,0	29,9	224 214
Spredt bebyggelse under 2 mil fra by	80,4	33,6	398 393
Spredt bebyggelse over 2 mil fra by	80,0	40,8	450 439
Alle bosettingstyper	50,9	21,2	3202 3014

serveringsstedene når de har slike i nærheten, framfor å finne egne veier ute i terrenget (Bjønnes 1981, Mestvedt 1984).

Herigstad & Faye (1984) har da også funnet tendenser til høyere deltakelse i friluftsliv i byene enn i spredtbygde strøk. Dette kan imidlertid skyldes at de inkluderte løping og jogging (og kanskje også spaserturer) blant friluftslivsaktivitetene.

Som en kan se i tabell 16 og 17 viser også våre data at i hvert fall spaserturene er mer utbredt i byene enn ellers.

Det er også flere andre grunner til at omfanget av friluftaktiviteten kan tenkes å variere med bostedstypen. I tillegg til at folk kan oppleve å ha tilgang til bedre eller dårligere naturopplevelser rundt de større byene enn ellers, kan ulikt tilbud av alter-

native aktiviteter i byer og spredtbygde strøk tenkes å ha effekt på friluftslivet.

Våre data gir imidlertid ingen entydige tegn på slik variasjon. I tabell 7 har vi brukt data fra Tidsnyttingsundersøkelsen. De viser ingen klar sammenheng mellom bostedstype og andel som har deltatt i friluftsliv, bortsett fra at vi ser en svak tendens til større deltakelse blant folk som bor i utkanten av de større byene når en sammenligner disse med alle andre. ($p < 0,057$ i Pearson chi-kvadrattest.) Vi ser heller ingen signifikant sammenheng mellom bostedstype og deltakelse dersom vi bruker den strengt rangordnede variabelen innbyggertal som indikator på bostedstype, og deretter tester for lineær sammenheng mellom deltakelse og innbyggertall.

Som vi skal se senere finner vi dessuten heller ingen signifikant sammenheng når det kontrolleres for andre variable. Selv ikke når vi ser spesielt på forskjellen mellom deltakelsen i sentrale bystrøk og andre områder kommer signifikansnivået under 5 prosent. Heller ikke analyse av data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" viser noen generell sammenheng mellom bostedstype og deltakelse i friluftaktiviteter. Det denne undersøkelsen derimot synes å vise er at den samlede deltakelsen i de mest "villmarksliv"-pregede aktivitetene jakt, fiske og fotturer i fjellet, er lavere i sentrale strøk (målt med SSBs sentralitetsindeks) enn i utkantene (jf. tabell 18). Vi har foreløpig ikke forsøkt å kontrollere om det også finnes en slik sammenheng i Tidsnyttings-dataene, og det er tvilsomt om dette datamaterialet gir tilstrekkelig mange observasjoner for en slik test. Forskjellen virker imidlertid plausibel siden det nettopp er mulighetene for jakt og fiske som er dårligere i en del bynære strøk enn i strøk med spredt bosetting.

Det virker også plausibelt når vi i tabell 7 finner sammenheng mellom bostedstype og

andelen av deltakerne i friluftsliv som har deltatt med direkte utgangspunkt i hjemmet eller nærmiljøet. Mantel-Haenszel testen for lineær sammenheng gir en sannsynlighet for at det ikke er noen sammenheng på 0,001. Det vil si 0,1 prosent. Forutsetningene for å teste for lineær sammenheng er imidlertid ikke helt oppfylt siden bostedstype ikke er en strengt rangordnet variabel. Derfor har vi også testet for lineær sammenheng mellom deltakelse med utgangspunkt nærmiljøet og den rangordnede variabelen innbyggertall ("bostedstrøk" i SSBs spørreskjema). Testen antyder at sannsynligheten for ingen sammenheng lå på ca. 0,5 prosent.

Det var også klar sammenheng mellom deltakelsen i friluftsliv i nærmiljøet og bosted. Siden det ofte er lettere å komme seg direkte ut i turterrenget i spredtbygde strøk enn andre steder, er andelen som driver friluftsliv med direkte utgangspunkt i nærmiljøet større her enn ellers, mens tettstedene og utkantene av byene står i en mellomstilling i forhold til sentrale bystrøk.

Hvorvidt kort avstand til naturområdene har effekt på deltakelsen i friluftsliv kan som sagt kontrolleres mer direkte. Før vi ser nærmere på dette er det imidlertid nødvendig å ta noen forbehold. Vi har opplysninger om hvor lang avstand folk selv mener at det er til nærmeste naturområde der en kan gå på tur etc., men det er ikke sikkert at alle bedømmer denne avstanden på samme vis. Det kan for eksempel tenkes at de som er minst interessert i å gå på tur oppfatter avstanden som større enn andre. En rekke undersøkelser i andre land viser at avstandsbedømmelsen kan avhenge av preferansene for området en skal bedømme avstanden til (Walmsley 1988). Dessuten kan de minst naturinteresserte ha andre meninger enn andre om hva som er brukbare lokale turområder, eller de mest kresne kan avvise at lokale områder egner seg. Som vi har nevnt foran kan det

Tabell 7 Deltakelse i friluftsliv i nærmiljøet, med direkte utgangspunkt i nærmiljøet, og totalt, etter bostedstype. Prosentandel og antall som deltok i løpet av de to dagene undersøkelsen varte

	Prosent deltakere i friluftsliv totalt	Prosent av deltakerne i friluftsliv som utførte aktivitetene i nærmiljøet	Prosent av deltakerne i friluftsliv som deltok <u>med utgangspunkt i nærmiljøet</u>	Totalt antall deltakere i friluftsliv
By over 50.000, sentrum	13,3	14,5	29,0	62
By over 50.000, ytre strøk	17,2	25,5	45,1	51
By 10.000 - 50.000, sentrum	13,3	15,9	27,3	44
By 10.000 - 50.000, ytre strøk	14,8	17,8	37,8	45
By 3.000 - 10.000	12,0	13,8	44,8	58
Tettsted u. 3.000, under 2 mil fra by	7,0	28,6	50,0	14
Tettsted u. 3.000 over 2 mil fra by	15,1	24,2	45,5	33
Spredt bebyggelse under 2 mil fra by	16,4	25,8	46,8	62
Spredt bebyggelse over 2 mil fra by	12,1	42,3	57,7	52
Ukjent bostedstype	12,3	0,0	22,2	9
Alle bosettingstyper	13,6	22,6	42,0	430

forøvrig tenkes at de som er lite interessert i fotturer ofte velger å bo lenger borte fra naturområdene enn de mer interesserte. Alt dette kan bety at det vi i det følgende for enkelhets skyld omtaler som effekter på friluftaktiviteten av avstanden til naturom-

rådene, egentlig er effekter av ulikheter i interessen for deltakelse i friluftaktiviteter. Men uansett hva det egentlig skyldes, viser tabell 8 som ventet at andelen friluft aktive som driver friluftsliv med direkte utgangspunkt i hjem eller nærmiljø blir større jo

Tabell 8 Deltakelse i friluftsliv i nærmiljøet, med direkte utgangspunkt i nærmiljøet, og totalt, etter avstand fra bosted til naturområde hvor en kan gå turer til fots. Prosentandel og antall som deltok i løpet av de to dagene undersøkelsen varte i 1990/91

	Prosent deltakere i friluftsliv totalt	Prosent av deltakerne i friluftsliv som utførte aktivitetene i nærmiljøet	Prosent av deltakerne i friluftsliv som deltok <u>med utgangspunkt i nærmiljøet</u>	Totalt antall deltakere i friluftsliv
0 - 0,4 km	15,0	24,3	46,8	280
0,5 - 0,9 km	13,4	20,0	35,7	70
1, 0 - 1,9 km	11,8	15,4	33,3	39
2,0 - 4,9 km	8,0	13,6	22,7	22
5,0 - 9,9 km	11,4	25,0	41,7	12
10,0 - 14,9 km	6,9	0,0	0,0	2
15,0 - 24,0 km	22,0	0,0	0,0	2
25 km eller mer	0,0	0,0	0,0	0
Ukjent avstand	9,6	33,3	33,3	3
Alle avstander	13,6	22,0	41,9	430

mindre avstand de hevder å ha til naturområder der de kan gå turer til fots.

Tabell 8 viser også den bivariate sammenhengen mellom avstanden til nærmeste naturområde der en kan gå turer til fots og prosentandelen som deltok i friluftsliv overhodet i løpet av de to dagene Tidsnyttingsundersøkelsen varte. Opplysningene i tabellen viser signifikant sammenheng mellom avstand til nærmeste friluftsområde og andelen som deltok i friluftsliv generelt. Mantel-Haenszel-testen gir sannsynlighet for at det ikke er lineær sammenheng på 0,1 prosent. Det vil si at p er lik 0,001. Påvisningen av denne sammenhengen stemmer overens med tidligere funn i

Ferie- og friluftslivundersøkelsen 1970 (SSB 1975).

Som vi skal se senere (jf. tabell 14) bekrefte denne sammenhengen også når vi kontrollerer for en del andre variable i en multippel analyse. Analysen tyder på at deltakerprosenten er størst når det er liten avstand til et naturområde som egner seg for turgåing, og at avstand dermed faktisk kan ha betydning for samlet deltakelse. Men forskjellen i deltakelse behøver som sagt ikke i sin helhet å være forårsaket av avstanden. Det er fullt tenkelig at korrelasjon mellom opplevd avstand og deltakelsesnivå egentlig skyldes at begge disse variablene blir påvirket av en tredje varia-

bel, nemlig folks interesse for friluftsliv. Den negative korrelasjonen mellom avstand til naturområde og samlet deltakelse i friluftsliv er derfor bare et indisium på at avstanden virkelig påvirker deltakelsesnivået. Sterkere indisier trengs hvis en sikker konklusjon skal kunne trekkes.

Hypotesen styrkes imidlertid av at vi finner en lignende korrelasjon når vi analyserer data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". Slik analyse viser at deltakelsen i turaktivitetene ble høyere jo nærmere folk bodde såvel skogsvei/gangvei som trimløype. (Jf. tabell 18).

Når vi her refererer til avstanden fra veier og løyper i stedet for avstanden til naturområder, skyldes det at det ikke ble spurt om avstand til naturområde i idrettsundersøkelsen. I Tidsnyttingsundersøkelsen spurte en derimot både om avstand til turvei og avstand til naturområde. Dette gir en viss mulighet til å sjekke om nærhet til turvei som går ut i naturområdene kan ha en separat effekt på deltakelsen i tillegg til effekten av avstanden til naturområdene. Avstanden til naturområder egnet for fotturer og avstanden til turveier ut i marka er imidlertid ganske sterkt korrelert, og selv om vi faktisk finner en sammenheng mellom avstand til turvei og deltakelse, er det noe usikker i hvilken grad deltakelsen påvirkes av avstanden til naturområdet eller avstanden til turstien. Etter nærmere gransking av data vil vi i hvert fall ikke avvise at tilrettelegging av turveier ut i marka har en ekstra effekt i tillegg til effekten som kommer av nærheten til marka, men her er konklusjonen enda mer usikker enn når det gjelder effekten av avstanden til naturområder.

For øvrig viser Tidsnyttingsdataene også signifikant sammenheng mellom avstand til fiskeplasser og deltakelse i friluftsliv. Dette framgår ikke av noen av tabellene, men bekreftes i multiple analyser vi har gjort.

Derimot finner vi ingen klar sammenheng mellom avstand til lysløyper eller skitereng og deltakelse i friluftsliv. Dette gjelder selv om skiturer inngår i aktivitetsgruppen vi har kalt friluftsliv. Men så var det da heller ingen stor deltakelse i skigåingen i undersøkelsesåret.

I analysen av data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår", der skiturer ble plassert blant mosjonsaktivitetene, finner vi tendenser til mer trimaktivitet når folk bor i nærheten av skiløyper enn når de ikke gjør det. Forskjellen på dette funnet og resultatet fra analysen av tidsnyttingsdataene har kanskje sammenheng med at snøforholdene var bedre i større deler av landet det året idrettsundersøkelsen ble gjennomført enn da Tidsnyttingsundersøkelsen ble gjennomført. Men det er også slik at sammenhengen må være sterkere for å gi signifikant utslag ved analyse av tidsnyttingsdataene enn ved analyse av idrettsdataene, siden antallet skiturobservasjoner er langt større i det sistnevnte datamaterialet enn i det første på grunn av innsamlingsmetoden.

I Tidsnyttingsdataene ser vi heller ingen klare tegn til at folk som sier at de bor i nærheten av sykkelstier deltar mer i mosjonsaktiviteter enn andre. Dette til tross for at sykling er regnet med blant mosjonsaktivitetene, men heller ikke sykling var blant de aktivitetene folk brukte mest tid på. Dessuten er ikke folk avhengig av spesielle stier for å kunne sykle.

Er det mulig å trekke noen konklusjoner av dette? Vi har funnet negative korrelasjoner mellom deltakelse i friluftsliv og avstand til naturområder og løyper etc., men kan ikke si sikkert hva årsaken til denne sammenhengen er. Likevel er det rimelig å tro at den, i hvert fall delvis, skyldes at avstanden påvirker deltakelsen. At avstand har betydning for hvilke rekreasjonsmål som velges er jo allerede sannsynliggjort en

rekke ganger. Blant annet av Smith (1989), Lin, Peterson & Rogerson (1988), Timmermans (1987), og Gobster (1990), og i Norge blant annet av Bjønnes (1981) og Gåsdaal (1992). Se dessuten Vorkinn (1988). Dette betyr i såfall at sikring av arealer for friluftsliv i nærheten av folks bosted, og kanskje også tilrettelegging av disse arealene med stier og løper etc., vil bidra til å fremme deltakelsen i friluftslivet, og at det særlig vil bidra til å redusere bilbruk og andre lange reiser i forbindelse med friluftsliv. Det ville også vært interessant å kunne si hvorvidt turveier som fører mellom boligfeltene og naturområdene bidrar til å øke deltakelsen. Analysene våre avviser ikke denne hypotesen, men det empiriske grunnlaget for å trekke konklusjoner synes foreløpig ganske usikkert. Vi håper at egen pågående forskning omkring friluftslivet i Trondheim skal gi litt klarere svar på såvel dette som på om ulik avstand til markaområdene virkelig har en effekt på samlet deltakelse, og ikke bare er korrelert med den.

Vi finner ikke belegg for at den samlede deltakelsen i friluftsliv er lavere i byer og tettsteder enn ellers. Dette kan imidlertid skyldes tilretteleggingen som allerede er gjort i disse områdene. Hvis fortsatt by- og tettstedsvekst fører til at flere får lenger vei til friluftsarealene, kan dette bidra til å redusere friluftaktiviteten blant en stigende del av befolkningen. Resultatene av analysene våre bidrar til å sannsynliggjøre at en slik utvikling kan bremses noe gjennom sikring av turområder nær bebyggelsen, og kanskje også ved å gjøre dem tilgjengelige gjennom tilrettelegging veier og stier.

Den generelle effekten av tiltak for å lette atkomsten ved hjelp av turveidrag ut til turområdene fra bydeler som i dag ligger langt unna turområdene er usikker, blant annet fordi at den ikke bare avhenger av avstanden fra boligen til turveidraget, men

også av avstanden langs turveidraget til de større turområdene. Det er intuitivt rimelig å tro at effekten av slike turveier blir mindre jo lengre distanser og jo mer slitsomme og kjedelige etapper folk må legge bak seg på turveien før de kommer fram til skog og mark. Empiriske undersøkelser i andre land synes å bekrefte at enkelte slike turveier bare i liten grad har fungert som korridorer for langdistansetraffikk mellom boligområder og fjernere rekreasjonsområder. En undersøkelse av et sammenkoblet turveisystem i Raleigh i North Carolina, viste for eksempel at systemet i relativt liten grad ble brukt til kommunikasjon fra nærområdet til andre rekreasjonsområder (Furuseth & Altman 1991). Og en undersøkelse av et turkorridorsystem i East Cheshire i England konkluderer blant annet med at "There was little evidence that the linear paths performed the role of "urban escape routes", and very few people were found from inner urban and socially deprived areas" (Groome 1990). Dette behøver imidlertid selvsagt ikke bety at fornuftig planlagte turveisystemer ikke kan fungere som "urban escape routes" i norske byer. Såvel turtradisjon som arealmessige og sosiale forhold er annerledes i Norge enn i England. Dessuten viser de to studiene at turveisystemene kan ha stor betydning for lokal rekreasjon i form av spaserturer og sykkelsturer i og omkring nærområdene.

Vi finner ingen signifikant forskjell på deltakelsen i friluftsliv i byer og andre områder, men vi skal ikke utelukke at slike forskjeller likevel kan forekomme. Det kan for eksempel tenkes at ungdommen i byene deltar mindre enn ungdommen i mer spredtbygde strøk. Tellnes (1992) har nylig konstatert lavere deltakelse i nærmiljøet blant byungdom mellom 14 og 19 år enn blant ungdom som tilhørte denne aldersgruppen i primærnæringskommuner. Men selv om nærmiljøet muligens er gitt en vid tolkning i denne undersøkelsen, noe Tellnes' rapport ikke sier noe om, er det

fullt mulig at byungdommen kompenserer lavere deltakelse i nærmiljøet med høyere deltakelse enn andre utenfor nærmiljøet slik våre data tyder på at den voksne bybefolkningen gjør. Dat materialet fra tidsnyttingsundersøkelsen er imidlertid for lite til å kunne sjekke dette nærmere, og når det gjelder ungdom under 16 år har vi ingen opplysninger i det hele tatt.

Det vi derimot kan slå fast med ganske stor sikkerhet, er at folk i byene deltar mindre i jakt og fiske enn folk i utkantene. Grunnen er rimeligvis at en har dårligere muligheter for slikt friluftsliv i byer og større tettsteder enn ellers. Dette er det ikke uten videre enkelt å rette på, men det er trolig lettere å bedre fiskemulighetene nær tettstedene, enn å skape vesentlig bedre jaktmuligheter. Utsetting av småvilt for jegere er selvsagt mulig på samme vis som en kan sette ut fisk, men det er også langt mer kontroversielt og kostbart. Under vanlige forhold kan dessuten flere personer bli aktivisert over en større del av året i fiske enn i jakt.

5.2 Barnefamilier og friluftsliv for voksne og barn

Foran så vi at friluftsliv i stor grad er en sosial aktivitet, og at folk ofte tar barna med på turene, selv om det er mer vanlig å ha selskap av andre voksne enn av barn.

At barna kan aktiviseres og bli kjent med naturen sammen med foreldre og besteforeldre, betraktes gjerne som en av friluftslivets mange gode sider. Kanskje gir dette foreldre og besteforeldre ekstra sterk motivering til å delta i friluftaktiviteter. Samtidig kan det imidlertid også tenkes at folk med mindre barn har så mange andre oppgaver å ta seg av, at det blir vanskelig å få tid til friluftsliv, eller at det blir vanskelig å dra på tur utenfor nærmiljøet.

Dessuten er det sannsynlig at folk med mindre barn foretrekker å bo nær naturen for at barna skal kunne vokse opp i natur-omgivelser, men samtidig er det kanskje også slik at foreldrene foretrekker å dra ut av nærmiljøet med bil eller offentlig transportmiddel når de selv skal drive friluftsliv sammen med barna. Grunnen kan være at det er slitsomt og vanskelig eller utrygt å ta barna med seg til fots direkte fra bolig-området og ut i såvel de nærmeste som de mest attraktive naturområdene.

Derfor spør vi: Deltar folk som har yngre barn mer eller mindre i friluftsliv enn andre? Foregår friluftslivet deres oftere eller mer sjelden i nærmiljø enn blant andre? Og har avstanden til turområdene større eller mindre betydning for deltakelsen blant foreldre med yngre barn enn blant andre?

Opplysninger fra Ferie og friluftslivsundersøkelsen 1970 gjengitt i SSB (1975) tyder ikke på at foreldre deltok mindre enn andre i friluftsliv den gangen, snarere tvert om.

Hva sier så våre data? Vi har tatt for oss de deltakerne i Tidsnyttingsundersøkelsen som oppga å bo sammen med egne barn, stebarn eller barnebarn som var under 15 år gamle. I tabell 9 ser vi en tendens til at mennene med barn i denne aldersgruppen i husholdet, er noe mindre tilbøyelig enn andre til å delta i friluftsliv, men tendensen er ikke signifikant når vi kontrollerer for en del andre variable.

Undersøkelsen viser forøvrig at ett eller flere av barna var med på minst en av turene til 70 prosent av de som hadde barn i huset og drev friluftsliv i løpet av de to undersøkelsesdagene.

En del av disse barna vil dessuten ha vært med på andre turer i naturen enn de som ble registrert i undersøkelseskjemaet. De kan ha oppholdt seg i naturen alene,

Tabell 9 Andel blant kvinner og menn med og uten barn under 15 år i huset som deltok i friluftsliv etter hvor utgangspunkt for friluftslivet var og hvorvidt de deltok sammen med barn eller ikke

	Prosent som deltok i friluftsliv	Prosent av deltakerne i friluftsliv som deltok med utgangspunkt i nærmiljøet	Prosent av deltakerne i friluftsliv som hadde med seg barn under 15 år	Antall som deltok i friluftsliv
Med barn under 15 år i huset	13,0	40,3	70,6	119
Uten barn under 15 år i huset	13,9	42,3		312
Menn med barn under 15 år i huset	11,6	31,8	63,6	44
Menn uten barn under 15 år i huset	15,2	38,7		173
Kvinner med barn under 15 i huset	14,0	45,3	74,7	75
Kvinner uten barn under 15 i huset	12,5	46,8		139

sammen med andre barn, eller sammen med voksne som ikke deltok i undersøkelsen.

Den vanlige fordelingen av barnepasset synes å slå igjennom i friluftslivet også. 26 prosent av de kvinnene som deltok hadde barn under 15 med seg, mot 12,7 prosent av mennene som deltok. Det var altså klart flere kvinner enn menn som tok med seg barn under 15 år fra husstanden på friluftaktiviteter. Mye av dette skyldes at det er flere kvinner enn menn som har barn, stebarn eller barnebarn under 15 år i husholdet sitt. Blant kvinnene i utvalget var det 32 prosent som hadde barn under 15 år i husholdet mot 25 prosent blant mennene. Vi vet imidlertid ikke hvor mange menn og kvinner som hadde egne barn utenfor

husholdet og tok disse med på friluftaktiviteter. Det vi kan se er at blant de mennene som hadde barn under 15 år i husholdet og deltok i friluftsliv, tok ca. 64 prosent ett eller flere av barna med på friluftaktiviteter i undersøkelsesperioden. Den tilsvarende andelen blant kvinner med barn under 15 år i husholdet var ca. 75 prosent. Denne forskjellen er imidlertid ikke statistisk signifikant.

Disse resultatene bekrefter resultatene fra analysen av dataene fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". Heller ikke her ser vi noen signifikant sammenheng mellom det å ha barn under 15 år i husholdet, hvilket kjønn en tilhører, og deltakelse i fotturaktiviteter. Dette gjelder også når vi tar hensyn til det yngste barnets alder ut

fra tanken om at de aller minste barna kan virke mer hemmende på kvinnenens aktivitet enn større barn. Derimot aner vi en tendens i disse dataene til at kvinner med barn under 15 år i husholdet deltok noe mindre i mer mosjonspregede aktiviteter enn andre. Dette resultatet er imidlertid også svært usikkert idet sammenhengen bare opptrer i enkelte av de analysemodellene vi har testet og er ganske svak i de tilfellene der den forekommer.

Tabell 9 tyder på at barnefamiliens friluftsliv i gjennomsnitt heller ikke ble mer hemmet av transportproblemer enn andres friluftsliv. Folk med barn synes å dra omtrent like ofte på tur med utgangspunkt i nærmiljøet som andre.

Dessuten finner vi heller ingen klare tegn i data på at avstanden til nærmeste turområde har noen annen effekt på barnefamiliens deltakelse enn på andres deltakelse i friluftsliv.

Tidsnyttingsdataene kan derfor ikke bekrefte at barnefamiliene er mer avhengige av nærområdene enn andre når de skal drive friluftsliv, og heller ikke at de har mindre grunn til å være fornøyd med nærområdene enn andre.

Dette betyr likevel ikke at barnefamiliens friluftsliv er helt likt andres friluftsliv. Det er ikke vanskelig å forestille seg mulige forskjeller, men disse forskjellene gjelder nok mer måten aktivitetene utøves på, enn selve det samlede antallet av friluftaktiviteter. I dette kan det også ligge en kjønnsforskjell siden det er en større andel kvinner enn menn som har barn i husholdet sitt. Muligens er det også en litt større andel kvinner enn menn som tar barna sine med på friluftaktiviteter, men dette gir ikke våre data tilstrekkelig sikre indikasjoner på. Mer detaljerte studier, kanskje også av foreliggende data, kan trolig gi oss klarere svar på hvordan barna påvirker

innretningen av de ulike familiemedlemmenes friluftsliv, og hvilke spesielle former for tilrettelegging barnefamiliene eventuelt trenger.

5.3 Friluftsliv blant samboende, og enslige

Siden friluftsliv svært ofte utøves i selskap med andre, kunne en også spørre om ikke de deltar mindre som bor alene, eller som lever uten ektefeller og samboere i husstanden. Vi har flere grunner for å anta dette. For det første synes det som om folk ofte oppfatter "turer i skog og mark" som sosiale prosjekter de deltar i for å pleie forholdet til folk de ønsker nær kontakt med. Tenk bare på "turer i skog og mark" som tema i kontaktpaltrer etc.

For det andre er det få felles treffsteder utenom hjemmet der en lett kan finne partnere til den neste søndagsturen. Derfor kreves det spesielle organisatoriske tiltak dersom en skal få i stand turer sammen med folk som ikke tilhører husstanden. Dessuten synes opplysningene i Ferie og friluftslivundersøkelsen 1970 (gjengitt i SSB, 1975) å vise at enslige ugifte og tidligere gifte deltar mindre enn andre i en lang rekke friluftsliv- og mosjonsaktiviteter.

Tidsnyttingsdataene i tabell 10 viser imidlertid ingen signifikante tegn på at folk som bor alene deltar mindre i friluftsliv enn andre. Det som skjer er at de som bor alene, til tross for eventuelle praktiske komplikasjoner i stor grad finner andre turkamerater utenfor husholdet. Samtidig ser vi imidlertid også at de langt oftere enn andre driver friluftsliv alene.

Vi har tidligere sett at andelen som driver friluftsliv alene er større i nærområdene enn utenfor disse. Betyr dette at folk som bor alene driver en større del av friluftslivet sitt i nærområdene enn andre? Nærme-

re gransking av data tyder på at det er en viss tendens i denne retningen. Mens bare vel 20 prosent av de andre som drev friluftsliv i løpet av undersøkelsesdagene hadde gjort det i nærmiljøet, var den tilsvarende andelen blant de som bodde alene vel 32 prosent. Denne forskjellen er signifikant på 5 prosentnivå. Det er derimot ikke den forskjellen en ser i tabell 10

mellom andelen enslige og andelen av andre som hadde drevet friluftsliv med utgangspunkt i nærmiljøet. Vi ser heller ingen tegn til at de ensliges deltakelse i friluftsliv påvirkes spesielt sterkt av avstanden fra boligen til naturområdene. Vi aner riktignok en tendens til at enslige i sentrale bystrøk deltar mindre enn andre i friluftsliv, men tendensen er ikke signifikant.

Tabell 10 Andel blant enslige, ikke-samboende og andre som deltok i friluftsliv etter hvorvidt friluftaktivitetene hadde utgangspunkt i nærmiljøet, og hvorvidt de deltok alene eller ikke

	Prosent som deltok i friluftsliv	Prosent av deltakerne i friluftsliv som deltok med utgangspunkt i nærmiljøet	Prosent av deltakerne i friluftsliv som aldri deltok sammen med andre	Antall som deltok i friluftsliv
Folk som bodde alene	12,7	44,2	40,4	52
Folk som enten bodde alene eller uten samboer/ektefelle	14,2	43,4	29,7	145
Folk med samboer / ektefelle	13,3	40,9	14,7	286

5.4 Friluftsliv og personlige ressurser

Som vi har sett later deltakelsen i friluftsliv til å variere med avstanden til naturområdene. Dette skyldes nok i det minste delvis at det er lettere og mer fristende for de som bor nærmest å ta seg ut i naturen.

Også andre forhold enn avstand fra hjemmet kan lette atkomsten til naturområdene. De som disponerer bil har for eksempel bedre transportmuligheter enn andre, mens de som disponerer hytte skaffer seg lettere

adgang til naturen enn andre ved å overnatte på hytta. En rimelig hypotese er derfor at folk med bil og/eller hytte, deltar mer i friluftsliv enn andre (jf. SSB 1975), og at de bruker nærområdene rundt bostedet forholdsvis mindre til friluftsliv enn andre.

Likevel er det ingen signifikant sammenheng i tidsnyttingsdataene mellom disposisjon av bil og deltakelse i friluftsliv. Derimot er det en klar tendens til at de bileierne som drev friluftsliv deltok mindre enn andre i friluftsliv i nærmiljøet. Henholdsvis

20 prosent av bileierne deltok i nærmiljøet mot vel 35 prosent av de andre. De brukte altså høyst sannsynlig oftere bil enn andre for å komme seg ut i naturen.

Av hyttefolket hadde 16,5 prosent drevet med friluftsliv i løpet av de to undersøkelsesdagene. Andelen blant de andre var 12,3 prosent. Vi ser altså en svak tendens til at folk som disponerer hytte eller fritidshus driver mer friluftsliv enn andre. Det er derimot ingen klart tendens til at de driver mindre friluftsliv enn andre inne i nærmiljøet. Også andre er altså mobile nok til å komme seg omtrent like mye ut av selve nærmiljøet som folk med hytte. Det som særlig skiller hyttefolket fra andre er selvsagt at en mindre del av friluftslivet deres skjer med utgangspunkt i hjem eller nærmiljø, siden en betydelig del av det drives med utgangspunkt i hytta. Blant friluftslivsutøverne med hytte/fritidshus var det 32,1 prosent som hadde drevet friluftsliv med direkte utgangspunkt i nærmiljøet, mot 47,2 prosent av de som ikke hadde hytte.

Siden båtturer regnes blant friluftsjaktene kan vi regne med at de som hadde motorbåt eller seilbåt deltok mer i friluftsliv enn andre. Dette stemmer for såvidt. Deltakerandelen var 17,7 prosent blant båteierne mot 12,3 prosent blant de andre. Den eventuelle effekten av båteierskap på samlet deltakelse er imidlertid ikke sterk nok til å gi signifikant utslag når vi kontrollerer for en del andre variable slik det er vist lenger bak.

Derimot er det ganske klart at båteierne i likhet med hytteeierne driver en mindre del av friluftslivet sitt med utgangspunkt i nærmiljøet enn andre (30,7 prosent blant båteierne mot 47,1 prosent blant andre.)

En del former for friluftsliv er strabasiøse og krever bra fysisk form. Derfor kan det tenkes at folk med svakere fysisk form

deltar mindre enn andre i friluftsliv. Det finnes opplysninger om hvordan folk oppfatter den fysiske formen sin både i tidsnyttingsdataene og i data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". I den sistnevnte undersøkelsen spurte en om folk regnet formen sin som "meget god", "god" "brukbar/ikke så verst", "dårlig" eller "meget dårlig". I Tidsnyttingsundersøkelsen spurte en henholdsvis om folk kunne eller ikke kunne gå i trapper uten besvær, om de kunne gå en fem minutters tur i noenlunde raskt tempo uten vansker, om de hadde sykdom, skader eller lidelser av varig natur, og om sykdommene, skadene eller lidelsene virket inn på hverdagen i betydelig grad.

De to undersøkelsene gir ikke sammenfallende resultater. I dataene fra Tidsnyttingsundersøkelsen kom de klareste forskjellene fram dersom vi skilte mellom folk med plager som i betydelig grad virket inn på hverdagen, og folk som ikke hadde slike plager. Forskjellene vi fant i de bivariate analysene gjaldt imidlertid ikke deltakelsen i friluftsliv, men deltakelsen i spaserturer og lufting av hund, og deltakelsen i mosjonsaktiviteter. Det var en signifikant større andel som tok spaserturer blant folk med varige plager enn blant andre, og det var en litt mindre andel som deltok i mosjonsaktiviteter blant folk med varige plager enn blant andre. Selv disse forskjellene viskes imidlertid nesten helt ut når vi kontrollerer for andre variable.

"Idrett, fritid og levekår"-undersøkelsen viser et annet bilde. Blant de som var med i denne undersøkelsen synes deltakelsen å synke parallelt med den fysiske formen i alle de tre aktivitetsgruppene mosjon, turer og jakt/fiske/fjellturer. Tilsvarende fant en i Ferie og friluftslivsundersøkelsen 1970 at deltagelsen i det meste sank nokså entydig med graden av "kroppslig rørlighet". Den eneste antydningen til overensstemmelse mellom dette og tidsnyttingsdataene er at

deltakelsen synes å synke mer i mosjonsaktivitetene enn i de andre aktivitetene. Forskjellen på resultatene fra de ulike undersøkelsene kan kanskje skyldes at en har prøvd å måle folks fysiske form noe mer detaljert i de andre undersøkelsen enn i Tidsnyttingsundersøkelsen, slik at de dermed også har klart å få et bedre bilde av den fysiske formens faktiske effekter, men dette er en temmelig usikker hypotese.

Folk med lav utdanning og inntekt deltar mindre enn andre på en rekke felter av samfunnslivet. Gjelder dette også i friluftslivet? Visse former for friluftsliv krever ferdigheter som kan styrkes gjennom boklige sysler. I den grad det blir færre folk med bred kunnskap om naturen i familie-kretsen, og færre anledninger til å lære av dem gjennom felles deltakelse i praktisk arbeid i naturen, kan en dessuten regne med et voksende behov for boklig lærdom på dette området. I alle fall tilbys det en rekke kurs, bøker og brosjyrer til bruk for opplæring i friluftsliv.

Dessuten er det kanskje også slik at interessen for en del kunnskapsorienterte og estetisk orienterte friluftslivsaktiviteter utvikler seg lettest i skolemiljøer og blant folk med høyere utdanning. Endelig er det muligens også slik at folk med lav utdanning ofte har generelt smalere bekjentskapskrets og dårligere oversikt over hvilke aktiviseringsmuligheter som byr seg, samt en snevrere geografisk orienteringsradius, enn folk med høyere utdanning. Da snakker vi selvsagt hele tiden om gjennomsnitt, og ikke om alle enkeltpersoner med lav utdanning.

I hvert fall synes resultater i både SSB (1975) og Herigstad & Faye (1984) å tyde på at deltagelse stiger med utdanningsnivået. Herigstad & Faye bemerker imidlertid at sammenhengen mellom utdanning og deltakelse er langt mindre klar når en ser på dataene fra Tidsnyttingsundersøk-

elsen 1980-81 enn når en ser på opplysningene i ferieundersøkelsen 1982. Dette kan tyde på at forskjellene mellom folk med ulikt utdanningsnivå framstår som større enn de faktisk er når en bruker retrospektive intervjuemetoder. Dette skyldes i så fall kan hende en generell trang blant høyt utdannede til å overdrive opplysningene om egen deltakelse i aktiviteter de ser som særlig aktverdige. Det er kjent at høyt utdannede folk gir mindre nøkterne opplysninger enn andre om lesevanene sine. Denne tendensen til å pynte på fakta kan også tenkes å gjelde deltakelsen i friluftsliv. Måten tidsnyttingsdataene samles inn på gjør det ikke fullt så fristende å overdrive som ved vanlige retrospektive surveyintervjuer.

I alle fall finner vi forskjeller som ligner på de Herigstad og Faye fant når vi sammenligner resultatene fra Tidsnyttingsundersøkelsen 1990-91 med den ordinære retrospektive surveyen "Idrett, fritid og levekår". I materialet fra den sistnevnte undersøkelsen er sammenhengen mellom utdanning og friluftsliv klar nok. Som det framgår av tabell 18 er det en klar tendens til at deltakelsen i både turaktiviteter og mosjonsaktiviteter stiger parallelt med utdanningsnivået.

Vi ser også en tendens til at deltakelsen i det vi har kalt mosjonsaktiviteter i Tidsnyttingsundersøkelsen (ikke inkludert skiturer og bading), øker med utdanningsnivået. Den bivariate sammenhengen framgår av tabell 11.

Derimot kan det snarere synes som om deltagelsen i spaserturer synker litt med utdanningsnivået, og vi finner ingen tegn i tidsnyttingsdataene til at friluftslivsaktivitetene, inkludert skiturer og bading, endrer seg med utdanningen. Som vist i tabellene 16, 17 og 14 holder disse tendensene seg også i de analysene der vi har kontrollert for andre variable. Noe av forskjellen

Tabell 11 Deltakelse i friluftsliv og andre uteaktiviteter i 1990/91 etter inntekt, utdannelse og helsetilstand

		Prosent som deltok i friluftsliv	Prosent av deltaker. som deltok m. utg.-punkt i nærmilj.	Prosent som deltok i sykling, jogging, trening og konkurranser	Prosent som tok spaser-turer eller luftet hunder	Antall som drev friluftsliv	Totalt antall personer
I N N T E K T	Under 50.000	14,2	40,2	17,0	28,5	102	717
	50 - 117.999	12,1	47,5	12,1	32,3	87	832
	118 - 164.999	12,0	44,7	12,5	29,7	78	704
	165.000 -	16,1	36,6	15,6	28,7	110	832
U T D A N N E L S E	7 års folkeskole eller mindre	11,0	48,5	5,7	42,7	33	300
	9 års ungd.sk. el. tilsvarende	11,3	57,1	6,5	37,1	14	124
	10 års grunnsk. el. tilsvarende	14,7	44,2	14,1	29,5	165	1119
	12 års videreg. el. tilsvarende	12,2	42,3	15,4	26,7	111	908
	4 år høgskole / universitet	16,0	34,4	16,9	27,0	90	563
	Over 4 år høgsk. / univ.	10,9	33,3	25,5	30,0	12	110
H E L S E	Varig lidelse som virker inn på hverdagen	14,8	42,0	10,2	35,4	88	596
	Ikke varig lidelse med virkn. på hv.	13,4	41,7	15,2	28,4	343	2569

mellom de to undersøkelsene kan kanskje skyldes at fisketurere er inkludert i friluftslivet ved analysen av tidsnyttingsdataene,

mens de praktisk talt ikke er inkludert i hverken mosjons- eller turaktivitetene ved analysen av idrettsundersøkelsesdataene. I

disse dataene ble fisketurene fanget opp av samme faktor som jakt og fjellturer, og denne faktoren er som en ser av tabell 18 ikke signifikant korrelert med utdannelsesnivået. Det er imidlertid nokså usikkert hvor mye dette forklarer av forskjellen mellom de to resultatene. En mer detaljert analyse kunne kanskje gitt bedre svar på dette, men det ville i så fall ha krevd en mer omfattende bearbeiding av data enn vi har rukket å foreta i denne omgangen.

Lav inntekt kan bidra til å hindre deltakelse i friluftslivsaktiviteter som krever store økonomiske utlegg på utstyr og reiser. Dersom den lave inntekten ikke skyldes at en er under utdanning kan den dessuten i likhet med lav utdanning kanskje bidra til å redusere folks generelle informasjonsnivå om aktiviseringsmuligheter og geografiske omgivelser utenfor det nærmeste nærmiljøet.

På den andre siden finnes det også nok av friluftaktiviteter som kan drives uten større utlegg eller kunnskaper. Derfor er det ikke gitt at utdanning og inntekt spiller noen rolle for den samlede deltakelsen i friluftsliv.

Vi har forsøkt å undersøke dette nærmere. Som mål på de ensliges inntekt har vi brukt deres egen bruttoinntekt. For gifte/samboere har vi tatt parets samlede bruttoinntekt og delt den i to.

I Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81 og Ferieundersøkelsen 1982 (Herigstad & Faye 1984) samt i Ferie og fritidsundersøkelsen 1970 (SSB 1975), finnes klare tegn på at deltakelsen i friluftsliv stiger med inntekten. Dette inntrykket bekreftes av FAFOs idrettsundersøkelse. Som vist i tabell 18 stiger deltakelsen i såvel turaktiviteter som jakt og fiske med inntekten selv når det kontrolleres for en rekke andre variable.

Også Tidsnyttingsundersøkelsen 1990-91 viser en viss tendens i samme retning. Tallene i tabell 11 tyder imidlertid på at ved siden av den fjerdedelen som har høyest inntekt er det de med lavest inntekt som deltar mest. Dette underlige mønsteret gjentar seg i noen grad også når vi kontrollerer for andre variable som alder, skolegang, og arbeidstid pr. uke, men det er ikke sterkere enn at det kan skyldes tilfeldigheter. Det klareste resultatet av analysen er altså at de med høyest inntekt deltar noe mer enn andre, og nærmere undersøkelser tyder på at dette særlig gjelder i den delen av friluftslivet som ikke drives med utgangspunkt i nærmiljøet.

5.5 Kjønn, alder og friluftsliv

Ulike interesser, ulike slags forpliktelser, og ulik oppfatning av egne muligheter etc., fører til at ulike aldersgrupper har forskjellig atferdsmønster på mange områder. Lignende forskjeller finner vi mellom kjønnene.

Friluftslivet er delvis orientert mot fysiske prestasjoner og lange utmarsjer. Det er neppe feil å si at disse sidene ved friluftslivet har blitt oppfattet som de yngre og middelaldrende mennenes doméne. De har i hvert fall ikke blitt betraktet som typiske sysler for gamle folk eller for kvinner med ansvar for barn. De eldre, og særlig eldre kvinner, har dessuten trolig også følt seg delvis utelukket fra roligere aktiviteter som utendørs bading og soling.

I overensstemmelse med dette tyder da også opplysningene i Herigstad & Faye (1984) og SSB (1975) på at deltakelsen i friluftslivsaktiviteter og mosjon tar til å synke allerede fra 30-års alderen av, og at menn deltar mer enn kvinner. Det siste synes særlig tydelig i den eldste av undersøkelsene (SSB 1975).

Dette mønsteret kan delvis også finnes igjen i dataene vi har undersøkt. I dataene fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" ser en at de yngre og middelaldrende deltar mer enn de over 60 i mosjonsaktivitetene. Derimot aner vi en svak tendens til at kvinnene deltar mer enn mennene i disse aktivitetene. Det siste har trolig sammenheng med at svømming og bading her gikk inn i denne aktivitetsgruppen.

I analysen av tidsnyttingsdataene opererer vi med et enda mer rendyrket sett av mosjonsaktiviteter (uten soling og bading), og finner en tilsvarende tendens for aldersgruppenes vedkommende. De eldste deltar mindre i disse aktivitetene enn de yngre. I dette datasettet er det dessuten en tydelig at kvinnene deltar mindre enn mennene.

Ser vi i stedet på opplysningene fra Tidsnyttingsundersøkelsen 1990/91 om de aktivitetene vi har kalt friluftsliv, blir bildet annerledes. Her stiger deltakelsen signifikant med alderen helt til folk er over 60 år gamle. Dessuten finner vi ingen tendens til at avstanden til naturområdene virker mer hemmende på deltakelsen blant de eldre enn blant de yngre. Dette bildet er imidlertid trolig noe farget av at undersøkelsen bare omfatter folk under 80 år.

Også da vi undersøkte turdataene fra "Idrett, fritid og levekår"-undersøkelsen viste det seg at deltakelsen steg med alderen, men her var den størst i gruppen mellom 50 og 60 år. Som det går fram av tabell 18 i avsnitt 5.7.2 ble imidlertid denne direkte sammenhengen med alder nokså svak når vi kontrollerte for andre variable, selv om mer detaljerte undersøkelser også da viste at folk under 30 deltok mindre enn andre. Dessuten inkluderte turfaktoren også spaserturer som vi har valgt å gjøre til en egen aktivitetsgruppe i analysen av tidsnyttingsdataene. At deltakelsen i spaserturer stiger med alderen går klart fram av tabell 11.

Av denne tabellen ser en også at de som driver friluftsliv blant de eldre har noe større tendens enn andre til å gjøre dette med utgangspunkt i nærmiljøet. Det som ikke vises i tabellen er at de eldre dessuten var oftere alene enn de yngre når de drev friluftsliv. (34,4 prosent blant de over 60 år mot 13,5 prosent blant de under 35 år.)

Den klare tendensen til at deltakelsen stiger med alderen avviker fra hva en har pleid å finne i en rekke andre undersøkelser der folk er spurt hvor mange ganger de deltok i ulike friluftaktiviteter det siste året. Avviker den også fra trenden i den forrige Tidsnyttingsundersøkelsen i 1980-/81? Vi kan ikke bruke opplysningene i Herigstad & Faye (1984) for å sjekke dette siden deres tall gjelder summen av friluftsliv og mosjonsaktiviteter. Ved å gå tilbake til grunnlagsdata fra begge undersøkelsene fant vi at andelen som deltok i friluftsliv pr. dag i de ulike aldersklassene var som vist i tabellen under. (Tallene i tabell 12 gjelder deltagerandelen i løpet av to dager.)

	-35	35-59	60-
80/81	8,3	8,9	7,5
90/91	7,4	7,9	9,7

Vi ser at mens deltakerandelen var høyest blandt de eldste undersøkelsesdeltakerne i 1990/91, var den lavest i denne gruppen i 1980/81. Målt pr. dag var imidlertid ikke de andre gruppenes forsprang i 1980/81 statistisk signifikant. Dessuten var heller ikke forskjellen mellom de to undersøkelsene statistisk signifikant på 5 prosent-nivå innen de enkelte aldersklassene. (For de eldste ga chi-kvadrattesten $p = 0,06$.) Men likevel er det ganske stor sannsynlighet for at den aldersmessige sammensetningen av friluftsfolket faktisk har endret seg en smule i de eldres favør i løpet av de ti årene mellom 1980 og 1990.

Tabell 12 Deltakelse i friluftsliv og andre uteaktiviteter etter alder og kjønn

		Prosent som deltok i friluftsliv	Prosent av deltaker som deltok m utg.-punkt i nærmilj.	Prosent som deltok i sykling, jogging, trening og konkurranser	Prosent som tok spaser-turer eller luftet hunder	Antall som drev friluftsliv	Totalt antall personer
A L D E R	Under 35 år	9,0	47,1	15,6	26,1	70	782
	35 - 59 år	9,6	42,3	12,1	28,9	78	810
	60 år og over	12,9	38,2	15,5	27,5	110	852
K J Ø N N	Mann	10,7	38,0	17,1	27,0	171	1595
	Kvinne	10,1	48,9	10,5	28,8	174	1723

Vi har ikke klart å finne noen som helst forskjell mellom kjønnene med hensyn til den samlede deltakelsen i friluftaktivitetene i Tidsnyttingsundersøkelsen. Vi fant heller ingen slike forskjeller med hensyn til deltakelsen i fotturer i idrettsundersøkelsen.

At vi ikke finner forskjeller mellom kjønnene med hensyn til friluftaktiviteter i tidsnyttingsdataene vekker kanskje undring all den tid denne aktivitetsgruppen omfatter fisketurer som "alle" vet er en mannsdominert aktivitet. At fiske og jakt er sterkt mannsdominerte aktiviteter går for øvrig klart fram av idrettsdataene, (jf. tabell 18), og av såvel tabell 1 foran som av Kleiven 1992. Når det ikke oppstår noen kjønnsforskjell med hensyn til samlet deltakelse i friluftsliv skyldes det trolig at friluftaktivitetene vi ser på i tidsnyttingsdataene også omfatter bading og soling. Denne

aktiviteten er dominert av kvinnene (jf. tabell 1 foran samt Kleiven 1992), og fungerer som motvekt til de mannsdominerte fiskeriene. Vi antar at den kvinnelige dominansen først og fremst gjelder soling. I hvert fall refererer Faye & Herigstad (1984) tall fra Ferieundersøkelsen i 1982 som tyder på at mennene deltar nesten like mye i utendørs bading som kvinnene.

Det er ingen tegn til at avstanden til nærmeste naturområde påvirker deltakelsen annerledes blant mennene enn blant kvinnene. Vi aner riktignok en viss tendens til at kvinnene driver større deler av friluftslivet sitt med utgangspunkt i nærmiljøet enn mennene, men heller ikke denne forskjellen er signifikant.

Alt i alt kan vi konkludere med at deltakelsen i de mest fysisk krevende aktivitetene

synker med alderen. Dette gjelder også når vi kontrollerer for opplysningene vi har om folks fysiske form. Jo mindre fysisk krevende aktiviteten er, jo senere i livet tar folk til å redusere aktivitetsnivået, og for enkle aktiviteter som turgåing, og spesielt spaserturer, synes aktivitetsnivået nå å øke med alderen, inntil det selvsagt før eller senere begynner å avta igjen. I den grad dette er forskjellig fra hva en har funnet i andre norske undersøkelser kan det skyldes såvel statistiske tilfeldigheter som ulikheter i datainnsamlingsmetode og faktiske endringer i folks atferdsmønster. Kanskje har vi med en kombinasjon av alle disse tre faktorer å gjøre.

Det er i hvert fall ikke første gang en observerer slikt i nordisk sammenheng. I en undersøkelse av skogsbesøk i Sverige fant Kardell & Pehrson (1978) at deltakerfrekvensen steg med alderen, og at den var klart høyest i den høyeste aldersklassen. Det vil si blant folk mellom 69 og 75 år.

Oppsummerende kan vi si at forskjellene mellom kjønnene synes mindre enn forskjellene mellom aldersklassene. Dette gjelder i alle fall når en ser på så aggregerte aktivitetsgrupper som vi har gjort her. Når vi ser mer detaljert på aktivitetsmønsteret finner vi imidlertid at kvinner deltar mye mindre i jakt og fiske enn mennene. Dessuten ser vi også at kvinnene deltar mer i soling og bading enn mennene, og fra før av vet vi at de oftere enn mennene har barn med seg når de driver friluftsliv. Dette betyr at menn og kvinner vil ha ulike ønsker om hvordan tilretteleggingen for friluftsliv bør skje.

5.6 Reiser, ferier og årstiders betydning for friluftslivet

For å drive friluftsliv føler nok de fleste seg avhengig av bra lys- og værforhold. Begge deler er gjerne bedre om sommeren

enn ellers, og utenom sommersesongen er lysforholdene bedre midt på dagen enn ellers. Dessuten er spekteret av de aktivitetene folk flest liker å drive bredere i sommerhalvåret enn om vinteren. Dette impliserer for det første at vi kan vente høyere aktivitetsnivå om sommeren enn ellers. For det andre må vi regne med at deltakelsen blir større når folk kan ta seg fri midt på dagen enn ellers. For folk som har arbeid gjelder dette som regel i helgene og feriene. I helgene og i ferienesesongen om sommeren har en dessuten anledning til å reise på hytta eller finne andre overnattingssteder nær de mest attraktive tur- bade- og fiskeområdene, der mulighetene til å drive friluftsliv ofte er bedre enn i nærområdene rundt hjemmet. I den grad friluftsliv er en sosial aktivitet en ønsker å drive sammen med nær familie eller andre spesielle personer, må turene dessuten organiseres på dager da også de andre kan ta seg fri. Det vil vanligvis si i helgene og i ferienesesongen.

Vi har allerede sett at tidsnyttingsdataene bekrefter at det drives mer friluftsliv i helgene enn ellers. I den multiple analysen som er referert i tabell 14 har vi sjekket om aktivitetsnivået stiger dersom én av de to undersøkelsesdagene er en søndag. Resultatet bekrefter svært klart at dette er tilfelle.

Hvorvidt tradisjonen med søndagsturer er like sterk som før er et annet spørsmål som vi ikke har hatt anledning til å undersøke i denne omgangen. Vi må nøye oss med å antyde at den kan være på retur. Haraldsen & Kitterød (1992) viser at det har vært en markert stigning mellom 1970 og 1990 av andelen av befolkningen som er hjemme på formiddagen i helgene. Dette kan blant annet ha sammenheng med at folk synes å være lenger oppe om lørdagskveldene enn tidligere for å se på de nye TV-tilbudene, og derfor sover lenger om søndagsmorgenen.

Tabell 13 Deltakelse i friluftsliv og andre uteaktiviteter etter årstid, ukedag, og hvorvidt personene hadde fri fra arbeidet eller overnattet borte minst én av dagene

	Prosent som deltok i friluftsliv	Prosent av deltaker. som deltok m utg.-punkt i nærmilj.	Prosent som deltok i sykling, jogging, trening og konkurr.	Prosent som tok spaser-turer eller luftet hunder	Antall som drev friluftsliv	Totalt antall personer
Januar-mars	6,9	42,6	13,0	28,6	61	888
April-juni	20,6	52,6	14,3	32,2	150	727
Juli-sept.	22,5	33,7	15,5	30,7	163	723
Okt.-des.	6,9	36,8	14,5	27,8	57	827
Var bortreist minst én natt	27,7	9,0	12,6	32,6	134	484
Var ikke bortreist	10,9	57,9	14,7	29,5	285	2619
Var på hytta / fritidshuset	57,4	11,8	13,5	34,5	85	148
Var ikke på hytta /fr.t hus.	11,5	49,1	14,3	29,5	346	3017
Søndag en av dagene	21,7	41,8	14,3	40,8	196	905
Ikke søndag en av dagene	10,5	41,7	14,4	25,5	235	2238

Tar vi i stedet for oss mosjonsaktivitetene, så finner vi at disse er omtrent like vanlige på hverdager som i helgene. (Jf. tabell 13.) Som vist tidligere henger dette sammen med at disse aktivitetene kan drives etter arbeidstid og nærmere hjemmet enn friluftaktivitetene. Og trolig med selskap av færre familiemedlemmer. Spaserturene kan også drives etter arbeidstid på hverdager, men disse legges likevel oftere til helgene

enn til hverdagene. Denne forskjellen på mosjonsaktiviteter og spaserturer kan blant annet skyldes at spaserturene ofte er felles familieaktiviteter i likhet med friluftslivet, og at mosjonistene legger mindre vekt enn de som spaserer på vær-, føre- og lysforhold fordi at mosjon og trening i større grad enn spaserturene drives som ledd i faste programmer med regelmessig innsats flere ganger i uken, uten særlige hensyn til

bekvemmelighet. Spaserturene omfatter riktignok også lufting av hunder, som heller ikke gjøres bare for fornøyelsesns skyld, men en stor del av spaserturene er ren fornøyelse.

Analysen av tidsnyttingsdataene bekrefter også at deltakelsen i friluftsliv ikke er like høy hele året. Den er svært mye høyere i sommerhalvåret fra april til september enn i vinterhalvåret. Den klare forskjellen kan ha hatt sammenheng med dårlige snøforhold i undersøkelsesperioden, men vi finner også tilsvarende store forskjeller mellom sesongene i tidsnyttingsdataene for 1980-81 (Herigstad & Faye 1984.)

Dessuten deltar folk mer i friluftsliv når de overnatter borte fra hjemmet enn når de er hjemme, og særlig deltar de mye i friluftsliv når de er på hytta. Dette kan bety at ønsket om å drive friluftsliv er en viktig grunn til å reise bort. I Kleiven (1992) sin analyse av folks aktivitetsmønster i feriene, basert på SSBs Ferieundersøkelse 1986, finner han da også at ferier orientert mot soling og bading er en betydelig ferietype. Ferier spesielt orientert mot båtliv og turer i skog og fjell synes derimot noe mindre vanlige, selv om disse også markerer seg som egne typer i analysene hans.

5.7 Oppsummering av resultater

5.7.1 Om analysemåten og tolkningen av tabellene

Vi har forsøkt å teste noen av de sentrale funnene ovenfor ved å gjennomføre en del logistiske regresjonsanalyser. Siden deltakerandelen i de ulike aktivitetene nødvendigvis må være begrenset når undersøkelsen bare strekker seg over to dager, vil datamaterialet være for lite til at små forskjeller i deltakerandel kan vise seg som statistisk signifikante i analysene. Materialet er imidlertid stort nok til at store reelle

forskjeller burde komme tydelig fram. En må imidlertid være oppmerksom på at multippel analyse av dette slaget bare avslører såkalt "direkte effekter" av de forskjellige forklaringsvariablene på deltakelsen. Dersom det ikke vises statistisk signifikant effekt av variable som må ventes å ha en effekt, kan grunnen noen ganger være at effekten deres går via andre variable som også er inkludert i analysen. Dermed framstår den som disse andre variablenes "direkte effekt" og ikke som effekt av den "bakenforliggende" variabelen.

Målet med analysene har ikke vært å komme nær en totalforklaring av hvorfor deltakelsen i uteaktiviteter varierer. Noe slikt gir ikke datamaterialet grunnlag for, og analysemodellene vi har kunnet bruke forklarer da heller ikke spesielt store deler av denne variasjonen. I noen tilfeller vet vi riktignok at vi kunne ha øket forklaringsgraden ved å føye til andre tilgjengelige variable. Av ulike grunner, blant annet at disse variablene ikke uten videre er interessante innenfor rammene av denne rapporten, har vi latt være å ta dem med i analysene som presenteres. Når vi har latt dette være må vi regne med at estimatene som presenteres blir dårligere enn de ellers ville ha vært. Forundersøkelsene våre tyder imidlertid ikke på noen stor forverring. Her her vi derfor valgt å foreta en konsentrert test av resultatene som er presentert foran framfor å strebe etter størst mulig forklaringsgrad.

I tabellene nedenfor er en rekke forklaringsvariable angitt med stikkord i ytterste venstre kolonne. Med forbehold om at ulike forutsetninger, som vi ikke skal diskutere her, er oppfylt, kan en enkelt sjekke hvorvidt det er statistisk sikker sammenheng mellom deltakelse i de ulike aktivitetene og disse variablene, ved å se på signifikansnivået som er angitt i den femte tallkolonnen i tabellene.

En pleier å anta at en sammenheng er tilstrekkelig sikker dersom signifikansnivået ligger lavere enn 0,05. I teorien betyr et signifikansnivå under 0,05 at det er mindre enn fem prosent sannsynlighet for at det ikke er sammenheng mellom forklaringsvariabelen og den variabelen som skal forklares. Av og til stiller forskerne også krav om signifikansnivå på for eksempel 0,01, men dette er mindre vanlig i samfunnsvitenskapene.

Siden alle forutsetningene for den statistiske teorien som regel ikke er helt oppfylt, kan det i praksis være fornuftig å sette noe større krav til signifikansnivået enn den vanlige tommelfingerregelen på 0,05, men dette gjelder vel å merke bare dersom en syns at en trenger så stor sikkerhet som over 95 prosent for at det faktisk finnes en sammenheng.

En eksakt redegjørelse for de andre størrelsene som er vist i tabellene må nødvendigvis bli nokså teknisk. Her skal vi bare nevne at det er de estimerte B-koeffisientene og antilogaritmene deres, som mest direkte uttrykker styrken på sammenhengene mellom deltakelsen i de ulike uteaktivitetene og hver av forklaringsvariablene. Størrelsen R nyttes imidlertid også av og til som mål på disse sammenhengene når en vil sammenligne dem for å se hvilke som er sterkere enn de andre, men slik sammenligning bør en være litt forsiktig med. B-koeffisientene kan for øvrig også sammenlignes direkte med hverandre dersom forklaringsvariablene bare har to verdier. For eksempel mann/kvinne eller søndag/hverdag.

B-koeffisientene har dessuten en relativt grei tolkning: Anta at husholdsinntekten hans/hennes påvirker sannsynligheten for at en person skal delta i ett eller annet. B-koeffisienten for husholdsinntekt kan da oppfattes som et uttrykk for hvor mye sannsynligheten for deltakelse endres når

husholdsinntekten endres. Helt eksakt kan B-koeffisienten oppfattes som et mål for hvor mye større eller mindre logaritmen til oddsen for deltakelse vil være for en husholds-inntekt som er én enhet større eller mindre enn en annen inntekt. I vårt tilfelle er én inntektsenhet lik 1.000 kr, mens oddsen for deltakelse er lik sannsynligheten for deltakelse delt på sannsynligheten for ingen deltakelse. Antilogaritmene til denne B-koeffisienten, som også er vist i tabellene, kan derfor tas som uttrykk for endringene som skjer med oddsen for deltakelse når inntekten endrer seg. Og antilogaritmen til for eksempel kjønnsvariabelen (kvinne) kan tas som uttrykk for hvor mye større eller mindre odds kvinner har for å delta enn menn. Er sannsynligheten for deltakelse lik for begge kjønn vil antilogaritmen til B-koeffisienten være lik 1. Er den størst for kvinnene vil den, i våre tabeller, være større enn 1.

Retningen på sammenhengene framgår forøvrig ikke bare av om antilogaritmen er større eller mindre enn en, men også av fortegnet foran B-koeffisientene. I tabellene nedenfor skal disse fortegnene tolkes slik: Hvis fortegnet er negativt (og signifikansnivået har lav taverdi) vil sannsynligheten for deltakelse synke når verdien på variabelen som står oppgitt til venstre i tabellen stiger. Dette gjelder dersom variabelen kan ha mer enn to verdier.

Fra Tidsnyttingsundersøkelsen benytter vi tre-fire variable av dette slaget: 1) utdannelsesnivå, som her har seks ulike verdier helt fra folkeskole eller mindre til universitets- og høgskoleutdanning på mer enn fire år. 2) avstand til naturområde der en kan gå på fottur, som er gruppert på samme måte som i tabell 8 foran. 3) Avstand til fiskeplass, og 4) Avstand til tursti ut i marka.

Dersom variabelen har to verdier betyr negativt fortegn at de som tilhører den

kategorien som er angitt i ytterste venstre kolonne har lavere sannsynlighet for deltagelse enn de som tilhører den komplementære kategorien. Har for eksempel variabelen "ikke bortreist" en signifikant negativ B-koeffisient, betyr det at sannsynligheten for å delta er mindre når en overnatter hjemme enn når en er bortreist om natten.

Vi har også analysert data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". Som sagt i avsnitt 2.2 gjorde vi først en faktoranalyse. I tabell 18 presenterer vi resultatene av regresjonsanalyser der faktorscorene fra denne faktoranalysen er benyttet som avhengige variable. Dette dreier seg om lineære regresjoner utført med ordinær minste kvadraters metode. Vi har nøydt oss med å presentere koeffisientestimatene og signifikansnivåene for hver av de tre analysene. I dette tilfellet kan B-koeffisientene tolkes som estimater av selve størrelsen på den endringen som ville skje i den avhengige variabelen dersom forklaringsvariabelen endrer seg med én enhet.

5.7.2 Resultater av multivariat analyse

Tidligere har vi sett at friluftaktivitetene gjerne drives midt på dagen. Vi har også sett at de er konsentrert til helgene, og at de har høysesong i sommerhalvåret.

I tabell 14 får vi bekreftet at ukedagen og sesongen har stor betydning for om folk deltar i friluftsliv eller ikke. Dessuten har det stor betydning om de overnatter utenfor hjemmet eller ikke, siden sannsynligheten for å drive med friluftsliv stiger når en har ferie eller helgefri og kan reise bort. Som vi ser gir dessuten en tur på hytta særlig god anledning til å drive friluftsliv.

Disse tre forholdene: Ukedag, sesong og overnattingssted, er de som har størst forklaringskraft i modellen vi presenterer i

tabell 14. Dette betyr blant annet at friluftsliv er en aktivitet som folk flest utøver med nokså ujevn frekvens over uken og året. Mosjonsaktiviteter og spaserturer drives imidlertid på omtrent samme nivå året rundt slik en kan se av tabellene 16 og 17. Mosjonsaktivitetene drives dessuten med omtrent samme frekvens på søndager som på hverdager, og i motsetning til friluftaktivitetene drives de noe mer når en er hjemme, som en vanligvis er, enn når en er bortreist. Blant grunnene til dette er selvsagt at de noen ganger krever adgang til spesielle anlegg og utstyr, samt andre å trene sammen med etc.

Tabell 14 bekrefter også at avstanden fra hjemmet til naturområder der en kan gå på tur har effekt på deltakelsen i friluftsliv. Selv de relativt små avstandsforskjellene som er målt her synes å ha en viss betydning. Dette gjelder til tross for at mye av friluftslivet foregår i ferier og på fridager når de fleste strengt tatt har anledning til å reise et stykke bort fra boligen. Nærmere undersøkelse tyder da som en kunne vente også på at det særlig er omfanget av friluftslivet som skjer med utgangspunkt i nærmiljøet som påvirkes av avstanden til naturområdene. I tabell 15 ser vi imidlertid også at avstanden til turveier ut i marka tilsynelatende har vel så stor effekt på bruken av de lokale områdene relativt til andre områder som avstanden til selve marka. Dette bidrar til å styrke antakelsen om at tilrettelegging med turveier etc. kan ha betydning for bruken, men vi vil likevel foreløpig være forsiktig med hvilke konklusjoner vi drar om turveienes relative betydning av dette. Når analysen som er referert i tabell 14 gjentas med avstanden til tursti ut i marka som en av forklaringsvariablene, "forklarer" den ikke stort mer av variasjonen i samlet deltagelse enn avstanden til område med turmuligheter.

Også i tabell 18 finner vi resultater som tydelig støtter antagelsen om at avstand til

Tabell 14 **Multipel logistisk regresjon av deltakelse friluftaktiviteter på forskjellige forklaringsvariabler**

	Estimat av B	Estimat av Bs anti-logaritme	Bs standard-feil	Wald kji-kvadrat	Signifikansnivå	R
Avst. naturomr.	-0,162	0,850	0,055	8,68	0,003	-0,053
Kvinne	-0,009	0,990	0,117	0,00	0,93	0,000
Sentralt omr. i by over 10,000 inb.	-0,203	0,816	0,173	1,37	0,24	0,000
By og tettsted ellers	-0,046	0,955	0,143	0,10	0,74	0,000
Alder under 35	-0,542	0,581	0,178	9,23	0,002	-0,055
Alder 35 - 59	-0,575	0,562	0,175	10,74	0,001	-0,061
Inntekt under 50.000 pr. person	-0,202	0,816	0,187	1,16	0,27	0,000
Innt. 50-117.000	-0,387	0,678	0,180	4,59	0,03	-0,033
Innt. 117-165.000	-0,407	0,665	0,168	5,83	0,01	-0,040
Har ikke motor-/seilbåt	-0,164	0,848	0,131	1,57	0,21	0,000
Utdannelsesnivå	0,043	1,043	0,055	0,59	0,44	0,000
Ikke student/elev	-0,305	0,736	0,150	4,12	0,04	-0,030
Varig sykdom	0,099	1,104	0,153	0,42	0,51	0,000
Søndag i perioden	0,750	2,117	0,118	39,80	0,0000	0,126
Ikke bortreist	-0,480	0,618	0,153	9,79	0,001	-0,057
På hytta i periden	1,657	5,247	0,216	58,39	0,0000	0,154
Januar-mars	0,015	1,015	0,203	0,00	0,94	0,000
April-juni	1,130	3,096	0,177	40,46	0,0000	0,127
Juli-september	1,211	3,358	0,177	46,76	0,0000	0,137
(Konstant)	-0,355		0,583	0,37	0,54	

Tabell 15 **Multipel logistisk regresjon av deltakelse i friluftsliv med utgangspunkt i nærmiljøet kontra annen deltakelse i friluftsliv, på ulike forklaringsvariable**

	Estimat av B	Estimat av Bs anti-logaritme	Bs standardfeil	Wald kjikvadrat	Signifikansnivå	R
Avst. naturomr.	-0,085	0,918	0,147	0,33	0,56	0,0
Avst. fiskeplass	-0,057	0,943	0,078	0,54	0,46	0,0
Avst. tursti til marka	-0,182	0,833	0,087	4,34	0,03	-0,070
Sentralt omr. i by over 10.000 inb.	-0,640	0,527	0,329	3,77	0,05	-0,061
Over 60 år	-0,329	0,719	0,336	0,96	0,32	0,0
Utdannelse	-0,164	0,847	0,121	1,82	0,17	0,0
Har bil	-0,383	0,681	0,402	0,91	0,34	0,0
Har ikke seil/motorbåt	0,615	1,849	0,288	4,53	0,03	0,073
Ikke bortreist	2,995	20,001	0,403	55,27	0,0000	0,335
(Konstant)	-4,835		1,072	20,34	0,0000	

naturområder og turveier påvirker deltakelsen i friluftsliv. I undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" ble det riktignok ikke spurt om avstand til naturområder, men data fra undersøkelsen viser at deltakelsen i turaktiviteter var klart større blant de som bodde mindre enn 3 kilometer fra "skogvei / gangvei / større sti" eller "trimløyper" enn blant andre.

En skal kanskje ikke legge for stor vekt på det, men en ser jo også at den positive effekten av trimløyper tilsynelatende bare gjelder turaktivitetene og ikke mosjonsaktivitetene. Kanskje betyr dette at trimmerne trimmer uansett løypetilbud, når vi ser bort fra skiløyper som skitrimmerne er nokså avhengige av, mens en del turfolk må ha spesielle veier for å komme seg ut.

Av tabellene 16 og 17 ser en forøvrig at deltakelsen i mosjonsaktiviteter og spaserturer tilsynelatende heller ikke blir stimulert hverken av nærhet til naturområder som egner seg for turgåing, eller av nærhet til gang- eller turveier etc., selv om vi har sett foran at betydelige deler av disse aktivitetene utøves i tilrettelagte naturområder. Nå kan det tenkes at de tilrettelagte naturområdene som brukes til slike formål ikke alltid regnes som egnet for turgåing. (Fordi at de er for små for det en vanligvis forstår med fotturer.) Mer sannsynlig er det likevel at folk er pragmatiske i valget av område for spaserturer og jogging etc., og bruker andre områder til disse formålene når de ikke har egnede naturområder i nærheten.

Tabell 16 **Multippel logistisk regresjon av deltakelse i mosjonsaktiviteter (sykling, jogging, annen trening og konkurranser) på ulike forklaringsvariable**

	Estimat av B	Estimat av Bs antilogaritme	Bs standard-feil	Wald kji-kvadrat	Signifikansnivå	R
Avst. naturomr.	0,086	1,090	0,057	2,24	0,13	0,010
Avst. tursti til marka	-0,031	0,968	0,046	0,47	0,49	0,0
Avst. gang/sykelsti	-0,043	0,957	0,039	1,20	0,27	0,0
Avst. gym./idr.hall	-0,028	0,971	0,043	0,44	0,50	0,0
Kvinne	-0,569	0,565	0,115	24,26	0,0000	-0,100
Sentralt omr. i by over 10,000 inb.	0,202	1,224	0,196	1,06	0,30	0,0
By og tettsted ellers	0,189	1,208	0,176	1,15	0,28	0,0
Alder under 35	0,245	1,277	0,185	1,74	0,18	0,0
Alder 35 - 59	-0,250	0,778	0,194	10,74	0,19	0,0
Inntekt under 50.000 pr. person	0,018	1,018	0,183	0,01	0,91	0,0
Innt. 50-117.000	-0,187	0,828	0,175	1,14	0,28	0,0
Innt. 117-165.000	-0,166	0,846	0,162	1,05	0,30	0,0
Utdannelsesnivå	0,195	1,216	0,056	11,96	0,0005	0,067
Ikke student/elev	-0,349	0,704	0,139	6,28	0,01	-0,044
Varig sykdom	-0,223	0,799	0,172	1,67	0,19	0,0
Søndag i perioden	-0,044	0,956	0,126	0,12	0,72	0,0
Ikke bortreist	0,371	1,450	0,165	5,06	0,02	0,037
Januar-mars	-0,229	0,794	0,156	2,16	0,14	-0,008
April-juni	-0,038	0,962	0,160	0,05	0,81	0,0
Juli-september	0,103	1,108	0,159	0,42	0,51	0,0
(Konstant)	-2,183		0,574	14,46	0,0001	

Tabell 17 Multippel logistisk regresjon av spaserturer og lufting av hund mot forskjellige forklaringsvariable

	Esti- mat av B	Estimat av Bs antilog- aritme	Bs stan- dard-feil	Wald kji- kva- drat	Sig- nifi- kans- nivå	R
Avst. naturomr.	-0,024	0,975	0,043	0,32	0,56	0,0
Avst. tursti til marka	0,020	1,020	0,031	0,41	0,51	0,0
Avst. gang/sykelsti	-0,021	0,978	0,027	0,63	0,42	0,0
Kvinne	0,051	1,052	0,087	0,34	0,55	0,0
Sentralt omr. i by over 10,000 inb.	0,148	1,160	0,072	4,18	0,04	0,025
By og tettsted ellers	0,000	1,000	0,061	0,00	0,98	0,0
Alder under 35	-0,782	0,457	0,134	33,81	0,0000	-0,098
Alder 35 - 59	-0,589	0,554	0,129	20,81	0,0000	-0,075
Inntekt under 50.000 pr. person	-0,160	0,851	0,145	1,22	0,26	0,0
Innt. 50-117.000	-0,076	0,926	0,132	0,33	0,56	0,0
Innt. 117-165.000	0,012	1,012	0,121	0,01	0,91	0,0
Utdannelsesnivå	-0,081	0,922	0,040	3,99	0,04	-0,024
Ikke student/elev	0,009	1,009	0,123	0,00	0,93	0,0
Varig sykdom	0,109	1,115	0,114	0,91	0,33	0,0
Søndag i perioden	0,726	2,067	0,092	61,67	0,0000	0,134
Ikke bortreist	-0,125	0,882	0,120	1,08	0,29	0,0
Januar-mars	0,104	1,110	0,119	0,76	0,38	0,0
April-juni	0,257	1,294	0,123	4,34	0,03	0,026
Juli-september	0,196	1,217	0,125	2,46	0,11	0,011
(Konstant)	-0,079		0,409	0,03	0,84	

Ellers får vi bekreftet at i tidsnyttingsdata-ene er det bare deltakelsen i mosjon som er klart positivt korrelert med utdanning.

Deltakelsen i spaserturer synes snarere svakt negativt korrelert med utdanning. Til forskjell fra dette tyder analysen av under

Tabell 18 **Multipel lineær regresjon av faktorscorer for diverse uteaktiviteter på en del forklaringsvariable. (Data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår")**

	Turfaktor		Mosjonsfaktor		Jakt / fiskefaktor	
	Regre- sjons koeffisi- ent	Signifi- kansnivå	Regre- sjons koeffisi- ent	Signifi- kansnivå	Regre- sjons koeffi- sient	Signifi- kans- nivå
(Konstant)	-0,386	0,45	1,838	0,0000	-0,567	0,20
Nær trimløype	0,117	0,02	0,016	0,70	-0,093	0,04
Nær gangvei/sti	0,280	0,0001	0,069	0,26	0,172	0,006
Nær badeplass	0,067	0,14	0,041	0,29	-0,002	0,95
Nær skiløype	0,164	0,005	0,220	0,0000	0,150	0,003
Alder	0,015	0,54	-0,101	0,0000	0,025	0,23
Kvadrert alder	-0,0001	0,64	0,0009	0,0000	-0,0002	0,22
Mann	-0,094	0,09	-0,059	0,21	0,321	0,0000
Kvinne m. barn u. 14	-0,076	0,26	-0,112	0,05	-0,118	0,05
Dårlig fysisk form	-0,246	0,0000	-0,221	0,0000	-0,142	0,0000
Husholdsinntekt	0,001	0,001	0,002	0,0000	0,001	0,0006
Utdannelsesnivå	0,187	0,0000	0,228	0,0000	0,044	0,14
Student	0,389	0,004	0,353	0,002	0,422	0,0004
Trygdet	-0,131	0,21	-0,292	0,001	-0,205	0,02
Enslig (u. samboer)	-0,152	0,08	-0,143	0,05	-0,152	0,04
Bostedsentralitet	-0,015	0,18	-0,003	0,69	-0,065	0,0000
R ²	0,18		0,26		0,17	

søkelsen "Idrett, fritid og levekår" på at folk med lavere utdanning deltar mindre enn de andre i alle de undersøkte aktivitetsformene, selv om effekten riktignok er størst på mosjonsfaktoren. Det synes dermed som om vi står overfor en uforklart forskjell mellom resultatene av tidsnyttingsdataene og idrettsdataene. Foran har vi

antydning at noe av grunnen til at vi ikke finner signifikant sammenheng mellom utdanning og deltakelse i friluftsliv når vi analyserer tidsnyttingsdataene, er at vi har inkludert fiske i friluftslivet i disse analysene, og at fiske er populært blant folk med lav utdanning. Vi har imidlertid ikke rukket å sjekke denne hypotesen nærmere

ennå, og det er lite sannsynlig at hele forklaringen ligger her.

Av tabell 18 synes det dessuten som om også høy inntekt pr. voksen person i husholdet gir høyere deltagelse i alle aktiviteter enn lav inntekt. Dette finner vi heller ikke så mye igjen av i de multiple analysene av tidsnyttingsdataene, selv om de antyder at fjerdedelen med høyest inntekt deltar noe mer i friluftsliv enn andre. En mulig forklaring på at Tidsnyttingsundersøkelsen ikke gir like klare resultater som den andre undersøkelsen med hensyn til effekten av utdanning og inntekt, kan selvsagt være at den tilfeldige variansen er større i tidsnyttingsdataene som følge av at en her bare har opplysninger for to dager, men en annen mulighet er for eksempel at høystatusfolk (med høy utdanning eller inntekt etc.) systematisk overvurderer deltakelsen sin mer enn andre når de intervjues. Slik overdrivelse er ikke like sannsynlig når data samles ved hjelp av dagbøker slik det er gjort i Tidsnyttingsundersøkelsen. Likevel ser vi det fortsatt som sannsynlig at deltagelsen i friluftsliv har en viss tendens til å stige med utdannelses- og inntektsnivået. Men denne hypotesen står svekket tilbake etter analysen av tidsnyttingsdataene.

Analysen av de to datasettene gir forskjellig resultat også når det gjelder helsetilstandens effekt på aktivitetsnivået. I de multiple analysene av tidsnyttingsdataene kan vi underlig nok ikke oppdage noen signifikante effekter av dårlig helse på deltakelsen, mens effekten er helt entydig negativ for alle aktiviteter i idrettsdataene. Inntil videre antar vi at forskjellen skyldes at tidsnyttingsdataene ikke har tilstrekkelig fingraderte opplysninger om den mest relevante helsefaktoren, nemlig fysisk form. Det ville imidlertid være et interessant funn dersom det viste seg at selv folk med betydelige helseproblemer virkelig deltar like mye i friluftsliv som friske folk.

De to undersøkelsene gir heller ikke helt entydige resultater når det gjelder effekten av folks alder på tendensen til å delta.

Først kan vi slå fast at tabell 14 bekrefter funnet i tabell 11 om at deltakelsen i friluftsliv steg litt med alderen. Dette gjelder i hvert fall opp til et relativt høyt alderstrinn. Hvis det er riktig at deltakelsen stiger med alderen helt til folk er godt over 60 år, er dette trolig en ny tendens. Det er absolutt verdt å sjekke om det faktisk har skjedd en endring i denne retningen, og å prøve å finne ut hva den eventuelt skyldes, samt å undersøke hvorvidt den betyr en styrking eller svekking av friluftslivets stilling i årene framover.

Av tabell 17 får vi dessuten bekreftet at deltakelsen i spaserturer og lufting av hunder stiger sterkt med alderen, mens tabell 16 viser en viss tendens til at deltagelsen i mosjonsaktiviteter synker med alderen. Tendensen er likevel ikke så sterk som ventet. Dette har blant annet sammenheng med at det er kontrollert for om deltakerne i undersøkelsen er skoleelever eller studenter, og siden disse viser seg å delta klart mer enn andre unge i mosjonsaktiviteter, synes det som om en del av forskjellen i samlet deltakelseshyppighet mellom yngre og eldre forsvinner når en bare ser på de som ikke studerer eller går på skole. For øvrig synes det som om ungdommene bruker klart mer tid på mosjon i løpet av en todgarsperiode enn de eldre (jf. figur 12) selv om sannsynligheten for at de skal delta i løpet av perioden ikke er tilsvarende mye større.

Går vi til analysen av idrettsdataene i tabell 18 får vi bekreftet at deltakelsen i mosjonsaktiviteter synker noe med alderen. Dette gjelder selv om også reduksjonen i deltakelse synes å avta med alderen siden koeffisienten til kvadrert alder er signifikant med positivt fortegn. Derimot er det ingen klare tegn i tabellen på at deltakelsen

Tabell 19 **Multipel logistisk regresjon av "annen gange, sykling ol." på diverse variable**

		Estimat av Bs antilog- aritme	Bs stan- dard-feil	Wald kji- kva- drat	Sig- nifi- kans- nivå	R
Avst. naturomr.	0,124	1,132	0,041	9,04	0,002	0,044
Avst. tursti til marka	0,007	1,007	0,030	0,05	0,81	0,0
Avst. gang/sykelsti	-0,031	0,968	0,026	1,47	0,22	0,0
Kvinne	0,358	1,430	0,082	18,67	0,0000	0,067
Sentralt omr. i by over 10,000 inb.	0,641	1,900	0,137	21,69	0,0000	0,073
By og tettsted ellers	0,483	1,422	0,121	15,78	0,0001	0,061
Alder under 35	-0,034	0,966	0,133	0,06	0,79	0,0
Alder 35 - 59	-0,222	0,800	0,130	2,88	0,09	-0,015
Inntekt under 50.000 pr. person	0,358	1,431	0,135	6,99	0,008	0,036
Innt. 50-117.000	0,079	1,082	0,125	0,39	0,52	0,0
Innt. 117-165.000	0,040	1,041	0,116	0,12	0,72	0,0
Disponerer bil	-1,183	0,306	0,140	71,08	0,0000	-0,137
Utdannelsesnivå	0,021	1,021	0,039	0,28	0,59	0,0
Ikke student/elev	-0,331	0,717	0,114	8,35	0,003	-0,041
Varig sykdom	-0,180	0,834	0,113	2,54	0,11	-0,012
Søndag i perioden	-0,116	0,889	0,091	1,61	0,20	0,134
Ikke bortreist	0,030	1,030	0,116	0,06	0,79	0,0
Januar-mars	0,123	1,131	0,111	1,21	0,27	0,0
April-juni	0,070	1,073	0,117	0,36	0,54	0,0
Juli-september	0,060	1,061	0,118	0,25	0,61	0,0
(Konstant)	0,495		0,418	1,40	0,23	

Tabell 20 **Multipel logistisk regresjon på diverse forklaringsvariable av deltakelse i minst en av de fysiske aktivitetene friluftsliv, trening, konkurranse, sykling, spaserturer og lufting av hunder, hagearbeid og annen gange i fritiden**

		Estimat av Bs antilogaritme	Bs standard-feil	Wald kjikvadrat	Signifikansnivå	R
Avst. naturomr.	0,096	1,101	0,048	4,05	0,04	0,026
Avst. tursti til marka	-0,017	0,982	0,032	0,28	0,59	0,0
Avst. gang/sykkelsti	-0,046	0,954	0,028	2,74	0,09	-0,015
Kvinne	0,375	1,456	0,093	16,26	0,0001	0,068
Sentralt omr. i by over 10,000 inb.	0,397	1,488	0,153	6,74	0,009	0,039
By og tettsted ellers	0,222	1,248	0,129	2,94	0,08	0,017
Alder under 35	-0,818	0,441	0,161	25,75	0,0000	-0,088
Alder 35 - 59	-0,637	0,528	0,157	16,44	0,0001	-0,069
Inntekt under 50.000 pr. person	0,068	1,071	0,156	0,19	0,66	0,0
Innt. 50-117.000	-0,007	0,992	0,140	0,00	0,95	0,0
Innt. 117-165.000	-0,144	0,865	0,127	1,28	0,25	0,0
Har ikke seil/motorbåt	-0,269	0,763	0,112	5,75	0,01	-0,35
Utdannelsesnivå	0,047	1,048	0,044	1,14	0,28	0,0
Ikke student/elev	-0,503	0,604	0,148	11,55	0,0007	-0,056
Varig sykdom	-0,030	0,969	0,126	0,05	0,80	0,0
Søndag i perioden	0,458	1,581	0,109	17,60	0,0000	0,072
Ikke bortreist	-0,113	0,692	0,138	0,67	0,41	0,0
Januar-mars	0,194	1,214	0,119	2,65	0,10	0,014
April-juni	0,577	1,781	0,132	19,02	0,0000	0,075
Juli-september	0,593	1,810	0,134	19,50	0,0000	0,076
(Konstant)	2,387		0,514	21,49	0,0000	

i turaktiviteter eller jakt og fiske stiger eller synker med alderen. En mer detaljert gransking av data viste imidlertid at folk under 30 år deltok mindre i turaktiviteter enn de som var eldre. Dette stemmer overens med det vi så i tidsnyttingsdataene. Likevel er det ikke full overensstemmelse mellom resultatene av de to undersøkelsene med hensyn til sammenhengen mellom deltakelse og alder. Foreløpig kan vi ikke si hvorvidt dette skyldes at det er brukt ulike metoder, eller om det skyldes andre mer substansielle forhold. For eksempel at folks vaner kan ha endret seg på de tre-fire årene som gikk mellom undersøkelsene.

Kjønnsforskjeller finner vi relativt lite av i de to undersøkelsene. Den klareste forskjellen ser vi i analysen av idrettsdataene der det er tydelig at kvinner deltar mindre i jakt og fiske enn mennene. Dette er imidlertid noe alle vet fra før. Dessuten ser vi også en klar tendens i tidsnyttingsdataene til at menn deltar mer i mosjonsaktivitetene enn kvinner. Når vi ikke finner denne tendensen igjen i idrettsdataene skyldes det kanskje at mosjonsaktivitetene her omfatter bading som trolig er noe mer utbredt blant kvinner enn blant menn.

For øvrig skal vi også minne om en annen tendens som ikke framgår av analysene som presenteres i dette avsnittet. Det er langt vanligere blant kvinner enn blant menn å ha med seg barn under 15 år når de driver friluftsliv, noe som delvis skyldes at flere av dem enn blant mennene har barn i huset, men vi aner også en (ikke signifikant) tendens til at de tar barna oftere med seg på tur enn mennene gjør.

Ellers har vi ikke funnet andre betydelige sammenhenger mellom det å ha barn og deltakelsen i de aktivitetene som er undersøkt i denne rapporten.

Derimot har vi oppdaget visse antydninger til sammenheng mellom bostedstype og

deltakelse. Resultatene i tabell 18 tyder på at deltakelsen i jakt og fiske er størst i de minst sentrale strøkene. For friluftsliv forøvrig finner vi ingen klare forskjeller mellom bostedstypene, men når det gjelder spaserturene antyder tidsnyttingsdataene at disse kanskje er litt vanligere i større tettbygde områder enn ellers.

Derfor har en neppe særlig grunn til å frykte at folk i byer og tettsteder er mindre fysisk aktive enn andre. I tabell 19 presenterer vi dessuten en analyse av hvordan diverse forklaringsvariables samvarierer med sannsynligheten for å gå eller sykle litt lengre turer i mer nyttepregede sammenhenger. En ser at sannsynligheten for dette er klart større i bystrøk, og spesielt i sentrale bystrøk, enn i spredtbygde strøk. I tillegg ser vi at den er størst for de som har lengst vei til naturområder som egner seg for fotturer. Forøvrig viser det seg at kvinnene tar flere slike turer enn mennene. En av grunnene er trolig at kvinnene ofte har ansvaret for de fleste innkjøpene og at mange innkjøpsturer skjer til fots, men det er også svært sannsynlig at det oftest er mennene som benytter husholdes bil når både mann og kvinne er utenfor hjemmet på hver sin kant.

I tabell 20 ser vi sammenhengen mellom de ulike forklaringsvariablene og deltakelse når aktivitetsgruppene friluftsliv, mosjon, spaserturer, hagearbeid og andre turer til fots og med sykkel er slått sammen. Analysen viser at sannsynligheten for å delta i minst en av disse aktivitetene i løpet av to dager er størst i de sentrale byområdene, og at den såvidt også stiger med avstanden til naturområder. Dette gjelder selv om granskingene våre viser at deltakelsen i hagearbeid er størst i de spredtbygde områdene.

For øvrig ser en at de eldste deltar mer enn de yngre, kvinner mer enn menn, studenter/elever mer enn andre, og at deltakelsen

er større i sommerhalvåret og på søndager enn ellers.

Når det gjelder forskjellen på aldersgruppene må vi ta forbehold om at resultatene gjelder fysisk aktivitet i fritiden. Vi har ikke kunnet undersøke hvordan fysisk aktivitet i arbeidstiden fordeler seg med alderen. En må i hvert fall regne med at folk over 67 år deltar mindre i dette enn andre. Dessuten er det sannsynlig at de yngre deltar i flere former for fysisk aktivitet, og at de delvis bruker lengre tid på noen av aktivitetene i løpet av en todagersperiode enn de eldre. Grundigere analyser av foreliggende materiale vil kunne si oss mer om dette.

6 Konklusjoner

6.1 Viktige karakteristika ved friluftslivet

Friluftsliv oppfattes gjerne som fritidsaktiviteter en utøver i utpreget naturlige omgivelser. Da er det ikke til å unngå at friluftsliv blir en form for aktivitet som svinger kraftig i intensitet fra årstid til årstid, fra dag til dag, og fra time til time. For å drive fritidsaktiviteter i sterkt naturpregede omgivelser krever folk flest gunstige lysvæ- og føreforhold, og for å få gode temperatur og lysforhold vil de hovedsakelig legge aktivitetene midt på dagen, noe som betyr at de trenger å ha fri fra arbeid og andre oppgaver. Dette siste innebærer at friluftslivet i stor grad legges til ferier og andre fridager, og da fortrinnsvis i sommerhalvåret når lyset og temperaturen er på sitt beste.

Hvis det bare er de aktivitetene en driver med nokså ujevn hyppighet i sterkt naturpregede omgivelser som kan kalles friluftsliv, må de fleste supplere friluftslivet med andre fysiske aktiviteter dersom hensikten er å holde den fysiske formen ved like. Dessuten kan andre fysiske aktiviteter som ikke er like bundet til sterkt naturpregede omgivelser også gi naturopplevelser av noenlunde samme slag, om ikke alltid med samme intensitet og variasjon som de mer "genuine" friluftaktivitetene. Dette gjelder for eksempel jogging, skiturer i lysløyper, og spaserturer. Vi har da også vist at disse aktivitetene ganske ofte foregår i tilrettelagte naturpregede omgivelser, og til forskjell fra de mer "ekte" friluftaktivitetene er dette aktiviteter folk deltar i året rundt på såvel hverdager som helligdager, og gjerne langt utover kvelden.

Disse aktivitetene foregår dessuten ofte i nærmiljøet i motsetning til det tradisjonelle friluftslivet som vanligvis foregår lenger borte fra boligen.

Dette betyr imidlertid ikke at det er likegyldig for folk hvor langt de må dra for å drive "ekte" friluftaktiviteter. Selv om friluftslivet i de fleste tilfellene skjer utenfor det umiddelbare nærmiljøet, synes det som om folk ofte foretrekker å gå eller sykle, eller i hvert fall bare tar korte transportetapper med motorkjøretøy fram til friluftsområdene. Når de likevel ikke legger friluftslivet til selve nærmiljøet skyldes det trolig minst to ting. For det første krever selve definisjonen av aktivitetene nærmest at de skal foregå i "ordentlige" naturomgivelser. Hvis for eksempel fotturen er kort eller hvis den ikke skjer i slike omgivelser, kaller vi den i stedet en spaseretur og regner den ikke lenger som friluftsliv. For det andre er det ganske sikkert også slik at folk fra tid til annen virkelig ønsker å ha ordentlige, vide naturomgivelser rundt seg når de begir seg ut på tur. Og for det tredje vil en av hensiktene med en slik tur være å oppleve noe nytt og spesielt som de ikke kan oppleve hver eneste dag ved å kikke ut av stuevinduet. De må altså dra ut av nærmiljøet for å få opplevelsene de søker.

Dette betyr at folk som er interessert i friluftsliv gjerne ønsker kort avstand til større naturområder der de kan ta lengre turer eller drive andre aktiviteter enn en vanligvis kan nær inntil boligområdene. Dataanalysene våre tyder da også på at folk med kort avstand til slike områder deltar mer i tradisjonelt friluftsliv enn andre. Det vi ennå ikke vet er om også grønne turveidrag fra mer fjerntliggende boligområder og ut til naturområdene stimulerer deltakelsen.

Siden de fleste uteaktivitetene folk driver på fritiden ikke er friluftsliv av det "genuine" slaget, og ofte foregår i naturpregede områder i nærmiljøet, kan vi dessuten også regne med at de ønsker tilrettelegging for slike andre aktiviteter i lokale naturpregede områder.

Det er også verdt å merke seg at friluftsliv av den "genuine" typen vanligvis skjer sammen med andre, og da gjerne andre husholdsmedlemmer. Vi har for eksempel sett at 70 prosent av de som deltok i friluftsliv og hadde barn under 15 år i huset, tok minst ett av dem med på friluftaktiviteten sin i løpet av de to undersøkelsesdagene.

Vi har dessuten også sett at friluftaktiviteten topper seg på søndager og i ferier når folk har anledning til å dra på tur sammen. En av grunnene til dette kan være at noen er avhengig å bli transportert av andre med bil, men det er også svært sannynlig at det skyldes genuine ønsker om samvær med andre på turen.

Vi har ikke undersøkt det foreløpig, men går ut fra at for eksempel mosjonsaktivitetene i gjennomsnitt er mindre samværsorienterte enn friluftslivet, og i hvert fall mindre familieorienterte. Derfor er det også mulig at de spesielle friluftsutfluktene der familier eller nære venner drar sammen på friluftsturer utenfor nærmiljøet kan ha en spesiell betydning for familielivet og eventuelt også andre sosiale relasjoner, og at de ikke uten videre kan erstattes av mer nærmiljøorienterte uteaktiviteter.

Et forbausende trekk ved resultatene fra analysen av tidsnyttingsdataene er at friluftsliv tilsynelatende blir drevet oftere av eldre enn av unge, og minst like mye av folk med helseproblemer som av friske. Det er klare tegn på at deltakelsen øker med alderen helt til folk er godt over 60, selv om denne økningen ikke er spesielt sterk. Samtidig synes det som om folk med varige plager deltar minst like mye som andre i de friluftaktivitetene vi har sett på. Men dette gjelder bare i Tidsnyttingsundersøkelsen og ikke i for eksempel data fra den noe eldre undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". Særlig når det gjelder effekten av helseproblemene virker resultatet av

granskingen av tidsnyttingsdataene underlig, og kan skyldes at måten helsen er målt på i undersøkelsen ikke gir klare nok indikasjoner på de reelle problemene. Derfor ville det være ønskelig å få sjekket nærmere om resultatet fra Tidsnyttingsundersøkelsen skyldes at data spiller oss et puss, eller om det skyldes at interessen for friluftsliv, og selve friluftslivets karakter, er i ferd med å endre seg.

Tidsnyttingsdataene gir ikke bare inntrykk av at eldre og folk med varige og hemmende plager deltar minst like mye i friluftsliv som andre. De synes også å bekrefte at friluftslivet er omtrent like åpent for alle uansett utdannelse. Derimot finner vi en liten tendens til at de med høyest inntekt deltar noe mer enn andre i friluftsliv som ikke har utgangspunkt i nærmiljøe.

Data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" gir et annet inntrykk. Skal en tro opplysningene i denne undersøkelsen øker deltakelsen klart med sååvel utdannelse som inntekt og fysisk form. Vi kan derfor ikke slå endelig fast at friluftslivet faktisk fullt ut er den åpne og demokratisk fordelte aktivitetsformen som en gjerne ønsker at det skal være.

Det er imidlertid ingen ting som tyder på at byene er underpriviligert når det gjelder friluftsliv generelt. Deltakelsen synes riktignok å være mindre i jakt og fiske i sentrale områder enn i utkantene, og forholdene er neppe optimale for de mest villmarksorienterte friluftsentusiastene, men i snitt synes likevel deltakelse i friluftsliv å være omtrent like vanlig i som utenfor byene. Dessuten synes bybefolkningen å delta noe oftere i spaserturer enn folk utenfor de større byene. Dette kompenseres riktignok ved at folk utenfor de større byene driver mer med hagearbeid enn andre, men samtidig bruker byfolk beina og sykkelen mer fra og til andre gjøremål enn folk i spredtbygde strøk slik at den

samlede uteaktiviteten kan synes å være noe større i byene enn ellers.

6.2 Tiltak for friluftsliv i nærmiljø

Myndighetene ønsker å bedre mulighetene for daglig friluftsliv i tettbygde boligstrøk (Direktoratet for naturforvaltning 1991). Folk flest driver imidlertid relativt lite daglig friluftsliv i snever forstand. Lengre ski- og fotturer i skog og mark, fisketurer og det vi ellers regner som tradisjonelt friluftsliv, er noe folk først og fremst driver når de har fri midt på dagen, og det har de vanligvis ikke til hverdags. Skal en gi målsettingen mening bør en derfor bruke et vidt friluftslivbegrep, og inkludere aktiviteter som spaserturer, joggeturer og annet opphold i omgivelser med naturpreg.

Det er allerede mange som bruker tilrettelagte naturområder i nærmiljøet til daglige aktiviteter av dette slaget. Sannsynligvis blir også naturområder uten spesiell tilrettelegging brukt en del til slike formål. Dessuten vet en også at lokale naturområder, tilrettelagte eller ikke, ofte brukes av barn til lek (Ringard & Skjøstad 1985). Vi kan derfor regne med at det er et behov for slike områder, og trolig også for bedre atkomstmuligheter og en viss tilrettelegging. Vi vet ikke hvor mye tilgangen til slike områder i nærmiljøet betyr for den samlede deltakelsen i uteaktiviteter og for trivselen med miljøet, men regner med at bedre og nærmere tilgang vil gi positiv effekt dersom områdene er bra og tilretteleggingen godt tilpasset de lokale behovene. Mer detaljerte studier av foreliggende materiale, og innsamling av nye data, kan kanskje gi bedre svar på dette.

Det vi allerede har klare indikasjoner på er at nærhet til naturområder der en kan gå på fottur bidrar til å stimulere deltakelsen i friluftsliv i mer snever forstand, men det er grunn til å tro at dette særlig gjelder nær-

het til større turområder som strekker seg ut over nærmiljøet, snarere enn til små lokale naturområder.

Det er praktisk umulig å plassere all bebyggelse nær store naturområder der en kan gå på tur. Et alternativ er derfor å bygge ut turveidrag som sikrer fotgjengervennlig atkomst fra boligområdene til mer fjerntliggende naturområder. Det virker umiddelbart sannsynlig at dette kan stimulere deltakelsen noe. Foreløpig har vi imidlertid ingen norske data som entydig bekrefter at folk kan stimuleres til friluftsliv av turveier dersom de må følge dem langs lengre strekninger for å komme ut i marka. Det denne undersøkelsen tyder på er at folk som bor nær områder som betjenes av turveier deltar mer enn andre, og kanskje også mer enn folk som bor nær andre naturområder, men den sier ikke noe om eventuelle effekter av lengden på turveidragene.

Selv om lange tilførselsveier til naturområdene eventuelt ikke skulle ha særlig effekt på deltakelsen i friluftsliv blant de som bor lengst borte fra området, kunne tilgangen til slike turveidrag i det minste kanskje stimulere dem til å ta flere spaserturer i nærmiljøet. Denne undersøkelsen kan imidlertid ikke bekrefte at avstanden til gang- og turveier i nærmiljøet har noen effekt på deltakelsen i spaserturer. Dette betyr ikke at vi kan slutte at det ikke finnes slike effekter, men det er mulig at de avhenger av veiens utforming og andre lokale forhold etc., og det kan også tenkes at de er for svake til å gi utslag i vår analyse.

Når en sikrer arealer og legger til rette for friluftsliv bør en også være oppmerksom på at det lokale friluftslivet ikke nødvendigvis starter med utgangspunkt i boligen. Over 20 prosent av de som drev friluftsliv utenfor nærmiljøet, og over 10 prosent av de som drev slike aktiviteter i nærmiljøet,

startet aktiviteten med utgangspunkt i arbeidsplassen sin. Grunnen kan blant annet være at det er vanskelig å drive friluftsliv mens dagen ennå er lys og varm, hvis en må reise hjem fra jobben først.

Når en vurderer behovet for tilrettelegging for friluftsliv i tettstedene, kan det forøvrig også være verdt å merke seg at vi ikke ser noen generell tendens til mindre uteaktivitet her enn ellers. Folk i sentrale strøk synes snarere å delta mer enn andre i for eksempel spaserturer. Det ser også ut til at de deltar litt mer enn andre i mosjon selv om dette ikke går klart fram av tabell 16. Bortsett fra opplysninger som viser at ungdom under 20 år i byene muligens går mindre på fot- og skiturer enn ungdommen i utkantkommuner (Tellnes 1992), tyder det foreliggende datamaterialet på at det først og fremst er jakt og fiske byfolk driver mindre med i enn folk i utkantene. Myn-dighetene kan derfor eventuelt vurdere tiltak for slike aktiviteter nær tettstedene, men samtidig er det også grunn til å vurdere hva en eventuelt bør gjøre for lokalbefolkningen i de spredtbygde strøkene, slik at disse i hvert fall ikke mister fordelene de har i dag. Mulighetene for intenst friluftsliv er trolig ett av de fortrinnene ved å bo utenfor sentra som fortsatt bidrar til at folk blir boende der.

7 Sammendrag

I rapporten har vi hovedsakelig brukt data fra SSBs Tidsnyttingsundersøkelse 1990-91. Disse er blant annet supplert med data fra FAFOs undersøkelse "Idrett, fritid og levekår" og SSBs tidsnyttingsundersøkelse 1980-81.

Av aktivitetene som er registrert i Tidsnyttingsundersøkelsen har vi valgt å betrakte "Fotturer i skog og mark", "skiturer", "fisketurer", "jakturer", "båtturer", og "soling og bading" som friluftslivs-aktiviteter.

Vi finner at nær 14 prosent av deltakerne i Tidsnyttingsundersøkelsen var med på slike aktiviteter minst én gang i løpet av de to dagene undersøkelsen varte.

Til sammenligning drev drøye 14 prosent minst én av aktivitetene sykling, jogging, trening eller deltakelse i idrettskonkurranser, og ca. 30 prosent tok spaserturer eller luftet hunder.

Vi har grunn til å tro at Tidsnyttingsundersøkelsen er noenlunde representativ for landets befolkning. Ved hjelp av opplysningene deltakerne i undersøkelsen har gitt kan vi derfor anslå antall dager gjennomsnittsnordmannen deltar i de ulike aktivitetene. Vi finner da et anslag for friluftslivsaktivitetene på ca. 30 dager, mens vi for mosjons- og idrettsaktivitetene finner ca. 32 dager og for spaserturene ca. 70 dager.

Mens størsteparten av spaserturene, og også et knapt flertall av mosjons- og idrettsaktivitetene foregikk i nærmiljøet, det vil si i gangavstand opp til 2 kilometer fra boligen, foregikk et klart flertall av friluftslivsaktivitetene utenfor nærmiljøet.

Videre fant vi at deltakelsen i friluftslivsaktivitetene varierer sterkt over såvel dagen som

uken og året. Deltakelsen har markerte toppep midt på dagen og i helgene. Dessuten er den langt høyere i sommerhalvåret enn i vinterhalvåret.

Dette betyr trolig at friluftsliv i ordets snevre betydning sjelden blir en vanlig aktivitet året rundt på hverdager etter at folk er ferdig på jobben. På kveldstid midt i uken driver folk heller med mosjonsaktiviteter og kortere spaserturer etc. når de er utendørs.

Vi ser da også at den enkelte friluftslivsaktiviteten i gjennomsnitt tar minst en og en halv gang så lang tid som spaserturer eller mosjonsaktiviteter i nærmiljøet, mens de tar om lag like lang tid som mosjonsaktiviteter utenfor nærmiljøet.

Selv om bare en mindre del (ca. 15 prosent) av friluftslivet foregår i selve nærmiljøet, synes en større del av det å skje med ganske direkte utgangspunkt i nærmiljøet i den forstand at folk går og sykler eller tar nokså korte bilturer fram til områdene der de driver friluftsliv. Nær halvparten av aktivitetene later til å komme i gang på dette viset.

Dette betyr trolig at folk ofte foretrekker å bruke nære naturområder selv om aktivitetene foregår på fridager når de har muligheter til å dra lenger bort.

Dette bekreftes ved at vi for eksempel ser tegn på at folk som bor nær naturområder som egner seg eller er tilrettelagt for fotturer, deltar noe mer i friluftsliv enn andre.

Ut fra dataene som er brukt her kan vi imidlertid ikke si hvorvidt turveidrag fra tett befolkede områder fram til fjernere naturområder vil ha noen effekt av betydning på deltakelses-frekvensen.

Det er for øvrig ikke bare boligen som brukes som utgangspunkt for friluftsliv. Vi

har visst at hytta kan være et viktig utgangspunkt. Denne undersøkelsen viser imidlertid at arbeidsplassene kanskje er vel så viktige utgangspunkter som hyttene. Mens knapt ti prosent av turene utenom nærmiljøet later til å ha startet med direkte utgangspunkt i hytta, synes nærmere 20 prosent å ha startet fra arbeidsplassen. Når en driver med arealsikring og tilrettelegging for friluftsliv bør en derfor kanskje også ha områdene rundt arbeidsplassene i tankene.

Det synes som om sosialt samvær er en viktig ingrediens i friluftslivet, og da først og fremst samvær innen den nære familien. Av de som hadde barn under 15 år og drev friluftsliv, tok 70 prosent minst ett av barna med på tur i løpet av de to undersøkelsesdagene. Også blant de øvrige som bodde sammen med ektefeller eller samboere og drev friluftsliv, var det et svært klart flertall (ca 85 prosent) som hadde selskap med andre på turene. Enslige og folk over 60 år var derimot relativt ofte alene når de drev friluftsliv. Mellom 30 og 40 prosent av de som deltok i friluftsliv i disse gruppene hadde ikke ledagere på noen av turene i løpet de to dagene undersøkelsen varte.

Tidsnyttingsundersøkelsen og undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår" gir ulike resultater når det gjelder effektene på deltakelse i friluftsliv av såvel helsetilstand / fysisk form som utdanning.

Data fra "Idrett, fritid og levekår" undersøkelsen viser klare tegn til at såvel de med lav utdanning som de med lav inntekt og de med dårlig fysisk form gjennomsnittlig driver mindre friluftsliv og andre uteaktiviteter enn andre.

I tidsnyttingsdataene får vi bekreftet at folk med lav utdanning ikke driver like mye mosjon som folk med høyere utdanning. Så er da også nettopp denne sammenhengen

spesielt sterkt synlig i dataene fra "Idrett, fritid og levekår".

Også sammenhengen mellom inntekt og deltakelse i friluftsliv bekreftes i noen grad av tidsnyttingsdataene. Den fjerdedelen av befolkningen som har høyest inntekt syens i gjennomsnitt å delta litt mer i friluftsliv utenfor lokalområdet enn andre.

Når det gjelder deltakelsen i spaserter tyder imidlertid tidsnyttingsdataene på at denne er høyest blant folk med lav utdanning. Og når det gjelder deltakelsen i det mer snevert definerte friluftslivet, viser denne analysen ingen sammenhenger hverken med utdanning eller helsetilstand. Særlig det siste er underlig, og kan skyldes at helsetilstanden ikke er målt nøyaktig nok i Tidsnyttingsundersøkelsen.

Resultatene av de to undersøkelsene er heller ikke helt identiske når det gjelder effekten på deltakelsen av folks alder. Tidsnyttingsundersøkelsen tyder på at den gjennomsnittlige deltakelsen stiger med alderen helt til folk er godt over 60 år gamle, mens den andre undersøkelsen tyder på at deltagelsen flater ut og kanskje begynner å synke noe tidligere enn dette.

Begge undersøkelser tyder imidlertid på at aldersklassene under 30 år deltar mindre enn andre. Dette er i så fall en tendens det ikke har vært vanlig å finne i lignende undersøkelser tidligere. Sammanligning med tidsnyttingsdata fra 1980/81 tyder på at det kan ha skjedd en viss økning i de eldres deltakelse og en liten reduksjon i de yngres deltagelse i løpet av tiårsperioden. Grundigere undersøkelser trengs imidlertid for å få slått dette fast med tilstrekkelig sikkerhet.

Ved tidligere undersøkelser har en også pleid å finne at kvinner deltar mindre i friluftsliv enn menn. Dette er fortsatt tilfelle når det gjelder jakt og fiske, og trolig

også når det gjelder idretts- og mosjonsaktiviteter. Samtidig driver kvinnene mer med soling og bading enn mennene. Samlet sett tyder imidlertid tidsnyttingsdataene fra 1990/91 på at forskjellene i deltakerandel mellom kjønnene nå er små.

Én forskjell er imidlertid påtakelig når det gjelder innholdet i friluftaktivitetene: Kvinner har langt oftere enn mennene med seg barn på turene sine. Dette skyldes imidlertid først og fremst dagens familiestruktur. Det er klart flere kvinner enn menn som har barn i husholdet. Både dette, og ulikhetene med hensyn til hva slags type friluftsliv de er interessert i, kan bety at kvinner og menn har forskjellige ønsker med hensyn til tilrettelegging.

Vi fant forøvrig heller ingen klare forskjeller på byer, tettsteder og spredtbygde områder med hensyn til den samlede deltakelsen i friluftsliv. En forskjell synes likevel å være at folk utenfor sentra deltar mer i jakt og fiske enn folk fra byene. Det virker imidlertid som om folk i byene kompenserer dette med større deltakelse i ulike slags mosjons- og turaktiviteter eller spaserturer, slik at den samlede mosjons- og turaktiviteten blir litt høyere i større tettstederr og byer enn utenfor disse.

Også når vi slår mosjons- og turaktiviteten sammen med deltakelse i hagearbeid og bruk av bein eller sykkel på vei til og fra andre gjøremål, synes deltakelsen høyere i byene enn i spredtbygde strøk.

8 Litteratur

Bjønnes, I. M. 1981. Outdoor recreation and its impact upon a boreal forest area - Bymarka, Trondheim, Norway. - Norsk geografisk tidsskrift 35:55-77.

Danielsen, Ø. 1989. Den nye breddeidretten. - FAFO-rapport 088.

Danielsen, Ø., Dølvik, J. E. & Hernes, G. 1988. Kluss i vekslंगा. Fritid, idrett og organisering. - FAFO-rapport 080.

Direktoratet for naturforvaltning 1991. Friluftsliv mot år 2000. Forslag til handlingsplan. - Direktoratet for naturforvaltning Rapp 1991-3:1-37.

Dølvik, J. E. 1990. Idrett, fritid og organisering. - FAFO-rapport 099.

Faye, A. & Herigstad, H. 1984. Friluftsliv i Norge 1970 - 1982. - Statistisk Sentralbyrå Rapport 84/12:1-75.

Furuseth, O. J. & Altman, R. E. 1991. Who's on the Greenway: Socioeconomic, Demographic, and Locational Characteristics of Greenway Users. - Environmental Management 15: 329-336.

Gobster, P. H. 1990. The Illinois Statewide Trail User Study. Final Report. - Illinois Chapter, Rails-to-Trails Conservancy, Springfield, Illinois.

Grahn, P. 1991. Om parkens betydelse. - Doktoravhandling. Stad & Land 3/1991:1-410.

Groome, D. 1990. "Green corridors": a discussion of a planning concept. - Landscape and Urban Planning 19: 383-387.

- Gåsdal, O. 1992. En undersøkelse av friluftslivet i bykommunene Rana og Lillehammer. - Norsk institutt for naturforskning Oppdragsmelding 103:1-67.
- Haraldsen, G. & Kitterød, H. 1992. Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene. - Statistisk sentralbyrå Sosiale og økonomiske studier 76:1-185.
- Hosmer, D. W. & Lemeshow, S. 1989. Applied Logistic Regression. - John Wiley & Sons, New York.
- Judge, G. G., Carter Hill, R., Griffiths, W. E., Lütkepohl, H. & Lee T. C. 1982. Introduction to the Theory and Practice of Econometrics. - John Wiley & Sons, New York.
- Kardell, L. & Pehrson, K. 1978. Stockholms friluftsliv: vanor och önskemål. - Sveriges lantbruksuniversitet Avd. för Landskapsård Rapport nr. 13.
- Kleiven, J. 1992. Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid. - NINA forskningsrapport 33:1-46.
- Kleiven, J., Holmengen, H. & Jacobsen, J. K. 1991. Solturisten V: En sammenligning av vinterturister til fire sydlige reisemål. - Oppland distriktshøgskole Skriftserien 73:1-71.
- Lin, Y. J., Peterson, G. L. & Rogerson, P. A. 1988. A Nested Urban Recreation Site Choice Model. - Leisure Sciences 10:1-15.
- Mestvedt, M. 1984. En intervjuundersøkelse om veg- og stinettet i Trondheim Bymark. - Hovedoppgave ved Institutt for skogskjøtsel, Norges landbrukshøgskole.
- Nedrelid, T. 1992. Friluftslivet og vår nasjonale selvforståelse. Nytt norsk tidsskrift 9:281-288.
- Ringard, K. & Skjøstad, J. S. 1985. Friluftsliv i nærrområder - utviklingen i større tettstedsnære områder fra 1955 til 1985. - Miljøverndepartementet Rapport T-670:1-156.
- Smith, S. L. J. 1989. The spatial analysis of recreation and leisure. - I Jackson, E. L. & Burton, T. L., red. Understanding Leisure and Recreation: Mapping the Past, Charting the Future. s. 303-329. Venture Publishing, Inc., State College, PA.
- SSB 1992. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. - Norges offisielle statistikk C 10.
- SSB 1988. Ferie-undersøkelsen 1986. - Norges offisielle statistikk B 742.
- SSB 1983. Tidsnyttingsundersøkelsen 1980-81. - Norges offisielle statistikk B 378.
- SSB 1975. Friluftsliv, idrett og mosjon. - Samfunnsøkonomiske studier 25:1-114.
- Ugland, O. F. & Dølvik, J. E. 1989. Fysisk aktivitet på arbeidsplassen. - FAFO-rapport 085.
- Stortingsmelding nr. 40 (1986.87). Om friluftsliv.
- Tellnes, A. 1992. Ungdommens deltagelse i Friluftsliv. - Telemarksforsking-Bø Rapport nr 53:I-IV, 1-24.
- Timmermans, H. 1987. Hybrid and Non-Hybrid Evaluation Models for Predicting Outdoor Recreation Behavior: A Test of Predictive Ability. - Leisure Sciences 9: 67-76.
- Vorkinn, M. 1988. Effektene av offentlige tiltak for friluftslivet i tettstedsnære friluftsområder. En litteraturstudie. - Øko-forsk utredning 1988,10:1-66.

Walmsley, D. J. 1988. Urban Living. The individual in the City. - Longman Group, Burnt Hill, Harlow, Essex.

Aasetre, J. 1991. Friluftsliv i Skien Østmark. - Hovedoppgave ved Geografisk institutt, Universitetet i Oslo.

Tabellvedlegg

Tabell 1 **Multipel logistisk regresjon av deltakelse i hagearbeid på diverse forklaringsvariable**

	Estimat av B	Estimat av Bs anti-logaritme	Bs standard-feil	Wald kji-kvadrat	Signifikansnivå	R
Enslig	-0,475	0,621	0,117	16,45	0,0001	-0,067
Mann	-0,506	0,602	0,106	22,48	0,0000	-0,080
Bostedstørrelse	-0,128	0,879	0,040	10,11	0,001	0,050
Alder	0,038	1,038	0,003	129,33	0,0000	0,201
Husholdsinnt.	0,0000	1,0000	0,000	7,56	0,006	0,042
Utdannelse	0,010	1,010	0,042	0,064	0,79	0,000
Varig sykdom	0,095	1,100	0,117	0,65	0,41	0,000
Søndag	0,005	1,005	0,106	0,002	0,96	0,000
Ikke bortreist	0,609	1,838	0,153	15,70	0,0001	0,066
Desember-mars	-0,509	0,600	0,119	18,08	0,0000	-0,071
April-juli	0,511	1,668	0,113	20,52	0,0000	0,076
Bolig i sentrum	0,039	1,039	0,132	0,08	0,76	0,000
Kvinne med barn	-0,037	0,963	0,148	0,06	0,79	0,000
(Konstant)	-3,584		0,416	74,02	0,0000	

Tabell 2 Faktoranalyse av uteaktiviteter gjort på data fra undersøkelsen "Idrett, fritid og levekår". Mønstermatrise, kommunaliteter og forklart varians. (Ekstraksjonsmetode: Itererte prinsipale komponenter. Rotasjonsmetode: Oblimin)

	Faktor 1 Turaktivitet	Faktor 2 Mosjon	Faktor 3 Jakt og fiske	Kommunaliteter
Tur i skog og mark	0,79	-0,05	0,17	0,68
Fot/bærtur i skogen	0,68	-0,07	0,16	0,51
Spasertur	0,50	0,08	-0,20	0,28
Lang fottur / skitur	0,49	0,25	0,16	0,50
Svømming / bading	-0,02	0,60	-0,03	0,34
Mosjon, sport, idrett	-0,09	0,56	0,06	0,29
Skiturer	0,20	0,49	0,24	0,49
Sykkelturer	0,17	0,30	-0,09	0,16
Jakt	-0,04	-0,02	0,57	0,31
Fotturer i fjellet	0,25	0,10	0,47	0,40
Fisketurer	0,03	0,03	0,35	0,14
Eigenverdi 1. ekstr.	3,43	1,39	1,16	
Endelig eigenverdi	2,90	0,71	0,53	
Endelig forkl. varians	26,4	6,5	4,9	

Tabell 3 Korrelasjon mellom faktorene fra tabell 2

	Faktor 1	Faktor 2	faktor 3
Faktor 1	1,00		
Faktor 2	0,46	1,00	
Faktor 3	0,27	0,13	1,00

Tabell 4 Faktoranalyse av uteaktiviteter gjort på data fra SSBs Ferieundersøkelse 1986. Mønstermatrise, kommunaliteter, egenverdier og forklart varians. (Ekstraksjonsmetode: Itererte prinsipale komponenter. Rotasjonsmetode: Direkte oblimin)

	Faktor 1 Fotturer og villmarksliv	Faktor 2 Båtliv og fiske	Faktor 3 Mosjon	Kommunaliteter
Lengre fjellturer	0,63	-0,00	-0,07	0,43
Lengre tur i skogen	0,57	0,04	-0,06	0,36
Bær/sopptur	0,35	-0,02	-0,08	0,15
Fiske i ferskvann	0,34	-0,22	0,04	0,17
Jakt	0,32	0,05	0,05	0,09
Fiske i saltvann	0,08	0,84	0,09	0,72
båtturer	-0,01	0,67	-0,05	0,45
Korte skiturer	0,20	-0,05	-0,55	0,43
Skitur i skogen	0,31	0,01	-0,53	0,49
Jogging	-0,06	0,03	-0,51	0,25
Skiturer i fjellet	0,33	0,02	-0,44	0,40
Orientering/terrengløp	-0,07	-0,03	-0,38	0,14
Eigenverdi 1. ekstr.	2,97	1,64	1,31	
Endelig egenverdi	2,36	1,21	0,57	
Endelig forkl. varians	19,7	10,1	4,8	

Tabell 5 Korrelasjon mellom faktorene fra tabell 4

	Faktor 1	Faktor 2	faktor 3
Faktor 1	1,00		
Faktor 2	-0,10	1,00	
Faktor 3	-0,33	0,04	1,00

170

nina
oppdrags-
melding

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0296-4

Norsk institutt for
naturforskning
Tungasletta 2
7005 Trondheim
Tel. 07 58 05 00